

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

เริ่มด้วยความเข้าใจ

เล่ม ๓

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

	หน้า
ทุกข์...เป็นของธรรมดา	๑
เหตุแห่งความเป็นเรา	๒
รูป ๒๘	๓
สติและสติปัฏฐาน	๕
มหาภูตรูป อุปาทายรูป	๖
เรื่องของกะเทย	๘
อิตถิภาวรูป	๙
เรื่องของธรรม	๑๐
เป็นธรรม ไม่ใช่เรา	๑๒
นิพพาน	๑๓
จุดประสงค์ของการศึกษาธรรม	๑๔
ศึกษาพระธรรมแท้ ๆ ได้จากพระไตรปิฎก	๑๖
สัมมาสมาธิต้องประกอบด้วยปัญญา	๑๘
คิดต่างจากพิจารณา	๒๐
สติปัฏฐานระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ	๒๒
ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง	๒๓
แก้ตนเองก่อน ไม่ใช่ไปแก้สังคม	๒๕
ความริษยาเป็นเรื่องยากที่จะสลัดออก	๒๖
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงภัยของวิภวัญ	๒๘
ผรุสวาจาเกิดจากจิตที่ประทุษร้าย	๓๐
ผรุสวาจาประกอบด้วยองค์ ๓	๓๐
ไม่พึงรุกรานบุคคลอื่นด้วยวาจา	๓๒
พระธรรมเปลี่ยนบุคคลผู้ให้มโหฬารได้	๓๔

สารบัญ

หน้า

น้อมนำพระธรรมพิจารณาจิตใจของตนเอง	๓๖
สภาพธรรมะต้องมีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้	๓๗
ระลึกถึงความตายโดยแยบคาย	๓๙
นี่คือการอบรมเจริญปัญญา	๔๐
นี่คือความเป็นอนัตตา	๔๑
มรณานุสติละคลายความติดข้อง	๔๓
จตุคามรามเทพ กับ สิ่งที่น่ากลัว	๔๔
เพียงพริบตาเดียว	๔๖
ทรงมีผู้รักดี	๔๗
ชนะกิเลสตนเอง ไม่ใช่ชนะคนอื่น	๕๐
เมื่อความสนใจพระธรรมน้อยลง	๕๑
ทำเหมืองแร่	๕๒
ทรงหนักในพระธรรม ๑	๕๓
ทรงหนักในพระธรรม ๒	๕๕
การรับเพื่อรักษามิตรและกุศลจิต	๕๖
พื้นฐานพระอภิธรรมอยู่ที่ไหน	๕๘
พุทธรักษา	๕๘
ไม่เป็นมิตรกับใครหรือเปล่า	๖๕
สนทนารวมไม่ชื่อว่าคลุกคลี	๖๖
ฟังสบาย ๆ	๖๘
รักประเทศคือเป็นคนดี	๖๙
อย่าเพิ่งไปไหนไกล	๗๐
ความจริงที่ควรพิจารณา	๗๑

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

Dhamma Study And Support Foundation

เริ่มด้วยความเข้าใจ เล่ม ๓

สารบัญ

หน้า

ความเห็นผิดและวิปลาด

๗๑

มีมืออันล้างแล้ว

๗๓

แนวทางการศึกษาพระธรรม

๗๓

ทุกข์....เป็นของธรรมดา

ถ้าได้ศึกษาสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม และรู้ว่าลักษณะของสังขารธรรม คือ สภาพที่เกิดขึ้นและดับไปนั้นเป็นทุกข์ จึงจะเข้าใจความหมายที่ว่า ทุกข์เป็นของธรรมดาซึ่งมีอยู่เป็นประจำทุกวัน เพราะเหตุว่าสังขารธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป สืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม

เพราะฉะนั้นทุกข์เป็นของธรรมดา และเหตุที่จะให้เกิดทุกข์ ก็เป็นธรรมดาด้วย เพราะเหตุว่า ธรรมดาทุกคนพอใจในโลกมุขจิต เมื่อมีความยินดีพอใจซึ่งเป็นโลกมุขจิต ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส เพลิดเพลินไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นทุกข์ก็ต้องเป็นธรรมดาด้วย เพราะเหตุว่าเหตุที่จะให้เกิดทุกข์เป็นธรรมดา ธรรมดาหรือไม่ธรรมดา โลกะ

ใครรู้สักว่า โลกะไม่ธรรมดามบ้าง เกิดบ่อยที่สุดในวันหนึ่ง ๆ จนเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นทุกข์ก็ต้องเป็นธรรมดาเหมือนกัน เพราะเหตุว่าถ้าโดยปรมาัตถธรรมแล้ว ทุกข์ ได้แก่ สภาพของสังขารธรรมซึ่งเกิดดับ

ข้อความในสัมโมหวิโนทนี อรรถกถาสัจจวิภังคินิทเทส วิเคราะห์ศัพท์ ทุกข มีข้อความว่า

ก็สัจจะแรก คือ ทุกขสัจนี้ ชื่อว่าเป็นสิ่งน่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของอุปัทวะ ไม่ใช่ร้อย ชื่อว่าว่างเปล่า เพราะเว้นจากความเป็นของยังยืน เป็นของงาม เป็นสุข และเป็นอัตราที่ชนพาลกำหนดกัน ฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า ทุกข เพราะเป็นของน่าเกลียด และเป็นสิ่งว่างเปล่า

ที่ว่างน่าเกลียด คือ เป็นสภาพที่ไม่เป็นที่พอใจ หรือว่าไม่น่าพอใจ แล้วก็เป็นสภาพที่ว่างเปล่า เพราะเหตุว่าแม้ว่าจะเป็นสภาพที่ไม่น่าพอใจ ก็โดยสภาพที่เป็นของไม่ ยั่งยืน

ที่ว่างเป็นสิ่งที่น่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของอุปัทวะมิใช่น้อยเลย

อันนี้จะเห็นได้จากอุบัติเหตุซึ่งเกิดขึ้น และโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ภายที่เป็นแผล เปื่อยเน่า มีหนองใต้ตอม เป็นต้น อันนั้นก็เห็นได้ชัดว่า เป็นสิ่งที่น่าเกลียด เพราะเป็นที่ตั้งของอุปัทวะมิใช่น้อย

ทุกข์สัจ มีความเบียดเบียน เป็นลักษณะ มีความให้เร่าร้อน เป็นรส มีความเป็นไปทั่ว เป็นปัจจุฐาน

เป็นไปทั่ว คือ ไม่เว้นเลย ถ้าจะกล่าวเทียบโดยบุคคล ก็ไม่เว้นใครทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคนฉลาดหรือไม่ฉลาด แม้ว่าจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือว่าเป็นพาลบุคคล

ทุกข์สัจ มีความเป็นไปทั่ว เป็นปัจจุฐาน เพราะเหตุว่าเป็นสภาพซึ่งเกิดขึ้นและดับไป เหมือนกันหมดทุกคน

เหตุแห่งความเป็นเรา

สภาพธรรมจะเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็ว จนปรากฏเป็น ทั้งเห็น ทั้งได้ยิน ทั้งได้กลิ่น หรือว่าจะลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก ยังไม่ปรากฏว่า มีเฉพาะสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพียงอย่างเดียว

เช่น แข็ง ธรรมเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ ในขณะที่แข็งกำลังปรากฏแน่ ๆ แต่ก็เพราะการเกิดดับสลับกันอย่างเร็วของสภาพธรรม ทำให้สภาพธรรมไม่ได้ปรากฏเพียงอย่างเดียว เพราะเหตุว่าในขณะที่รู้สึกแข็ง ทางตากำลังเห็น หรือในขณะที่กำลังได้ยิน ในขณะนี้ ทางตากำลังเห็นอีก ทางใจก็คิดนึก

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า สำหรับการที่สติเพียงเริ่มเกิดขึ้น ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ไม่ผิด เพราะเหตุว่าแข็งมีจริง แล้วแต่ว่าขณะใดสติระลึก แต่ว่ายังไม่สามารถที่จะปรากฏเฉพาะแข็งอย่างเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะยังมีความรู้สึกว่าเป็นเราหรือว่าเป็นรูปร่าง อิริยาบถ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เช่น กำลังลงบันได ยังมีความรู้สึกว่าเป็นเรากำลังลงบันได แล้วก็มีรูปร่างจริง ๆ ทั้งหมดเป็นเราแน่ ๆ จนกว่า

เมื่อไรปัญญาจะอบรมเจริญขึ้นจนกระทั่ง เราไม่มี เพราะเหตุว่ารูปร่างไม่ได้ปรากฏร่วมด้วย ในขณะที่แข็ง เพียงแข็งเท่านั้นที่ปรากฏ

เมื่อไรที่ย่อสิ่งซึ่งเคยใหญ่โต เป็นรูปร่างสัณฐานตลอดทั้งตัว จนกระทั่งเหลือเพียงลักษณะเดียวของสภาพธรรมที่ปรากฏเท่านั้นจริง ๆ เมื่อนั้นจึงจะเห็นได้ว่า แข็งนั้นไม่ใช่เรา จะเป็นเราไปได้อย่างไร หรือว่าขณะที่เพียงแข็งปรากฏ มานะมีได้ไหม ว่าเป็นเรา สำคัญมาก ในขณะที่เพียงแข็งเท่านั้นที่ปรากฏ

แต่ว่าตราบใดที่ยังไม่เป็นอย่างนั้น ความสำคัญในแข็ง หรือว่าในอิริยาบถ หรือว่าในกิริยาท่าทาง หรือว่าในอากัปกิริยาต่าง ๆ ก็ยังมีได้ว่าเป็นเรา

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า ถ้าสักกายทิฏฐิ หรือความสำคัญยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ยังไม่ดับหมดสิ้นจริง ๆ เพียงแข็ง มีความเห็นผิดว่าเป็นเราก็ได้ หรือเห็นว่าเป็นของเรา ทำของเราก็ได้ หรือเห็นว่าเป็นเรา มีความสำคัญในแข็งที่กำลังปรากฏในขณะนั้นก็ได้

รูป ๒๘

สำหรับรูป ๒๘ รูป ที่จะพิจารณาว่าแต่ละบุคคลมีรูปเท่าไร การกล่าวถึงรูป ๒๘ รูป กล่าวได้หลายนัย แล้วแต่ว่าจะเป็นทางทวารต่าง ๆ หรือว่าจะเป็นประเภทของรูปที่แยกกันไม่ได้ หรือว่าจะเป็นรูปที่มีใจครอง ไม่มีใจครอง แต่รวมแล้วต้อง ๒๘

ถ้าใครขาดรูปหนึ่งรูปใดไป ก็จะได้พยายามคิดให้ออกว่า มีรูปอะไรที่ขาดไป เพราะฉะนั้นก็จะขอกกล่าวถึงปะปนกันไป โดยที่ท่านผู้ฟังก็จะได้นับตามไปด้วย

สำหรับรูป ๒๘ รูป ที่เป็นใหญ่เป็นประธานคือ มหาภูตรูป ๔ ได้แก่ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ และเมื่อมีมหาภูตรูป ๔ แล้ว ต้องมีอุปาทายรูป คือ รูปซึ่งเกิดร่วมด้วย แยกกันไม่ได้เลยอีก ๔ รูป คือ สี ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โอชะ ๑ รวมเป็น ๘ รูป และรูปทุกรูปเกิดขึ้น ยังไม่ดับทันที ยังมีการสืบต่อ และการเสื่อม จนถึงขณะที่ดับ

เพราะฉะนั้นลักษณะของรูปทุกรูปที่เกิดขึ้นจะมี ลักษณะรูป ๔ คือ อุปจยรูป ขณะที่เกิด ๑ สันตติรูป ขณะที่เจริญขึ้น ๑ ชรตารูป ขณะที่เสื่อมลง ๑ อนิจจตารูป คือ ขณะที่ดับ ๑ เป็นลักษณะ ๔ รวมเป็น ๑๒ รูปแล้ว

ถ้าพูดถึงกลุ่มของรูป รูปหนึ่งรูปใด อย่าคิดถึงเพียง ๘ เพราะเหตุว่าจะต้องมีลักษณะรูป ๔ นี้ด้วย รวมเป็น ๑๒ รูป แต่ว่าลักษณะของการเกิดดับของรูปนั้นก็เร็วมาก ไม่มีใครจะไปจับสันตติรูปหรือขรรตารูปได้ แต่สามารถที่จะแยกได้ สำหรับอุบายรูปและสันตติรูปนั้น คือ ขณะที่เกิดแล้วยังไม่ดับ ส่วนขรรตารูปและอนิจจตารูป คือ ขณะที่ใกล้จะดับ คือ ขณะที่เสื่อมและขณะที่ดับ ๑๒ รูปแล้ว

นอกจากนั้นยังมี ปริเฉทรูป คือ อากาศรูปซึ่งคั่นอยู่ในทุก ๆ กลาป ซึ่งเล็กที่สุดอีก ๑ รูป ทำให้รูปไม่ติดกัน ถ้ารูปติดกันหมด จะไม่มีการแตกย่อยกระจายรูป แต่ละรูปออกเป็นส่วนย่อยที่ละเอียดที่สุดได้ แต่ที่รูป ที่ปรากฏว่าเป็นรูปใหญ่โตทั้งหมดสามารถที่จะแตกย่อยได้อย่างละเอียดที่สุด เพราะมีอากาศธาตุ หรือ อากาศรูป ปริเฉทรูป คั่นอยู่ทุก ๆ กลาป หรือทุก ๆ กลุ่มของรูป เพราะฉะนั้นอากาศธาตุ หรือ อากาศรูปก็เป็นสิ่งที่จริง ไม่ใช่นามธรรม เป็นรูปธรรมอีก ๑ รูป รวมเป็น ๑๓ รูป

นอกจากนั้นสำหรับรูปที่มีใจครอง ก็มีจักขุปสาทรูป ๑ โสตปสาทรูป ๑ ฆานปสาทรูป ๑ ชิวหาปสาทรูป ๑ กายปสาทรูป ๑ อีก ๕ รูป เป็นปสาทรูป ๕ รวมเป็น ๑๘ รูป

นอกจากนั้นก็ยังมียหรูป คือ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอีก ๑ รูป รวมเป็น ๑๙ รูป นอกจากนั้นรูปที่เกิดจากกรรมจะต้องมี ชีวิตินทรีย์รูป ที่จะรักษากลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรมให้ดำรงอยู่ เป็นรูปที่มีชีวิตอีก ๑ รูป รวมเป็น ๒๐ รูป

และนอกจากนั้นก็ยังมียาวรูปอีก ๒ รูป คือ อิตถียาวรูป ๑ บุริสยาวรูป ๑ รวมเป็น ๒๒ รูป แต่ว่าในแต่ละบุคคลจะมียาวรูปเดียว แต่ว่ารูปทั้งหมดเมื่อกล่าวรวมทั้งหญิงชาย ก็เป็น ๒ รูป รวมเป็น ๒๒ รูป

นอกจากนั้นแล้ว ที่มีการเคลื่อนไหว เดินเหิน เหยียดคู้ ทำกิจการงานต่าง ๆ เพราะมีวิการรูป ๓ คือ รูปที่มีลักษณะเบา ลักษณะอ่อน ลักษณะควรแก่การงาน อีก ๓ รูป รวมเป็น ๒๕ รูป

ที่ทุกคนกำลังนั่งอยู่ แล้วก็เหลียวซ้ายแลขวาม้าง พวกนี้ต้องมีวิการรูป ๓ จึงจะมีการเคลื่อนไหว เหยียด คู้ แล เหลียวได้ ไม่เหมือนพวกรูปที่ไม่มีวิการรูป อย่างรูปที่เป็น

รูปภายนอกที่ไม่มีใจครอง ไม่มีวิการรูปเลย แต่ว่าวิการรูปนั้น สำหรับรูปที่มีใจครองจึงจะมีวิการรูป ทั้งหมด ๒๕ รูป

แล้วยังมีวิญญัตติรูป คือ ในลักษณะที่ต้องการแสดงความหมายให้บุคคลอื่นรู้ด้วยกาย เวลาที่อยากให้กายปรากฏอาการที่เป็นเครื่องหมายรู้ขึ้น ขณะนั้นเป็นกายวิญญัตติรูป ๑ รูป ถ้าเป็นทางคำพูด เวลาที่จะพูดแต่ละคำ ไม่ใช่อยู่ดี ๆ นิ่งเฉย ๆ ไม่มีการขยับเขยื้อนเลย เสียงก็ออกมาได้ แต่จะต้องมีวจีวิญญัตติรูป คือ รูปที่ทำให้มีการกระทบกันของฐานที่เกิดเสียง ทำให้เสียงเกิดขึ้นปรากฏตามที่ใจคิด เพราะเหตุว่าใจต้องคิดก่อน มีวิตก มีวิจารณ์ บางครั้งไม่พูด คิดในใจ ก็เป็นลักษณะของวิตกและวิจารณ์ แต่ถ้าขณะใดที่ไม่ได้อยู่เพียงในใจ แต่ว่ามีเสียงออกมาด้วย ก็จะต้องมีวจีวิญญัตติรูปด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อมีวจีวิญญัตติรูป อีก ๒ คือ กายวิญญัตติรูป ๑ และวจีวิญญัตติรูป ๑ ก็รวมเป็น ๒๗ รูป

และเวลาที่มีวจีวิญญัตติรูปต้องมีสัทรูป คือ เสียงด้วยอีก ๑ รูป รวมเป็น ๒๘ รูป

สติและสติปัญญา

ในขณะนี้ เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ถ้าสติปัญญาไม่เกิด เราก็ฟังเรื่องของนามธรรมรูปธรรม มีความเข้าใจที่ละเอียดที่ละน้อยเรื่องของนามธรรมรูปธรรม แต่ขณะที่ฟัง เป็นสติขั้นฟัง กุศลใด ๆ ทั้งหมดที่จะขาดสติเจตสิกไม่มีเลย ไม่ว่าจะเป็นทาน ไม่ว่าจะเป็นศีล ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนา การช่วยเหลือผู้อื่น หรือว่าวาจาที่เป็นประโยชน์ ทั้งหมด ขณะนั้นเพราะจิตเกิดร่วมกับสติเจตสิกที่ระลึกเป็นไปอย่างนั้น ๆ การกระทำและคำพูดนั้น ๆ จึงได้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นสติเป็นประโยชน์ในที่ทั้งปวง หรือจะใช้คำที่แปลกันว่า จำปรารภนาในที่ทั้งปวง ซึ่งก็หมายความว่า เป็นประโยชน์ในที่ทั้งปวง เพราะสติเกิดระลึกได้ วันนี้มีใครระลึกที่จะให้ทานบ้างไหม “ไม่” หรือ “มี” ก็ได้ แต่ว่าระลึกที่จะฟังธรรม ถ้าสติไม่เกิดไปแล้ว ระลึกเรื่องอื่นแทนที่

แม้แต่ขณะที่กำลังฟัง เวลาฟังแล้วเข้าใจ พิจารณา นั่นคือหน้าที่ของสติ ที่ไม่ไปอื่น แต่ระลึกสภาพเรื่องราวที่กำลังได้ยินได้ฟัง และปัญญาที่สามารถที่จะเกิด ค่อย ๆ เข้าใจ เป็นสภาพธรรมทั้งหมด คือ จิตเจตสิกทั้งหมด แต่ว่าให้ทราบว่า ต้องรู้ลักษณะของสติว่าเป็นธรรมฝ่ายดี และเกิดกับกุศลทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นขั้นต้น สติก็ระลึกเป็นไปในการให้

บางคนก็อาจจะมีเส้นผ่าหลาย ๆ ตัว เกิดคิดใหม่ว่า ตัวนี้จะให้ใคร เป็นประโยชน์แก่ใคร นั่นคือ สติไม่ใช่เรา ทั้ง ๆ ที่เคยเป็นเราทำกุศล แต่ความจริง คือ สติเกิดขึ้น จึงเป็นไปในกุศล แล้วแต่ระดับไหน ระดับทาน ระดับศีล ระดับสมณะ หรือว่าระดับสติปัญญา

เพราะฉะนั้นสติปัญญาเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องที่ถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่มีใครอบรมเจริญสติปัญญา เพราะว่าจากการตรัสรู้จึงสามารถที่จะรู้วาทนทางจริง ๆ ที่จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพียงระดับขั้นฟัง แต่ขั้นประจักษ์แจ้งในความเป็นนามธรรมและรูปธรรม ต้องเป็นเมื่อสติเกิด แล้วระลึกลักษณะของสภาพธรรม

เพราะฉะนั้นต้องมีความเข้าใจสภาพธรรมก่อน ถ้าไม่มีความเข้าใจสภาพธรรม สติปัญญาจะเกิดได้ไหม เรียกชื่อกันว่าสติปัญญา แต่ตัวจริงไม่ใช่สติปัญญาของปลอมกับของจริงใช่ไหม ดอกไม้ปลอมกับดอกไม้จริง ถ้าไม่ใช่ของจริงก็ต้องเป็นของปลอม ไม่ใช่สติ ก็ไปเรียกว่าสติ ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่สติ

ที่นี้รู้จักตัวปลอมตัวจริงไหม ถ้าตัวจริงยังไม่เกิด ก็รู้ไม่ได้ว่าอะไรจริง จนกว่าสภาพที่เป็นจริงเกิด เมื่อนั้นก็จะรู้ว่าสภาพจริง ๆ เป็นอย่างนี้

มหาภูตรูป อุปาทายรูป

สิ่งที่ควรจะต้องทราบ คือ อุปาทายรูปทั้งหมดต้องอาศัยมหาภูตรูป ๔ เกิด มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ ทั้ง ๔ รูปแยกออกจากกัน

ไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เมื่อมีธาตุทั้ง ๔ นี้แล้ว ก็ยังมีรูปอื่นซึ่งอาศัยเกิดกับมหาภูตรูป ถ้ามหาภูตรูป ๔ ไม่มี รูปอื่นจะมีไม่ได้เลย

แม้แต่ที่เข้าใจกันว่าเป็นแสง ก็จะต้องมีมหาภูตรูปเป็นที่อาศัย เป็นที่ตั้ง ซึ่งทุกคนอาจจะไม่ได้คิดเลย เพราะเหตุว่าไม่ได้พิจารณาลักษณะของสภาพที่ปรากฏทางตาจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้นก็อาศัยความคิดเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ มารวมกัน ทำให้มีการแยกสิ่งที่ปรากฏทางตาออก ตามหลักวิชาการต่าง ๆ แต่ลองคิดถึงสภาพธรรมจริง ๆ ว่า จะเรียกว่า แสง จะเรียกว่า สี หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตาม ที่เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตานั่น ต้องอาศัยมหาภูตรูป ต้องมีมหาภูตรูป สิ่งนั้นจึงมีและกระทบกับจักขุปสาทได้

ขณะนี้คงไม่มีใครคิดถึงแสงของไม้ขีดไฟ จากแสงที่เล็กที่สุดก็ต้องอาศัยมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูป แสงของไม้ขีดไฟก็มีไม่ได้ นอกจากไม้ขีดไฟ แสงหิ่งห้อยก็ต้องมีมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูป แสงนั้นก็ปรากฏ มีไม่ได้ แสงเทียน แสงไฟฟ้าทุกอย่างต้องอาศัยมหาภูตรูปทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นความสว่างของแสงต่าง ๆ ก็ย่อมจะต้องเพิ่มขึ้นตามมหาภูตรูปซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของแสงนั้น ๆ ด้วย

แสดงให้เห็นว่ารูปทั้งหมดที่ปรากฏ เพียงทางตาก็เป็นสิ่งที่มีความวิจิตรมาก แม้ว่าจะมีรูปที่รวมกันอยู่เพียง ๘ รูปเท่านั้น คือ อวินิพโกรูป ๘ รูปที่แยกกันไม่ได้ ๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ ที่เกิดรวมกันในกลุ่มหนึ่ง ๆ ของรูป ซึ่งแต่ละกลุ่มเล็กที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ต้องมีธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ มีที่เราใช้คำว่าสี หรือหมายความว่าถึงสิ่งที่กระทบจักขุปสาท ๑ มีกลิ่น ๑ มีรส ๑ มีโอชะ ๑ นี่คือ ๘ รูป ที่รวมอยู่ในกลุ่มที่เล็กที่สุด แต่ความวิจิตรของกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีรูปเพียง ๘ รูป แล้วก็รวมกัน ทำให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ทางตา ที่วิจิตรมาก ในชีวิตประจำวัน

สำหรับรูปที่ไม่มีใจครองก็ทำให้ปรากฏเห็นเป็นดอกไม้ ต้นไม้ กลิ่น กิ่ง ก้าน ใบ ดอก ผล ต่าง ๆ กัน แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ ไม่พ้นจากมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ รวมเป็น ๘ รูปเท่านั้น ยังวิจิตรได้อย่างนี้ ปรากฏให้เห็นเป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นแม่น้ำ ลำธาร เป็นรถยนต์ เป็นวิทยุ เป็นโทรศัพท์ เป็นเครื่องใช้ เป็นรถยนต์ เป็นเครื่องบิน

เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าความจริงก็คือ เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ของรูปซึ่งแต่ละกลุ่มมีรูปรวมกันเพียง ๘ รูปเท่านั้น โดยมีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่ระหว่างกลุ่มของรูปที่เล็กที่สุดแต่ละกลุ่ม

เรื่องของกะเทย

สำหรับบางบุคคลมีเครื่องหมายเพศ ๒ อย่าง แต่ว่ามีภาวรูปอย่างเดียว นี่ก็เป็นสิ่งซึ่งไม่บ่อย แต่ก็ก็เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า อุภโตพยัญชนก หมายความว่าเป็นผู้มีภาวรูปเดียว แต่ว่ามีเครื่องหมายเพศ ๒ อย่าง

มีคำถามว่า ก็อุภโตพยัญชนก มีอินทรีย์เดียวหรือ ๒ อินทรีย์

ตอบว่ามีอินทรีย์เดียว และสำหรับอินทรีย์เดียวนั้น ถ้าเป็น อิตถิอุภโตพยัญชนก ก็เป็นอิตถินทรีย์ แต่สำหรับบุริสอุภโตพยัญชนก ได้แก่ บุรินทรีย์

เพราะฉะนั้นความเข้าใจผิดของเราเรื่องกะเทย ไม่เหมือนกับที่ทรงแสดงไว้ว่า อเหตุกปฏิสนธิจิต คือ อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิในภูมิมนุษย์ หรือในภูมิสวรรค์ชั้นต้น คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ทำให้เป็นคนพิการ หรือบ้า ใ้ บอด หนวก แต่กำเนิด หรือว่าเป็นกะเทย แต่สำหรับผู้ที่เป็นกะเทยนั้นต้องไม่มีภาวรูปเลย

เพราะฉะนั้นผู้ที่ไม่มีภาวรูป ไม่จำเป็นต้องเป็นมนุษย์ก็ได้ สัตว์ตัวเล็ก ๆ หรืออะไรก็ตามแต่ ซึ่งเวลาเกิดมาก็มีกัมมชรูป รูปอื่น ๆ แต่ว่าไม่มีภาวรูป

ตามความเป็นจริงแล้ว ที่ใช้คำว่า กะเทย จริง ๆ ต้องไม่มีภาวรูปเลย แต่ถ้ามีภาวรูปหญิง หรือว่าภาวรูปชาย แต่ว่ามีความโน้มเอียงที่จะพอใจในอากัปภิกิริยาต่าง ๆ นั้นก็เป็นการสะสมในหลาย ๆ ชาติ ซึ่งทุกคนก็เคยเป็นทั้งหญิงทั้งชายมาแล้ว

เพราะฉะนั้นหญิงบางคนก็อยากจะเป็นชาย ทั้งๆที่ก็เป็นผู้หญิงแท้ๆ หน้าตาสะสวยแต่ก็ไม่ทราบพูดที่ไรก็บอกว่า ชาติหน้าขอให้เกิดเป็นผู้ชาย ไม่ทราบว่าเพราะอะไรจึงได้อยากจะเป็นชาย ในเมื่อชาติก่อน ๆ ก่อน ๆ โน้นก็เคยเป็นมาแล้ว และอาจจะบอกว่าเมื่อไรจะเกิดเป็นหญิงก็ได้

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะต้องเปลี่ยนแปลงสิ่งซึ่งมีอยู่แล้วในชาตินี้ คือ ถ้าชาตินี้เป็นหญิงก็เป็นหญิงไปไม่เท่าไรทั้งหมด และก็กรรมหนึ่ง ก็จะทำให้เกิด แล้วแต่ว่า

จะเป็นหญิงหรือเป็นชาย ถ้าเป็นชายแล้วรู้สึกว้าปากเดือร้อนมีภาวะมากก็อยากจะ
เป็นหญิง ไม่นานก็จะเป็นหญิงได้ เมื่อจิตติดดับ ปฏิสนธิจิตเกิด แล้วแต่ว่ากรรมใดจะทำ
ให้เป็นหญิง

อติถิภาวะรูป

ข้อความในอรรถสาลินี รูปกัณฑ์ พระบาลีอติถินทริยนิทเทศ ข้อ ๖๓๒ มี
ข้อความว่า

คำว่า ทรวดทรง ได้แก่ สันฐาน ด้วยว่าสันฐานแห่งอวัยวะมีมือ เท้า คอ และอก
เป็นต้นของหญิง ไม่เหมือนอย่างของชาย เพราะกายท่อนล่างของหญิงทั้งหลายล้ำสัน
กายท่อนบนไม่ล้ำสัน มือเท้าก็เล็ก ปากก็เล็ก คำว่าเครื่องหมายรู้ คือ เป็นเหตุให้รู้ได้
ด้วยว่าเนื้ออกของหญิงทั้งหลายไม่ล้ำสัน ปากก็ไม่มีหนวดเครา แม้การผูกผ้ารัดผม ก็
ไม่เหมือนของชาย

ถ้าหลับตาจะไม่เห็นเลยว่า หญิงหรือชาย แต่เพราะอติถิภาวะรูปซึมซาบอยู่ทั่ว
ทั้งตัว ก็เป็นเหตุทำให้มีทรวดทรงสันฐานปรากฏ ที่จะทำให้อติถิภาวะได้ว่าเป็นเพศ
หญิง ไม่ใช่เพศชาย

คำว่า กิริยา คือ ธรรมชาติที่พึงกระทำด้วยว่า หญิงทั้งหลายเวลาเป็นเด็กชอบ
เล่นกระดิ่งเล็ก ๆ และสากเล็ก ๆ ชอบเล่นตุ๊กตางาม ๆ เอาดินเหนียวและปอ มากรอเป็น
เส้นด้ายเล็ก ๆ คำว่าอาการ ได้แก่ อาการเดินเป็นต้น ด้วยว่าหญิงทั้งหลายเมื่อเดินก็เดิน
ไม่อาจหาญ เมื่อยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน ก็ยืน นอน นั่ง เคี้ยว กินไม่อาจหาญ

จริงอยู่คนทั้งหลายเห็นแม้ชายไม่อาจหาญก็ยังพูดว่า เดิน ยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน
เหมือนมาตุคาม คือ เหมือนหญิง

คำว่าสภาพหญิง ภาวะหญิง ทั้ง ๒ มีความหมายอย่างเดียวกัน ความว่าได้แก่
สภาวะหญิง สภาวะของหญิงเกิดแต่กรรม ตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล ส่วนทรวดทรงหญิง
เป็นต้น อาศัยอติถินทริยตั้งขึ้น ในปวัตติกาล

ในขณะปฏิสนธิ มีกลุ่มของรูป ๓ กลุ่ม สำหรับผู้ที่เกิดในครรภ์มารดา คือ
หทยทสกเป็นรูปที่เกิดของปฏิสนธิจิต ๑ กลุ่ม กายทสก คือส่วนที่เป็นกายปสาทรูป ๑

กลุ่ม และภาวทสก ๑ กลุ่ม ซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ทั้ง ๓ กลุ่มเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม แต่ขณะนั้น ทรวดทรงหญิงยังไม่มี แต่ว่าอิตถิภาวรูป คือ ภาวทสก เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้นในปวัตติกาลเมื่อเจริญเติบโตขึ้นแล้ว จึงจะปรากฏทรวดทรงหรืออาการของหญิง เพราะเหตุว่าอิตถิภาวรูปซึมซาบอยู่ตลอดทั้งตัว ไม่ว่าจะดูส่วนไหน ถ้าให้ดูแขนก็รู้ว่านี่แขนหญิงหรือแขนชาย เป็นต้น เพราะเหตุว่าอิตถิภาวรูปซึมซาบอยู่ทั่วตัว การที่อิตถิภาวรูปเกิดพร้อมปฏิสนธิจิต แต่ว่าทรวดทรงยังไม่ปรากฏ อุปมาเหมือนอย่างว่า เมื่อพืชมีอยู่ ต้นไม้ได้อาศัยพืชเพราะพืชเป็นปัจจัย จึงเติบโตสมบูรณ์ด้วยกิ่งและค่าคบ ตั้งอยู่เต็มอากาศ ฉนั้นใด เมื่ออิตถินทรีย์ กล่าวคือภาวะหญิงมีอยู่ ย่อมปรากฏทรวดทรงหญิงเป็นต้น เหมือนฉนั้น

เวลามีเมล็ดพืช ยังไม่เห็นกิ่งก้านของต้นพืชนั้นเลย แต่อาศัยพืชที่มีอยู่ ก็มีการเจริญเติบโตขึ้นโดยมีพืชเป็นปัจจัย จึงมีกิ่งและใบดอกตั้งอยู่เต็มอากาศฉนั้นใด เมื่ออิตถินทรีย์ กล่าวคือภาวะหญิงมีอยู่ ย่อมปรากฏทรวดทรงหญิงเป็นต้น เหมือนฉนั้น ในปวัตติกาล หลังจากทีปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว ก็ต้องมีการเจริญเติบโตขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็อิตถินทรีย์เปรียบเหมือนพืช อาศัยอิตถินทรีย์ ทรวดทรงหญิงเป็นต้นจึงตั้งขึ้นในปวัตติกาล เปรียบเหมือนอาศัยพืช ต้นไม้จึงเติบโตตั้งอยู่เต็มอากาศ ในบรรดาธรรมชาติเหล่านั้น อิตถินทรีย์ไม่ใช่เป็นสิ่งที่อันจกขุจะพึงรู้ได้ อันมโนพึงรู้ได้อย่างเดียว ทรวดทรงหญิงเป็นต้น แม้อันจกขุก็พึงรู้ได้ แม้อันมโนก็พึงรู้ได้

ไม่มีใครสามารถที่จะเห็นอิตถิภาวรูปได้ ที่ซึมซาบอยู่ทั่วตัว แต่ว่ามโน คือ จิตที่เกิดขึ้นนึกคิดทางใจ สามารถที่จะรู้ในอาการและทรวดทรงที่ปรากฏได้ว่า นี่เป็นลักษณะของอิตถิภาวรูป

เรื่องของกรรม

บางท่านเข้าใจว่า กรรมแยกจากชีวิตประจำวัน แต่ถ้าได้ศึกษาพระธรรมแล้วจะรู้ว่า กรรมก็คือชีวิตประจำวันนั่นเอง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของโลกะ ความติด

ข้อความต้องการ เป็นชีวิตประจำวันหรือเปล่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโทสะ ความขุ่นเคือง ความไม่พอใจ เป็นชีวิตประจำวันหรือเปล่า

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องความเมตตา ความกรุณา การเห็น การได้ยิน ความสุข ความทุกข์ต่าง ๆ พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นชีวิตประจำวัน

นอกจากนั้นยังทรงแสดงว่า ตั้งแต่เกิดจนตายเป็นธรรมทั้งหมด เพราะฉะนั้นจะไม่มีเลย ที่คนที่ได้ฟังพระธรรม หรือศึกษาพระธรรมเข้าใจแล้ว จะบอกว่าธรรมแยกจากชีวิตประจำวัน ถ้าคนไม่รู้ จะพูดอย่างนั้น แต่ถ้าคนที่รู้ว่าธรรมคืออะไรจะพูดอย่างนี้ไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าขณะนี้ก็เป็นธรรม กำลังเห็นอาจจะเคยเข้าใจว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นคนนั้นคนนี้ แต่ความจริงแล้วเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริง

อะไรก็ตามที่เป็นสิ่งที่มีจริง แล้วเราไม่ต้องเรียกชื่อก็ได้ อย่างเห็น จะเรียกว่าเห็น หรือจะไม่เรียกว่าเห็น จะใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น ภาษาแขก ภาษาจีน ภาษามอญ พม่า เปลี่ยนชื่อไปสารพัดชื่อ แต่เห็น ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง และสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าจะอีกชื่อหนึ่ง เราก็เรียกได้ว่า สัจธรรม คือ เป็นธรรมที่เป็นของแท้ ที่พิสูจน์ได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องความละเอียดของธรรมทุกอย่างไม่เว้นเลย

เพราะฉะนั้นก็จะได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องธรรมที่ทุกคนเคยเข้าใจ เคยยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอก ทั้งหมด ทรงแสดงไว้ทั้งหมด ให้เราเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง จนกระทั่งความเข้าใจนั้นค่อย ๆ เพิ่มขึ้นในสิ่งที่มีอยู่รอบตัวเรา เป็นปัญญาแต่ละขั้นซึ่งเพิ่มขึ้นนั่นเอง

แต่ถ้าไม่อาศัยการฟังพระธรรม เราอาจจะคิดว่าเรารู้จักตัวเราดี หรือว่าบางคนก็บอกว่ารู้จักคนอื่น คนนั้นนิสัยเป็นอย่างไร เห็นแก่ตัวมาก หรือว่าเป็นคนที่จิตใจงาม ๒ คน ๓ คนต่างกันมาก เราอาจจะคิดว่าเราเข้าใจคนอื่นและตัวเราพอสมควร แต่ถ้าได้ศึกษาพระธรรมแล้ว จะรู้ว่าสิ่งที่เราเคยคิดว่าเราเข้าใจยังไม่ถูกต้องทั้งหมด และสิ่งที่เราเคยว่าเข้าใจแล้ว แท้ที่จริงแล้วไม่ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้

เป็นธรรม ไม่ใช่เรา

เข้าใจว่าที่กำลังเห็นเป็นเรา บางคนอาจจะกำลังคิดนึก ไม่มีใครห้ามความคิดนึก ทุกคนคิดนึกตลอด เรากำลังคิดนึก ถึงใคร ถึงเรื่องนั้น ถึงเรื่องนี้ อาจจะเป็นเรื่องทีอ่าน ในหนังสือพิมพ์ ในวารสาร ดูทีวีโทรทัศน์ ก็คิดไปได้ต่าง ๆ หรือแม้แต่ขณะนี้ที่กำลังนั่ง อยู่นี้ ทุกคนก็คิด แต่ว่าก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม เป็นเราทั้งหมดที่เห็น ที่กำลังคิดด้วย แต่ถ้ารู้ว่าคำว่า ธรรมหมายความว่าอะไร หมายความว่าทุกสิ่งที่มีจริง เราเริ่มเข้าใจแล้วว่า แม้แต่ความคิดก็เป็นธรรมชนิดหนึ่ง การเห็น ไม่ใช่เรา เป็นธรรมชนิดหนึ่ง ขณะที่กำลัง ได้ยิน ยากที่จะฟังพระธรรมแล้วก็ค่อยตามว่าไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงธรรม สภาพที่มีจริง อย่างหนึ่ง รู้สึกยากแสนยากที่จะเห็นอย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น แต่ลองพิจารณาว่า ถ้าไม่มีเสียงกระทบหู จะได้ยินไหม ทำอย่างไร ๆ ให้เกิดได้ยินขึ้นมาได้ ถ้าเสียงไม่กระทบหู

เพราะฉะนั้นเสียงเป็นธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งกระทบอื่นไม่ได้เลยนอกจากโสตปสาท ซึ่งเป็นรูปชนิดหนึ่ง เป็นรูปที่มีลักษณะพิเศษในร่างกายของเรา ที่สามารถจะกระทบ เฉพาะเสียง รูปอื่นที่ไม่ใช่โสตปสาทกระทบเสียงไม่ได้เลย ก็มองเห็น ค่อย ๆ เห็น ทีละ น้อยกว่า เสียงก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง มีจริง ๆ โสตปสาทก็เป็นรูป เป็นธรรมชนิดหนึ่งที่มี จริง ๆ เพราะฉะนั้นได้ยินในขณะนี้มันมีแน่ ๆ แต่เคยคิดเคยเข้าใจว่า เป็นเราได้ยิน ลอง คิดดูว่า เสียงหมดไปแล้ว เพราะฉะนั้นได้ยินจะยังได้ยินต่อไปไม่ได้ เสียงเมื่อไหร่ใครจะ เก็บห่อเอาไว้ กลับมาได้ยินอีกทีก็ไม่ได้ จิตที่ได้ยินเสียงก็ดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดแล้ว ดับแล้ว จะเป็นของเราได้ไหม จะเป็นเราจริง ๆ ได้ไหม จะเป็นตัวตน ได้ไหม

นี่คือพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสวงหาตลอด ระหว่างที่เป็นพระโพธิสัตว์ ๔ อสงไขยแสนกัป นี้อย่างเร็ว กว่าจะได้ประจักษ์แจ้งจริง ๆ ว่า เป็นสภาพธรรมหรือเรา จะใช้คำว่าธรรมชาติก็ได้อย่างหนึ่งซึ่งมีจริง แล้วก็สมควรที่จะหลงยึดถือว่าเป็นเรา เพราะทุกอย่างเกิดเพราะเหตุปัจจัย แล้วดับหมด เสียงดับแล้ว ได้ยินดับแล้ว คิดนึก ทีละคำ ทีละขณะ ก็ดับแล้ว

เพราะฉะนั้นมีอะไรบ้าง ตั้งแต่เกิดมา รูปตอนเป็นเด็ก ก็ดับแล้ว สุข ทุกข์ ความป่วยไข้ ความเสียใจ ความดีใจ ตอนเป็นเด็ก ก็ดับหมดแล้ว หรือแม้แต่เมื่อวานนี้เองก็ไม่เหลือแล้ว หรือแม้แต่ขณะชั่วครู่เมื่อขณะนี้เอง ก็ดับหมดแล้ว

นี่แสดงให้เห็นว่าเราไม่ได้เข้าใจธรรม ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง จนกว่าจะได้ศึกษาพระธรรมจริง ๆ และถ้าศึกษาพระธรรมจริง ๆ แล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการที่จะรู้ความจริงของตัวเอง มิฉะนั้นแล้วเราจะมีชีวิตอยู่โดยที่วันเกิดมาได้อย่างไรก็ไม่รู้ ตายไปแล้วเป็นอย่างไก็ไม่รู้ เต็มไปด้วยความไม่รู้โดยตลอด

นิพพาน

การอบรมเจริญปัญญา ตั้งแต่ขั้นการฟังเพื่อละความไม่รู้ เพื่ออบรมปัญญาที่สามารถที่จะเห็นนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง จนสามารถที่จะละความติดข้อง จึงจะประจักษ์แจ้งในธาตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งต่างกับธาตุที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นสภาพของนิพพานอย่างเดียวที่สามารถจะทำให้ดับกิเลสได้ เมื่อปัญญาสามารถรู้แจ้งลักษณะของนิพพาน

โลภะติดข้องในทุกสิ่งทุกอย่างที่มี

โลภะติดในกุศลได้ไหม กุศลของเรา เรามีกุศลเยอะ เราอยากจะทำกุศลมาก ๆ ด้วยความต้องการ

เพราะฉะนั้นธรรมทั้งหมดสามารถเป็นที่ตั้งของโลภะ เป็นที่ยึดถือของโลภะได้ เว้นนิพพาน เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีนิพพาน ดับกิเลสได้ ๆ ไม่ได้เลยทั้งสิ้น แต่เพราะเหตุว่านิพพานเป็นปรมาตถธรรมที่มีจริง แต่ว่าจะสามารถรู้แจ้งได้ด้วยปัญญาที่ถึงขั้นที่สามารถจะรู้นิพพานได้ จึงจะมีนิพพานเป็นอารมณ์ขณะใด ขณะนั้นก็จะเป็นโลกุตตรจิตที่ดับกิเลส ได้แก่ โสตาปัตติภเวรจิต ซึ่งเป็นโลกุตตรกุศลระดับแรก เป็นปัจจัยให้เกิดโสดาปัตติผล ซึ่งเกิดขึ้นสืบต่อทันที

กุศลใด ๆ ที่ทำ ไม่สามารถที่จะให้ผลทันทีได้ เว้นโลกุตตรกุศล เพราะว่าจิตเกิดดับสลับต่อเนื่องกันไม่มีระหว่างกันเลย จิตขณะนี้ดับ เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิด ถ้าเป็นกุศลจิตที่ได้กระทำ เช่น ในวันนี้ ที่ได้ศึกษาธรรมได้เข้าใจธรรม เป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ยังไม่ได้ให้ผลทันที

กุศลทั้งหลาย ไม่ได้ให้ผลทันทีที่กุศลนั้นดับไป เว้นโลกุตตรกุศล คือ เวลาที่โสตาปัตติมรรคจิตเกิด แล้วดับไป โสตาปัตติมรรคจิตต้องเกิดสลับต่อเนื่องกันที่ไม่มีระหว่างกันเลย เพราะว่าโสตาปัตติมรรคจิต เป็นการดับกิเลส เพราะฉะนั้นไม่ใช่เป็นจิต ที่จะทำให้เกิดปฏิสนธิ ทำให้เกิดผล คือปฏิสนธิ โสตาปัตติมรรคจิตไม่ได้ทำกิจปฏิสนธิ เหมือนอย่างกับวิบากของกุศลอื่น ๆ ที่ทำกิจปฏิสนธิได้ ทำกิจจวงค์ได้

แต่ว่าพวกโลกุตตรวิบาก ซึ่งเป็นผลของโลกุตตรกุศล ไม่ได้ทำกิจที่ทำให้ปฏิสนธิ แต่ดับการเกิดในอบายภูมิ และกัณฑ์การเกิดจนกระทั่ง ไม่มีการเกิดอีกเลยเมื่อถึงความ เป็นอรหัตมรรค มีจริง ต้องอบรม เพราะว่าผู้ที่ได้ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอริยสัจจะ มีมากมายนับไม่ถ้วน ในครั้งอดีตกาล ท่านเหล่านั้นก่อนที่จะถึงระดับนั้นก็เหมือนเรา จากความไม่รู้ ก็ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ รู้ จนกระทั่งถึงระดับขั้นที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ จากความเป็นปุถุชนก็สู่ความเป็นกัลยาณปุถุชน แล้วก็อบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม

จุดประสงค์ของการศึกษาธรรม

เราทำอะไร เราคิดถึงจุดประสงค์แท้จริงหรือเปล่า อย่างการศึกษา การให้ความรู้ หรือการที่จะเรียนรู้ จุดประสงค์คืออะไร จุดประสงค์จริง ๆ ให้ความเห็นถูก หรือว่า ให้ความเห็นผิด

เพราะฉะนั้นทุกคนจะลืมจุดประสงค์ แต่ว่าถ้าเราย้อนกลับมาคิดถึงจุดประสงค์แท้จริงของการศึกษา ไม่ว่าจะที่บ้านกับลูกหลานมิตรสหายเพื่อนฝูงที่โรงเรียน หรือที่อื่น ๆ ก็ตาม จุดประสงค์ของการศึกษา คือเพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง เราจะไม่ให้ความเห็นผิดหรือความเข้าใจผิด เพราะว่ามันไม่ใช่การศึกษาเลย ไม่ถือว่าเป็นการศึกษา

เพราะเหตุว่าไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง เราอาจจะคิดว่าเป็นแนวการศึกษา เป็นการศึกษาทุกคนต้องมาทำอย่างนี้เป็นการศึกษา

แต่ทราบใดที่ไม่ใช่ความเห็นที่ถูกต้อง ตรานั้นไม่ใช่การศึกษา แล้วเราเอง ลืมจุดประสงค์นี้หรือเปล่า หรือเราจะเปลี่ยนจุดประสงค์ เป็นการศึกษา คือ เพื่อความไม่รู้ ถ้าเราต้องการเพื่อความรู้ คิดว่าง่ายดี เราไม่มีจุดประสงค์ที่ถูกต้องในการศึกษาและในการให้การศึกษา

แต่ถ้าเรามีจุดประสงค์ที่ถูกต้อง เรามีความอดทน สิ่งที่ยากวันหนึ่งก็ง่าย มีใครบ้างไหม ที่เกิดมาก็ขี้จรัยาน ไม่ต้องหัดเลย ว่ายน้ำเป็น ไม่ต้องหัดเลย เล่นกีฬาต่าง ๆ สกีหรืออะไรก็แล้วแต่ โดยที่ไม่ต้องหัดเลย เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้นชีวิตทั้งชีวิตเป็นการศึกษา แต่ว่าการศึกษาถ้าไม่เข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ ว่า ศึกษาเพื่ออะไร อย่างวิชาการทางโลก ศึกษาเรื่องความรู้ที่จะให้มีความสามารถในการทำงาน ในการเลี้ยงชีพ นั่นคือจุดประสงค์ของการศึกษาทางโลก แต่จุดประสงค์ของการศึกษาทางธรรม ธรรมเป็นสิ่งที่จริง ถ้าจะให้ใครศึกษาต้องให้คนนั้นเห็นถูก ไม่ใช่ให้เห็นผิด

เพราะฉะนั้นเราจะเป็นส่วนที่ให้การศึกษา หรือว่าถึงแม้ว่ายากเกินไปก็ไม่เอาแล้ว แต่ว่าถ้าถึงแม้ว่ายากเกินไป หรือยากแต่ไม่เกินไป เริ่มต้นได้ที่ละเล็กทีละน้อย การศึกษาต้องเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลหรือเปล่า หรือเอาปริญญาเอกมาศึกษาทันที เป็นไปไม่ได้เลย สถิติพื้นฐานเป็นระดับไหน อนุบาล ประถม หรือว่าปริญญาเอก ถ้าไม่มีความเข้าใจเรื่องสถิติพื้นฐานเลย ใช้แต่ชื่อว่า “สถิติพื้นฐาน” แล้วเราเอง ซึ่งเป็นผู้ที่จะให้ความรู้คนอื่น เราเอง ถ้าไม่ได้ศึกษาก็เป็นผู้ที่ไม่รู้ เมื่อผู้ไม่รู้ ให้ คนอื่น ผู้นั้นก็ยังไม่รู้ คนอื่นก็ไม่รู้ ก็ไม่รู้กันต่อ ๆ ไป นี่ไม่ใช่จุดประสงค์ของการศึกษา

เพราะฉะนั้นในโลกนี้ จะมีคนสักเท่าไรก็ตาม แต่ถ้ามี ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือจำนวนน้อยสักเท่าไรก็ตาม แต่หวังดีต่อบุคคลอื่น เป็นมิตรจริง ๆ คือ ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ถ้าไม่ใช่มิตร เราให้สิ่งที่ผิด เราไม่มีความเมตตา กรุณา สงสารเขาเลย ให้สิ่งที่ผิดแล้ว เขาก็เห็นผิดไม่ใช่ชาตินี้ชาติเดียว ความเห็นผิดเริ่มแล้ว จะมากขึ้น จะติดตามทุกชาติไป

แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงสอนให้คนอื่นมีความเห็นถูกต้องเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นเราจะเป็นครู ๖ คน แล้วปานนี้ก็เพิ่มเป็นเท่าไรก็ไม่รู้ แล้วก็ฝ่ายที่จะมีความเห็นถูกต้อง หรือมีความเป็นมิตรกับคนอื่นจริง ๆ จะเป็น ๑ หรือจะเป็น ๒ หรือจะเป็นเท่าไร แต่มีเราอยู่ด้วยในจำนวนนั้น เราจะอยู่ข้างไหน เป็นสิทธิของเราที่จะคิด ที่จะไต่ตรอง

ประโยชน์สูงสุดของการเกิดเป็นมนุษย์ ไม่มีอะไรดีเท่ากับสามารถที่จะศึกษา
เข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ เพราะว่ามีโอกาสได้ฟังพระธรรม คนที่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม คงจะ
ไม่ทราบว่าได้สะสมบุญในอดีต พอที่จะผันชีวิตมาให้มีโอกาสได้ยินได้ฟังสิ่งที่ทำให้เกิด
ความเข้าใจถูกต้อง เป็นคำสอนที่ประเสริฐ เพราะมาจากกการตรัสรู้ของพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าเราเป็นหนึ่งในนั้น เราอยากจะทำให้คนอื่นเป็นอย่างนั้นด้วยหรือเปล่า
หรือว่าปล่อยเขาไป เขาจะเห็นผิดอย่างไร ก็ปล่อยเขาไป หรือว่าถ้าเราสามารถที่จะช่วย
ได้ เราจะช่วย

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่จะต้องมีความอดทน หัวใจของพระพุทธศาสนาซึ่ง
ประมวลคำสอนทั้งหมดชื่อว่า โอวาทปาติโมกข์ ชั้นดีเป็นตบะอย่างยิ่ง ความเพียร
ความอดทนที่จะเฝ้ากิเลส เป็นความอดทนสูงสุด

ศึกษาพระธรรมแท้ๆ ได้จากพระไตรปิฎก

ถ้าไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็คงจะมีแต่กระดาษที่เก็บเอาไว้ เป็นสมุดเป็นคำสอน หรืออาจจะกาลข้างหน้าเปลี่ยนแปลงตามความรู้สมัยใหม่ เป็นในรูปแบบอื่นก็ได้ แต่ไม่มีใครอ่านอีก ไม่มีใครศึกษาอีก ไม่มีใครเข้าใจอีก จนกระทั่งในที่สุด เมื่อเปิดขึ้นมาดูก็ไม่มีใครสามารถที่จะเข้าใจข้อความนั้น ๆ ได้เลย

เพราะฉะนั้นก็เมื่อมีตำรับตำรา มีพระธรรมคำสอนที่สมบูรณ์ พุทธบริษัทที่ใคร
ที่จะได้ทราบว่า พระธรรมแท้ ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงตลอด ๔๕ พรรษา ทรง

แสดงเรื่องอะไร ก็สามารถที่จะติดตามฟัง เพื่อให้เกิดปัญญาของตนเอง พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี ๓ ปิฎก พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎกส่วนใหญ่ ก็เกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม ควรแก่เพศบรรพชิต เพราะเหตุว่าอสังคายนาคณะของคนในโลกนี้ต่างกัน พุทธบริษัท มี ๒ พวก คือ บรรพชิตพวก ๑ และคฤหัสถ์พวก ๑ บรรพชิตเป็นผู้ที่สะสมอสังคายนาคณะที่จะประพฤติตามแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคเจ้า คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือน แต่ว่าก็มีผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ที่สะสมอสังคายนาคณะที่จะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามในเพศของการครองเรือน คือ เพศคฤหัสถ์ อย่างเช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือท่านวิสาขามิคารมาตา

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าแต่ละคน ต่างอสังคายนาคณะจริง ๆ เพราะฉะนั้นสำหรับพระวินัยปิฎกส่วนใหญ่เฉพาะข้อประพฤติปฏิบัติของบรรพชิต แต่ว่าถ้าคฤหัสถ์จะศึกษาจะเป็นประโยชน์มาก และก็อนุเคราะห์แก่พระศาสนาด้วย เพราะเหตุว่าถ้ารู้ว่าการประพฤติอย่างไรเป็นบรรพชิต และการประพฤติอย่างไรไม่ใช่บรรพชิต ทำให้เราสามารถที่จะรู้ว่า พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีกิจของพระภิกษุต่างกับกิจของคฤหัสถ์อย่างไร ไม่ปะปนกันเลย แต่ถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย คฤหัสถ์บางคนอาจจะมีความเลื่อมใสในภิกษุซึ่งไม่ได้กระทำกิจของพระภิกษุตามธรรมวินัย

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าในยุคนี้สมัยนี้ ถ้ามีใครที่คิดจะถือกุศลแก่พระศาสนาก็ควรที่จะได้ศึกษาโดยครบถ้วนทั้ง ๓ ปิฎก แม้ว่าจะไม่มากแต่ก็ให้พอที่จะเข้าใจได้ในความต่างกันของเพศคฤหัสถ์กับบรรพชิต นี่คือ เรื่องของพระวินัย แล้วสำหรับคฤหัสถ์ซึ่งรู้พระวินัยก็เป็นประโยชน์ด้วย เพราะเหตุว่าความงามทางกิริยาอาการของกายวาจาที่เหมาะสมแก่เพศบรรพชิตอย่างไร คฤหัสถ์สามารถจะประพฤติปฏิบัติตามได้ แม้ว่าจะไม่ได้ดำรงอยู่ในเพศบรรพชิต เหมือนกิริยามารยาทของสังคมทั่ว ๆ ไป

ถ้าเราพิจารณาเห็นว่าอะไรที่เหมาะสมสมควร ไม่จำกัดเชื้อชาติว่าของชาติไหน เราก็สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างอันนั้นได้ เพราะเหตุว่าเป็นสิ่งที่ดี นี่ก็แสดงให้เห็นประโยชน์ของพระธรรมแม้พระวินัยด้วย

สำหรับพระสุตตันตปิฎก บางท่านก็อาจจะเคยฟังมาบ้างจากรายการธรรมต่าง ๆ ที่วัดวาอาราม หรือว่าตามสถานีวิทยุ ก็เป็นเรื่องคำสอนที่กล่าวถึง สมัยเมื่อพระ

ผู้มีพระภาคประทับที่พระวิหารเชตวัน พระวิหารเวฬุวัน พระวิหารนิโครธาราม แล้วเสด็จไปสู่วิหารต่างๆ สนทนาธรรมกับบุคคลต่าง ๆ ข้อความต่าง ๆ ตามอรรถาธิบายของผู้ฟัง

ปิฎกที่ ๓ คือ พระอภิธรรมปิฎก บางคนได้ยินชื่ออาจจะกลัว บอกว่า พระอภิธรรมปิฎกคงจะยาก หรือไม่มีโอกาสได้ฟังบ่อย แต่ถ้าเข้าใจความหมายของธรรมว่า หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริง ๆ น่าสนใจใหม่ที่จะเข้าใจ เรื่องสิ่งที่มีจริง ๆ ให้ละเอียดขึ้น ถ้าสนใจ มีทางเดียว คือ ศึกษาพระอภิธรรม เพราะเหตุว่า “อภิ” อีกนัยความหมายหนึ่ง หมายความว่า ละเอียด เป็นธรรมส่วนละเอียดจริง ๆ ที่ทรงแสดงไว้โดยการประจักษ์แจ้งจากการที่ได้ตรัสรู้

เพราะฉะนั้นถ้าไม่ศึกษาพระอภิธรรม เราก็อาจจะคิดว่า ไม่ศึกษาดีกว่าเพราะว่ายากเกินไป แต่ว่าถ้าเข้าใจว่าพระอภิธรรมคืออะไร คือเดี๋ยวนี้ ขณะนี้ กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังคิดนึก เรื่องการเกิด เรื่องการตาย เรื่องการเจ็บ เรื่องการได้ลาภ เรื่องการเสื่อมลาภ เรื่องการได้ยศ เสื่อมยศ แต่ละเอียดเพราะเหตุว่าไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โลกทั้งหมดจะก็โลกก็ตาม ขึ้นไปจนกระทั่งถึงโลกพระจันทร์ หรืออาจจะไปที่โลกอื่น ซึ่งในยุคนั้นคนสามารถไปถึงพรหมโลก ก็ไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพียงแต่ว่าย้ายหรือเปลี่ยนสถานที่ แต่ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน อย่างสัตว์ ปลา ก็ยังมีตา สัตว์ทั้งหลายก็มีหู คนก็มีจมูก ทุกอย่างนี้ จะไม่พ้น ๖ โลกนี้เลย

เพราะฉะนั้น ๖ โลกนี้ คือ พระอภิธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ละเอียด เพราะฉะนั้นก็เป็นการศึกษาที่จะทำให้ค่อย ๆ รู้จักตัวเอง รู้จักโลก ตามความเป็นจริง เป็นสัจธรรม

สมาธิต้องประกอบด้วยปัญญา

ปัญญานั้นไม่ใช่สมาธิ เพราะเหตุว่าถ้าเป็นสมาธิแล้วจิตจดจ้องอยู่ที่อารมณ์เดียว แต่ถ้าเป็นสติปัญญามีการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ แล้วปัญญาเจริญขึ้น

ที่จริงแล้วน่าจะพูดเรื่องของมิจฉาสมาธิ หรือว่ามิจฉามรรค มิจฉาปฏิบัติ เพราะว่าเป็นคนส่วนใหญ่มักจะนิยมการประพฤติปฏิบัติ แต่ว่าถ้าไม่ทราบว่าการปฏิบัติมี ๒

อย่างคือ สัมมามรรค และมิจฉามรรค ถ้าไม่รู้ความต่างกันก็จะปฏิบัติมิจฉามรรค ไม่ใช่ สัมมามรรค หรือสมาธิก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่มีแต่สัมมาสมาธิเท่านั้น มิจฉาสมาธิก็มี

เพราะฉะนั้นถ้าไม่รู้ว่ สัมมาสมาธิ คือ ขณะที่ประกอบด้วยปัญญาอย่างไร ขณะนั้นก็เป็นมิจฉาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิ สำหรับในพระพุทธศาสนาแล้ว ปัญญาเป็น เรื่องสำคัญที่สุด เพราะเหตุว่าด้วยปัญญา พระผู้มีพระภาคจึงตรัสรู้เป็นพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทรงแสดงพระธรรมทั้งหมดเพื่อเอื้อกูลให้พุทธบริษัทเกิดปัญญา ของตนเองด้วย ต้องทราบว่ปัญญารู้ลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ จึงจะ เป็นปัญญาที่สามารถที่จะดับกิเลสได้

เพราะเหตุว่ขณะนี้ที่กำลังเห็นก็ยึดถือว่เป็นเราเห็น แต่พระผู้มีพระภาคทรง แสดงว่ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ต้องไม่ใช่เรา แล้วก็ไม่ใช่ตัวตนด้วย เป็นเพียงจิตประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย คือ เมื่อมีจักขุปสาท และก็มีสิ่งที่ปรากฏกระทบตา มีการเห็นเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป เพราะเหตุว่จิตที่เห็นไม่ใช่จิตที่ได้ยิน

นี้แสดงให้เห็นความต่างกันว่า คนหนึ่ง ๆ จะมีจิตซ้อนกันสองสามขณะไม่ได้ ชีวิตดำรงอยู่แต่ละคน ก็เพียงชั่วขณะจิตเดียว เพราะฉะนั้นในขณะที่เห็น ไม่ใช่ในขณะที่ ได้ยิน ด้วยเหตุนี้จึงจะต้องรู้ความต่างกันก่อนว่ ขณะที่เห็นนี้เป็นอนัตตา เป็น นามธรรมเป็นสภาพรู้ ขณะที่ได้ยินก็เป็นอนัตตา เป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้

ต้องมีความรู้ซึ่งเกิดจากการฟัง จนกระทั่งสามารถที่จะเป็นปัจจัย ให้สติมีการ ระลึกได้ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะนี้ ตามปกติตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้วก็มีแต่ สมาธิ และไม่รู้ว่ปัญญานั้นรู้ว่ไร

แต่ว่ก่อนอื่น เมื่อปัญญาเป็นสภาพที่รู้ถูกต้อง คือ เริ่มจากความเข้าใจถูกใน ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็จะต้องรู้ว่ปัญญาไม่ใช่รู้อื่น แต่เป็นปัญญาที่ สามารถที่จะรู้ชีวิตประจำวัน ทุกขณะ ตั้งแต่ตื่นจนหลับ ไม่ว่าจะเห็น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คตินึก

คิดต่างจากพิจารณา

สติไม่เกิด อะไรเกิด ... โลกะ โมหะ แต่ไม่รู้ลักษณะของโลกะ โมหะ ในขณะที่เห็นเกิดขึ้นบางคนก็เข้าใจว่า ไม่เป็นโลกะเลยเพราะไม่ปรากฏอาการที่พอใจ เพราะความไม่รู้

แต่เวลาที่สติเกิด นี่ต่างกัน กำลังพิจารณา ลักษณะสภาพของรูปที่ปรากฏ เพราะฉะนั้นขณะนั้นต้องไม่ใช่โลกะ โมหะ

ประวิทย์ กำลังคิดมีใช่หรือ ขณะที่กำลังพิจารณา

สุ. พิจารณาโดยไม่คิด มีไหมคะ ถ้ายังไม่มี ก็ยังไม่ใช่สติปัฏฐาน

ประวิทย์ พิจารณาอย่างไรถึงจะไม่คิด

สุ. น้อมไป ที่จะรู้ เพราะฉะนั้นก่อนถึงขั้นสติปัฏฐาน มีปัญญารู้ ฟัง มีปัญญารู้ตรึกเรื่องที่ได้ยินได้ฟัง แต่จะรู้ความต่างกันว่า ขณะใดที่สติระลึกตรงลักษณะ ไม่ได้หมายความว่า คิดเกิดขึ้นทุกครั้ง เพราะเหตุว่าจิตที่คิดก็ดับ ใครจะคิดได้ตลอดเวลาที่จะเป็นคำ ไม่ได้คิดเป็นเรื่องเป็นคำอยู่ตลอดเวลา ลองกระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขณะนี้ ดูซิว่ามีการคิดเป็นคำหรือเปล่า ในขณะที่ลักษณะแจ้งกำลังปรากฏ

ยังไม่ได้คิดเป็นคำว่า “แจ้ง” ยังไม่ได้คิดเป็นคำว่า “แจ้งเป็นรูป” ยังไม่ได้คิดว่า “ที่กำลังรู้ว่าแจ้ง สภาพที่รู้ในลักษณะที่แจ้งนั้น เป็นนาม”

ไม่ต้องคิด แต่นามธรรมกำลังรู้แจ้ง เป็นธาตุรู้ แจ้งกำลังเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ เมื่อเป็นเพียงลักษณะแจ้ง ไม่ใช่โต๊ะ ไม่ใช่เก้าอี้ ไม่ใช่อะไรทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งแจ้ง และเป็นของจริงซึ่งกำลังปรากฏในขณะนั้น สภาพที่กำลังรู้แจ้ง โดยไม่ต้องคิดเป็นคำ

เพราะฉะนั้นสติปัฏฐาน คือ น้อมไป ที่จะรู้ ในลักษณะที่รู้ ซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แล้วบางครั้งสติปัฏฐานก็น้อมไป ที่จะไม่ยึดถือแจ้งว่า เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ หรือเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนกว่าจะรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ว่าจะกระทบแจ้งที่นี้ หรือจะไปกระทบหญ้าที่พระวิหารเชตวัน ไม่ว่าจะกระทบที่ไหน ลักษณะของสิ่งที่

ปรากฏทางกายก็แข็ง เป็นแต่เพียงธาตุแข็งเท่านั้น จึงจะไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้

แต่การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล มีมาแสนโกฏิกัปก็ยังน้อยไป เพราะฉะนั้นเวลาที่สติเกิด ระลึกที่ลักษณะที่แข็ง อย่าลืม ความเป็นตัวตนซึ่งเคยสะสมมาเนิ่นนาน ยิ่งกว่าแสนโกฏิกัป ทำให้มีความรู้สึกเหมือนว่า เรากำลังนั่งแล้วก็กระทบแข็ง ความเป็นเราไม่ได้ ออก มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน ซึ่งกำลังนั่งอยู่ หรือจะยืนอยู่ก็ตาม แล้วกำลังกระทบแข็งด้วย

เพราะฉะนั้นการที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ก็คือในขณะที่กำลังกระทบแข็ง และความทรงจำในความเป็นตัวตนที่จะนั่งอยู่ หรือยืนอยู่ หรือเดินอยู่ แล้วกระทบลักษณะที่แข็ง ต้องหมดสิ้น เหลือแต่เพียงอาการแข็ง และธาตุที่กำลังรู้แข็ง ในขณะนั้นเท่านั้น ชั่วขณะนั้นจึงไม่ใช่ตัวตน หรือสัตว์บุคคล หรือเราอีกต่อไป

เพราะเหตุว่ามีเพียงสภาพที่กำลังรู้สิ่งเดียวคือแข็ง ไม่ใช่ไปจำเอาไว้หมด ทรงจำไว้ว่า ที่แท้ก็เป็นเราซึ่งกำลังยืนอยู่ หรือนั่งอยู่แล้วรู้แข็ง ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้ แต่ทุกท่านที่เริ่มเจริญสติปัฏฐาน จะมีความรู้สึก ว่า ตัวตนยังไม่หมดแม้ว่าแข็งปรากฏ ถูกไหม มีความเป็นเราที่กำลังนั่งกระทบแข็ง แต่ความเป็นเราที่กำลังนั่งกระทบแข็งต้องหมด สภาพธรรมจึงจะปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้นในขณะที่กำลังกระทบแข็งไม่ได้นึก ไม่ต้องนึก เพราะฉะนั้นเวลาใช้คำว่า คิด หมายความว่า นึกถึงเรื่องสิ่งที่ปรากฏ แต่ตามความเป็นจริงขณะที่กระทบแข็ง ไม่ได้นึกถึงคำอะไรเลย ไม่ได้หมายความว่า ให้คิดว่าแข็งเป็นรูป นี่ต่างกันนะ ไม่ใช่ให้คิดว่าแข็งเป็นรูป แต่ในขณะที่แข็งปรากฏ น้อมไป ที่จะศึกษาในขณะนั้น เพื่อรู้ว่าลักษณะที่รู้ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ซึ่งกำลังรู้แข็ง ที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่คิด

สติปัฏฐานระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้นสติปัฏฐาน ไม่ใช่ว่าใครต้องการ ก็เกิด หรือใครไม่รู้ ก็เกิด แต่สติปัฏฐานเกิดเพราะมีความเข้าใจเบื้องต้น ในเรื่องของสิ่งที่มีจริง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง จนกระทั่งความจำที่มั่นคง มีเมื่อไร เมื่อนั้น เพราะสติเกิด กำลังระลึกลักษณะที่เป็นธรรม

ที่จริงทุกอย่างเป็นธรรม แต่เวลาที่แจ้งปรากฏ...เป็นไฉะ เห็น มี...แต่เป็นแก้วน้ำ เพราะฉะนั้นเราไม่ได้รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เดียวนี้ อย่างนี้ โดยที่ยังไม่ต้องไปนึกถึงอะไรเลย หรือแจ้งที่กำลังปรากฏ ยังไม่ทันจะนึกว่าเป็นไฉะ เป็นแก้วน้ำ หรือเป็นอะไรเลย แต่ลักษณะแจ้งนี้ เริ่มที่จะใส่ใจลักษณะที่แจ้ง เพราะรู้ว่าเป็นธรรม เมื่อเป็นธรรมแล้ว ขณะนั้นจะมีความคิดอื่น ในขณะที่กำลังรู้ลักษณะของธรรมไม่ได้

เพราะฉะนั้นขณะใด ที่มีลักษณะของธรรมหนึ่งธรรมใดกำลังปรากฏ โดยสติระลึกตรงลักษณะนั้น เรื่องราวความคิดนึกต่าง ๆ จะไม่มีอยู่ในที่นั้น คนก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น เพราะว่ามีสภาพที่รู้ แล้วก็มีสภาพที่แจ้ง ลักษณะที่แจ้งไม่ใช่สภาพที่รู้แจ้ง

นี่คือปัญญาตามที่ได้เรียนมาทั้งหมด ว่าจิตเป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ เป็นนามธรรม ส่วนรูปธรรมไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย ทุกอย่างต้องตรงและสอดคล้อง ตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงที่สุด

เพราะฉะนั้นสติปัฏฐานจะมีคำอธิบายว่า ตามรู้ หมายความว่า มีลักษณะที่ปรากฏ และขณะนั้น สติสัมปชัญญะระลึก คือตามรู้ ลักษณะที่เป็นปรมาตถ์ ไม่ใช่เป็นเรื่องราวต่าง ๆ และก็จะเห็นว่าทั้งหมดเป็นสิ่งที่จริง ที่มีลักษณะเฉพาะอย่าง ๆ ทุกขณะตั้งแต่เกิดจนตายเป็นธรรมทั้งหมด

แต่ว่าเพียงฟังก่อน แล้วก็สติเริ่มระลึกบ้าง หลงลืมบ้าง ก็จะเริ่มเห็นความต่างของขณะที่สติสัมปชัญญะซึ่งเป็นสติปัฏฐานเกิด กับขณะที่ไม่ใช่สติสัมปชัญญะ เป็นแต่เพียงขณะที่กำลังฟังเรื่องธรรม ทั้ง ๆ ที่ลักษณะของธรรมปรากฏตลอดเวลา ทุกอย่างเป็นธรรม มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏทุกวัน

เพราะฉะนั้นสติปัญญานะจะเกิดเมื่อไรก็ได้ เดี่ยวนี้ก็ได้ คนที่กำลังฟังพระธรรมเทศนาสามารถที่จะเป็นพระอริยบุคคล คือ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะที่ฟัง แล้วก็สามารถที่จะประจักษ์แจ้งแทงตลอดในการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมนั้น ก็รู้ว่า สิ่งที่ได้ยินได้ฟังเป็นความจริงทุกอย่าง คำเทศนาหรือพระธรรมที่ทรงแสดงเป็นความจริงทั้งหมด ด้วยตนเองที่ได้ประจักษ์แจ้งความจริงนั้น นี่คือสติปัญญา

ก็เป็นเรื่องการเรียนรู้ลักษณะสภาพธรรมที่มีจริงมากขึ้นตามลำดับ จากขั้นที่เริ่มฟังจากขั้นที่เข้าใจ แล้วถึงขั้นที่จะประจักษ์แจ้ง เพราะว่าพระศาสนาต้องครบถ้วนทั้ง ๓ อย่าง ถ้ามีแต่เพียงการฟัง แต่ไม่มีใครสามารถที่จะประจักษ์จริง ๆ อย่างนั้นได้ การฟังทั้งหมดของเราก็เป็นโมฆะ เหมือนกับฟังเรื่องซึ่งไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้

แต่ว่าตามความเป็นจริง สิ่งที่ได้ฟังเป็นความจริง พร้อมทั้งจะให้ผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาสามารถประจักษ์ได้จริง ๆ ก็ต้องมีการศึกษาตามลำดับ ตั้งแต่ขั้นฟัง สุตมยปัญญา ขั้นคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่ได้ฟังแล้ว จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา คือ การอบรมเจริญปัญญา ที่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังมีจริงในขณะนี้ได้ ซึ่งก็ต้องยากขึ้นตามลำดับ

ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่มีจริง ยากที่จะรู้ เพราะว่าเกิดแล้วดับแล้วเร็วมาก แต่ก็มีสิ่งที่เกิดอีก ปรากฏอีก ให้เข้าใจได้อีก ไม่มีวันจบ สิ่งที่จะปรากฏให้ศึกษามีอยู่ทุกขณะ แม้ไม่มีหนังสือเลย เพียงขั้นฟัง ก็สามารถที่จะค่อย ๆ พิจารณาเข้าใจได้

ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง

ข้อสำคัญที่สุดจากการฟังธรรม ต้องเป็นผู้ละเอียดและไม่ลืมว่า ธรรมในขณะนี้เกิดขึ้นเพราะอะไร เห็นขณะนี้เกิดแล้ว ได้ยินขณะนี้เกิดแล้ว คิดนึกขณะนี้เกิดแล้ว แม้แต่ปฏิสนธิจิตขณะแรกก็เกิดแล้ว และหลังจากปฏิสนธิจิตขณะแรกก็ไม่มีใครไปสร้างไปทำ แต่ก็เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิด ทุกอย่างให้ทราบว่า ไม่มีเราทำ หรือไม่มีใครทำ แต่เป็นปรมาตมธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด

เพราะฉะนั้นถ้าเข้าใจจริง ๆ เดี๋ยวนี้ ธรรมพิสุจน์เลย ทางตาที่กำลังเห็น มีแล้ว ต้องไปทำอะไรอีกหรือเปล่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน กายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้ามาจากไหน ถ้าไม่ใช่เพราะกรรมเป็นปัจจัยให้เกิดรูป แม้แต่สภาพที่อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว เราจะเรียกว่าจักขุปสาท โสตปสาท กายปสาท หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตาม ไม่ใช่ตัวเราที่ทำ มีพร้อมกับปฏิสนธิจิต กรรมทำให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นผลของกรรม เป็นจิตชาติวิบาก เกิดขึ้นพร้อมเจตสิก และกัมมชรูป

เพราะฉะนั้นเราเลือกรูปตอนเราเกิดไม่ได้ ขณะที่เกิดมีรูปเกิดแล้ว ร่วมด้วยในกรรมของมารดา ครั้งแรกที่ปฏิสนธิจิตเกิด มีรูป ๓ กลุ่ม หรือ ๓ กลาป เกิดเพราะกรรม ไม่ใช่เราไปทำให้เกิด และกัธตูปไฟซึ่งมีอยู่ในรูป ๓ กลุ่ม ก็ต่างกันตามกรรม เพราะว่ารูปนี้เกิดขึ้นเพราะกรรม

เพราะฉะนั้นรูปอื่น ๆ ซึ่งทยอยเกิดสืบต่อตามมา ก็ทำให้รูปร่างสัณฐานของสัตว์ที่มีกรรมนั้นๆเป็นไปตามกรรม จะตัวเล็กเท่ามด จะตัวใหญ่เท่าช้าง แต่ว่าตอนเกิดเหมือนกันหมด คือ ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมเจตสิกและกัมมชรูป แต่ว่ากรรมที่ทำให้รูปเกิดสืบ ๆ ต่อกันมา ก็ทำให้เป็นสัตว์ บุคคล สูง ต่ำ ดำ ขาว อะไรก็แล้วแต่ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นทั้งกาย ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เราก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรได้เลย นอกจากจะระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปธรรม ที่ไม่ควรจะยึดถือว่า เป็นของเรา หรือเป็นเรา หรือเพียง

นี่คือประโยชน์ของการระลึกถึงลักษณะของรูป ที่เคยยึดถือว่าเป็นของเราหรือเป็นเราตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เพราะฉะนั้นปัญญาที่เกิดพร้อมสติ ที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรม เลือกรูปไม่ได้เลย ทุกอย่างเป็นธรรมอยู่แล้ว พร้อมแล้ว มีแล้ว ทุกประการ เพียงแต่ว่าเมื่อระลึก ก็ค่อย ๆ เข้าใจถูกในลักษณะนั้นว่า สภาพนั้นเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม เพื่อที่จะละความเป็นเรา หรือของเรา

ขณะที่กำลังนั่งอย่างนี้ ยังไม่ต้องทำอะไรก็มีรูปเกิดแล้ว แล้วก็มีจิตเจตสิกเกิดด้วย แล้วเราจะไปทำอะไร นอกจากรู้ตามความเป็นจริง โดยเข้าใจว่าขณะใดที่สัมผัสมาสติเกิด จะมีลักษณะอย่างไร ขณะที่หลงลืมสติ ต่างกับขณะที่สัมผัสมาสติไม่ได้เกิด อย่างไร

นี่คือปัญญาโดยตลอด จุดประสงค์ของสติและปัญญา ที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ ซึ่งไม่มีเราเลย ในอริยสัจธรรม

ทุกขลักษณะ ไม่ใช่เรา แต่เป็นลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม สมุทัยสัจก็เป็นโลภะ สภาพที่ติดข้อง ก็ไม่ใช่ของเราอีก แล้วแต่ว่ามีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเมื่อไร นิพพานเป็นของเราหรือเปล่า หรือว่ามรรค คือสติปัญญาฐานที่เกิด ก็แล้วแต่ถ้าไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย ก็ไม่มีปัจจัยที่สติดระดับนี้ ที่เป็นสติปัญญาฐานจะเกิด เพราะฉะนั้นก็ ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิด แล้วก็ดับ ทำให้ปัญญาเจริญขึ้น เพื่อละความไม่รู้ เพื่อละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เพื่อประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรม

เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีความรู้เลย เราจะให้สติเกิด ไปทำสติมาเพื่ออะไร ปกติ นามธรรมรูปธรรม ทำอยู่แล้ว นามธรรมเกิด ก็ทำหน้าที่ของนามธรรม แม้แต่เมื่อที่เคลื่อนไหวไป ก็ด้วยกุศลจิตหรืออกุศลจิต แท้ที่ก้าวไป ก็ด้วยกุศลจิตหรืออกุศลจิต ไม่มีเราต่างหากที่จะไปทำอะไรได้ แต่สภาพธรรมเกิด แล้วก็ทำหน้าที่ของสภาพธรรมนั้น ถ้าปัญญายังไม่เกิด ก็รู้ไม่ได้ แต่ถ้าปัญญาเกิด ปัญญานั้นเองเป็นสภาพที่เห็นถูกเข้าใจถูก ในลักษณะของสภาพธรรม

แก้ตนเองก่อน ไม่ใช่ไปแก้สังคม

สิ่งหนึ่งซึ่งทุกคนจะลืมไม่ได้ คือ ทุกอย่างไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ความเห็นผิดไม่มีใครอยากมี แต่ก็มีความเห็นผิดมากมายในโลก ใครจะแก้ความเห็นผิดมากมายเหล่านั้นให้หมดได้

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่ว่า ต้องมีความมั่นคงในความเป็นอนัตตา โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ทรงพยากรณ์ถึงความเสื่อมจนถึงการที่พระศาสนาจะอันตรธานไม่เหลือ แต่ยังไม่ถึงยุคนั้น ไกลที่จะถึง เพราะฉะนั้นการไกลที่จะถึง ก็แสดงให้เห็นว่า ไกลอย่างไร คำสอนหรือการเข้าใจคำสอนก็จะเปลี่ยนแปลงไป แต่ว่าใครจะไปฝันโลก หรือว่ากระแสของโลก หรือสิ่งที่จะเกิดขึ้น เป็นไปไม่ได้เลย

แต่ตราบิดที่คำสอนยังมีอยู่ และผู้้นั้นเป็นผู้ที่ไม่ประมาทคำสอน คำสอนที่ลึกซึ้งจะเปลี่ยนให้ไม่ลึกซึ้งไม่ได้ สิ่งที่จะต้องอบรมด้วยความอดทนจริง ๆ ก็จะต้องอบรมด้วยความอดทนจริง ๆ ถ้ามีความเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ เราก็เป็นผู้ที่ไม่ไปคิดว่า เราจะต้องไปทำให้เกิดปัญญามาก ๆ วันนี้ ทั้ง ๆ ที่ปัญญากว่าที่จะเกิดได้ ต้องอบรม เพราะว่าไม่ใช่สิ่งที่เราจะดลบันดาลได้ หรือทำได้

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของแต่ละคนซึ่งเป็นผู้ที่ตรงขึ้น และตรงต่อพระธรรมวินัยด้วย สิ่งใดที่เป็นคำสอนที่ถูกต้อง เราเป็นผู้ตรงต่อคำสอน ไม่คำนึงถึงองค์กร หรือบุคคล หรือใคร ๆ แต่ถ้าสามารถจะช่วยให้ เราได้พร้อมที่จะช่วย แต่ที่จะให้แก้ไขให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามที่ถูกที่ต้องทั้งหมด ความผิดใด ๆ ในโลกก็ต้องไม่มี นี่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้นสังคมที่แก้ไม่ได้ ก็เพราะเหตุว่าเกี่ยงให้คนอื่นแก้ อย่างเป็นต้นว่าหลายคนก็จะบอกว่า พระพุทธศาสนาประเสริฐ ดีที่สุด แก้ปัญหาทุกปัญหาได้ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจ หรือปัญหาศีลธรรม หรืออะไรก็ตาม ควรเรียน ผู้ที่พูดอย่างนี้เรียนหรือเปล่า สรรเสริญทุกประการ แล้วก็บอกว่าต้องแก้ด้วยพุทธศาสนา ต้องมีการอบรมเจริญปัญญา ต้องปฏิบัติ แต่ผู้ที่ถูกกล่าวเรียนหรือเปล่า ตราบิดที่ผู้้นั้นไม่เรียนด้วยตัวเอง คนอื่นก็เช่นเดียวกัน ก็พูด ก็สรรเสริญ แต่ไม่มีการเรียนเลย

เพราะฉะนั้นสังคม ก็คือ แต่ละหน่วยของชีวิต เราก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ละคนก็เป็นส่วนหนึ่ง ถ้าแต่ละส่วนศึกษาธรรม ไม่มีปัญหาเลย คือ ไม่ต้องไปเกี่ยงให้คนอื่นศึกษา แล้วเราไม่ศึกษา แต่จะช่วยสังคม ช่วยให้มีการเข้าใจธรรม คือ เราศึกษา แล้วต่อจากนั้นแต่ละคนก็คือตัวเองจะได้มีการศึกษา แต่ว่าให้คนอื่นนั้นศึกษา แต่ตัวเองไม่ศึกษา ก็ไม่มีทางสำเร็จได้ ช่วยตัวเองนี้ช่วยไหวไหม มีกำลังใจพอหรือเปล่า

ความริษยาเป็นเรื่องยากที่จะสลัดออก

ข้อความในอรรถกถา จูฬกัมมวิภังคสูตร มีข้อความว่า

บทว่า อุปทุสฺสติ ได้แก่ เข้าไปดำด้วยอำนาจความริษยานั่นเอง ชื่อว่า ประทุษร้ายอยู่

สองบทว่า อิสฺสํ พนฺธติ ย่อมผูกไว้ซึ่งความริษยาดังนี้ ความว่า ความริษยาไม่หายไป ดุจบุคคลมัดอยู่ซึ่งข้าวเหนียว ยาวกลาบัง ฉั่นใด ความริษยาตั้งอยู่ รวากับว่า มัดไว้ฉะนั้น ข้าวเหนียวนี้เหนียว แกะเท่าไรก็ไม่ออก ยากเหลือเกินที่จะออก เพราะฉะนั้นถ้าใจของใครผูกไว้ด้วยความริษยา ความริษยาก็ติดแน่น ยากที่จะสลัดออก และถึงผลก็คือว่า เข้าไปดำด้วยอำนาจความริษยานั่นเอง

บทว่า อปฺเปสฺกุโข คือ ผู้มีศักดาน้อย ความว่า ได้แก่ผู้ไม่มีบริวาร คือว่าย่อมไม่ปรากฏ ดุจลูกศรที่เขายิงไปในเวลากลางคืนฉะนั้น

บางท่านต้องการลาภ ยศ สักการะ สรรเสริญ แต่ไม่ทราบว่าเป็นเหตุที่จะให้ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ลาภ ยศ สรรเสริญ เพราะฉะนั้นเมื่อไม่เข้าใจ ถึงกุศลกรรม ที่เป็นเหตุที่จะให้ได้รับความเคารพ ยกย่อง นับถือ ลาภ สักการะ ก็เลย กระทำทุจริตกรรม ด้วยผรุสวาจา

แต่ผลของการกระทำด้วยความริษยา ความริษยาเป็นอกุศล เพราะฉะนั้นให้ผลตามควรแก่กำลังของความริษยานั้น คือ ทำให้ผู้นั้นถึงจะปรารถนา ลาภ ยศ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาอย่างไร แต่บุคคลผู้ริษยานั้น ก็เป็นผู้ที่มีศักดาน้อย ไม่มีบริวาร คือว่าย่อมไม่ปรากฏ ดุจลูกศรที่เขายิงไปในเวลากลางคืน มีใครมองเห็นไหม ลูกศรที่ไปในเวลากลางคืน ไปจริงแต่ไม่ปรากฏให้คนอื่นเห็น เหมือนกับคนที่ไม่มีบริวารก็เช่นเดียวกัน แต่การที่จะไม่มีบริวารนั้น ก็ด้วยอกุศลจิตซึ่งประกอบด้วยความริษยานั่นเอง

เพราะฉะนั้นทุกท่านก็ควรที่จะได้ระลึกถึงวจีกรรมที่มีอยู่ว่า เป็นคำพูดที่เป็นไปในลักษณะใด เพราะเหตุว่าการอบรมเจริญสติปัญญานั้น เพื่อดับกิเลส ถ้าไม่มีปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่มีอะไรเลยที่จะดับกิเลสได้ และถ้าสะสมกิเลสไว้มาก ๆ ถึงแม้ว่าไม่อยากจะให้กิเลสเกิดเลย กิเลสก็ต้องเกิด แม้ว่าจะไม่พอใจที่จะกล่าว ผรุสวาจา แต่ว่าเวลาที่มีปัจจัยพร้อมที่จะให้ผรุสวาจาเกิด ผรุสวาจาก็ต้องเกิด เพราะฉะนั้นเรื่องของวจีกรรม ก็เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงภัยของวิภูฏะ

ข้อความในขุททกนิกาย อุทาน สักการสูตร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ ภิกษุ ให้เห็นภัยของวิภูฏะ ซึ่งที่จะได้ประสบกับสิ่งที่น่าพอใจเท่านั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ได้ เพราะเหตุว่าทุกท่านได้กระทำมาแล้ว ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่า ขณะไหนกรรมใดจะให้ผล

ถ้าเป็นผลของกุศลกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ได้รับกระทบอารมณ์ที่น่ายินดีน่าพอใจ แต่เวลาที่เป็นผลของอกุศลกรรม ก็ย่อมจะได้รับอารมณ์ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ที่ไม่น่าพอใจ แต่ให้ทราบว่าจะได้ฟังวาจาที่เป็นผรุสวาจา ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นเพียงผลของ อกุศลกรรมทางวาจาอย่างเบาที่สุด ถ้าเป็นอย่างหนักแล้ว ทำให้เกิดในนรก

หลายท่านที่เดียวซึ่งก็ได้รับผลของกรรมเกิดในนรกเป็นเวลานาน เมื่อยังมีเศษกรรมเหลืออยู่ เมื่อผลของกุศลกรรมทำให้เกิดในสุคติภูมิ เป็นมนุษย์ ก็ยังมีปัจจัย ที่จะ ทำให้ได้ยินได้ฟังผรุสวาจา ซึ่งก็เป็นผลของอกุศลกรรมอย่างเบาที่สุด

ข้อความในขุททกนิกาย อุทาน สักการสูตร มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี

ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็น ผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ส่วนพวกอัญญเดียรธีย์บริพาชกเป็นผู้อันมหาชนไม่ สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถียปริพาชก ออกกลั่นสักการะของพระผู้มีพระภาค และของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุทั้งหลายในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมดำ บริภาษ กิ๊ว กราด เปียดเปียน ด้วยวาจาหยาบคาย ไม่ใช่ของสัตบุรุษ

ครั้งนั้นแล ภิกษุมาร่วมกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับ ถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แม้ ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ส่วนพวกอัญญเดียรถียปริพาชก เป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นออกกลั่นสักการะของ พระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุสงฆ์ในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมดำ บริภาษ กิ๊วกราด เปียดเปียน ด้วยวาจาหยาบคาย ไม่ใช่ของสัตบุรุษ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ใน เวลานั้นว่า

ท่านทั้งหลาย ผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้วในบ้าน ในป่า ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้น จากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องเพราะอาศัยอุปธิ ผัสสะทั้งหลายพึงถูกต้องนิพพานอันไม่มีอุปธิ เพราะเหตุไร ฯ

ท่านผู้ฟังจะเห็นกิเลสที่ทำให้เกิดผรุสวาจาได้ ความริษยา ความปรารถนาใน สักการะ ในลาภ ในการเคารพนับถือนุชาของบุคคลอื่น ก็เป็นปัจจัยที่จะให้เกิด ผรุสวาจาได้ ทำให้เปียดเปียนบุคคลอื่นด้วยวาจา โดยเฉพาะแม้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่ไม่ ควรที่จะเปียดเปียน แต่กำลังของกิเลสที่มีในใจ ก็ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้สามารถที่จะ เปียดเปียนผู้นั้นได้

ผลสุวาทาเกิดจากจิตที่ประทุษร้าย

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นว่า เจตนาสำคัญ บางท่านอาจจะไม่มีคำพูดที่จะสรรหา มาเป็นผลสุวาทาได้ เพราะท่านไม่คุ้นเคย ไม่ชำนาญ ไม่ได้อบรมมาในเรื่องของ ผลสุวาทา แต่ใจประทุษร้ายอย่างแรงได้ เพราะฉะนั้นคำพูดใด ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่หยาบ กระด้างเหมือนจอบเหมือนขวาน แต่กระนั้นก็เป็นคำพูดที่เกิดจากจิตที่ประทุษร้าย เพราะฉะนั้นจึงเป็นผลสุวาทาด้วย

เพราะฉะนั้นเรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่สำคัญ ก็เลยอยู่ที่จิต ถ้าสติระลึกรู้ ก็ารู้ ได้ว่าขณะนั้นจิตเป็นอกุศล ประทุษร้าย แม้ว่าท่านจะไม่สามารถสรรหาผลสุวาทาที่จะ กล่าว แต่ถ้าจะกล่าว ก็คงจะเท่า ๆ กัน แต่เพราะเหตุว่าไม่ได้สะสมมา ก็ไม่รู้ว่าจะใช้คำ อะไรที่จะกล่าวเป็นผลสุวาทาได้ แต่ว่าเมื่อเป็นจิตที่ประทุษร้าย แม้คำพูดนั้นจะไม่หยาบ แต่ก็ถือว่าวาจานั้นเป็นผลสุวาทาด้วย เพราะเหตุว่าเกิดจากจิตที่ประทุษร้าย

ในสัมโมหวิโนทนี อรรถกถาวิภังคปกรณ์ ฌานวิภังค์ มีข้อความเรื่องการดำ ทាំងหลาย และการบริภาษทั้งหลายว่า

คำว่า อุกุโธสกบริภาษกานิ ได้แก่ การดำทាំងหลาย และการบริภาษทั้งหลาย อธิบายว่า ย่อมดำทាំងด้วยอุกโกสวัตถุ ๑๐ คือ ท่านเป็นโจร ๑ ท่านเป็นคนพาล ๑ ท่านเป็น คนหลง ๑ ท่านเป็นอูฐ ๑ ท่านเป็นโค ๑ ท่านเป็นลา ๑ ท่านเป็นสัตว์เกิดในอบาย ๑ ท่านเป็นสัตว์นรก ๑ ท่านเป็นเดรัจฉาน ๑ สุนัขของท่านไม่มี ฟันหวังทุกตีเท่านั้น ๑

มากหรือน้อย อุกโกสวัตถุ ๑๐ คำดำทាំងหลาย คำบริภาษทั้งหลาย ถ้าจะ ประมวลคำดำทាំងหลาย และการบริภาษทั้งหลาย อาจจะมีมากมายเหลือเกิน แต่ละภาษา แต่ละยุค แต่ละสมัย แต่ก็คงจะไม่พ้นจากท่านเป็นโจร ๑ จะว่าอย่างไร ก็แล้วแต่ ก็ไม่พ้นจากท่านเป็นโจร ๑ เป็นคนพาล ๑ เป็นคนหลง ๑ เป็นอูฐ ๑ เป็นโค ๑ เป็นลา ๑

แล้วแต่จะไม่โกรธว่าเป็นอูฐ จะไม่โกรธว่าเป็นโค จะไม่โกรธว่าเป็นลา จะโกรธ ว่าเป็นเป็นสัตว์อะไร ก็ยังคงเป็นสัตว์ประเภทของเดรัจฉาน ท่านเป็นสัตว์เกิดในอบาย ๑ เป็นสัตว์นรก ๑ เป็นเดรัจฉาน ๑ สุนัขของท่านไม่มี ฟันหวังทุกตีเท่านั้น ๑ ก็

ประมวลคำปรึกษาคำดำทั้งหลายที่มุ่งที่จะให้ผู้ฟังเดือดร้อน ไม่สบายใจ แล้วแต่ที่ท่านจะเดือดร้อนใจมากน้อยแค่ไหน ผู้ฟังจะรู้ว่าท่านเดือดร้อนใจเพราะประการใด ก็อาจจะใช้คำผรุสวาจาที่คิดว่า จะให้สมกับความโกรธหรือความหยาบกระด้างของจิต

ผรุสวาจาประกอบด้วยองค์ ๓

สำหรับผรุสวาจามีองค์ ๓ คือ

๑. อุกุโธสิตพุโป ปโร คนอื่นอันตนพึงด่า

๒. กุปิตจิตตุต จิตโกรธ

๓. อุกุโธสนาติ การด่า

นี่เป็นองค์ ๓ ของผรุสวาจา บางท่านโกรธอยู่ในใจเจี๊ยบ ๆ อาจจะมีการนึกถึงคำที่ไม่เพราะหู แต่อย่าไม่ล่งออกไป เพราะฉะนั้นผรุสวาจาจึงมีองค์ ๓ คือ อุกุโธสิตพุโป ปโร คนอื่นอันตนพึงด่า ๑ กุปิตจิตตุต จิตโกรธ ๑ อุกุโธสนาติ การด่า ๑ และสำหรับโทษของผรุสวาจา ถ้าเป็นผู้ที่มีคุณมาก ก็โทษมาก ถ้าเป็นผู้มีคุณน้อย ก็โทษน้อย

พิจารณาตัวท่านเองสักหน่อยว่า เคยมีไหม ผรุสวาจา ยังมีไหมผรุสวาจา ถามว่า เคยมีไหม ถ้าตรงต่อตัวเองตามความเป็นจริง ก็เคย ยังมีไหมเดี๋ยวนี้ปัจจุบันนี้ ยังมีอยู่ต่อไปจะมีไหม ไม่แน่ เพราะเหตุว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย แม้แต่ผู้ที่มีปกติเจริญสติ รู้ทุกอย่างโดยปริยัติว่า อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ มากน้อยเท่าไร

แต่ทั้ง ๆ ที่รู้ ถ้ามีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้น ก็เกิด แต่ว่าสติสามารถที่จะเกิดขึ้น เพราะเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะสภาพของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริง ขณะที่กำลังสะสมความรู้ ความรู้ไม่ได้หนีหายไปไหนเลย แต่ว่าจะเพิ่มขึ้น อย่าให้ติดปกติ เพราะเหตุว่าถ้าติดปกติแล้ว จะไม่รู้ทั่วในสภาพธรรมตามความเป็นจริง เวลาที่โกรธ เวลาที่มีผรุสวาจา ก็ไม่รู้ทั่ว ไม่ใช่ตัวตน ก็จะไม่มีการละการยึดถือนามธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

เพราะฉะนั้นจึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ผรุสวาจาเป็นธรรมดาตามความเป็นจริงที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ที่สติจะต้องระลึกรู้ แล้วจึงจะละได้

ในอรรถกถาสัพพหุสสุตร ได้แสดงผลวิบากของผรุสวาจาว่า

ชื่อว่า คำหยาบ เป็นคำไม่ประเสริฐ เสียงที่ไม่พึงใจ ความว่า เขาย่อมได้ฟังวาจาที่เป็นหนาม หยาบคาย เผ็ดร้อน ตัดความเยื่อใย ในที่ ๆ ตนไปแล้วไม่ได้ฟังเสียงเป็นที่ชื่นใจ

เป็นผลวิบากของผรุสวาจา ไปที่ไหนบังคับให้คนอื่นไม่พูดผรุสวาจาได้ไหม ได้ยินแล้วแม้ว่าท่านไม่ใช่บุคคลที่ถูกบริภาษ แต่กระนั้นวิบากกรรมที่ท่านได้กระทำแล้วก็เป็นปัจจัยทำให้พร้อมที่จะได้ยินเสียงนั้นซึ่งเป็นเสียงที่ไม่พึงใจ แล้วถ้าได้ฟังคำพูดอย่างนี้ จะทำอย่างไร

สำหรับชีวิตประจำวันจริง ๆ คงจะไม่มีใครพ้นจากผรุสวาจา บางที่ท่านอาจจะกล่าวเอง บางครั้งท่านไม่ได้เป็นผู้ที่กล่าวเอง แต่เป็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังคำที่ระคายหู คำที่หยาบคาย คำซึ่งไม่เป็นที่ชื่นใจซึ่งเป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเป็นไปทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นเวลาที่ได้รับฟังแล้ว ยากที่จะให้จิตไม่เกิดความไม่แช่มชื่น แต่ถ้าเป็นผู้มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ในขณะนั้นจะรู้สึกได้ว่า ไม่ยึดถือ ไม่เดือดร้อนใจกับวาจาที่หยาบคาย วาจาที่ไม่เป็นที่รักนั้น แต่ถ้าขณะใดที่สติไม่เกิดขึ้น ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า จิตใจหวนไหวไปตามวาจาที่ได้ยินได้ฟัง แล้วก็ย่อมจะมีความเดือดร้อนใจ

ไม่พึงรุกรานบุคคลอื่นด้วยวาจา

ข้อความในอรรถกถาอรณวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุपरีปนณาสก มีข้อความเรื่องคำพูดว่า

คำว่า เนวุสุสาเทยฺย น อปสาเทยฺย ความว่า ไม่พึงยกคำไร ๆ ขึ้น คือ ไม่พึงรุกรานอะไร ๆ กับบุคคล ด้วยอำนาจแห่งต้นหาที่อาศัยเรือน

นี่ก็เป็นคำพูดซึ่งก็มีอยู่ ถ้ายังเป็นผู้ที่มีต้นหา มีความพอใจอยู่ในลาภ ในสรรเสริญ หรือว่าในบุคคลใด ๆ ก็ตาม อาจจะเป็นปัจจัยทำให้เกิดแม้คำพูดที่รุกราน

บุคคลอื่น นิด ๆ หน่อย ๆ มีบ้างไหม คำพูดที่รุกรานบุคคลอื่น อาจจะไม่ถึงกับผิดสวาจา แต่พอท่านรู้สึกว่าคุณเป็นผู้ชนะ หรือว่าเป็นผู้ที่ควรจะรุกรานบุคคลอื่นได้ด้วยวาจา อย่างไร วาจาอย่างนั้นจะเกิดขึ้นเป็นไป ก่อนที่จะรู้สึกตัวก็เป็นได้

คำว่า สมมุขนา นาติชฌิณฺได้แก่ ไม่เพียงกล่าวคำหยาบ คือ คำที่กล่าวด้วยความเดือดร้อน ได้แก่ คำที่เศร้าหมอง

ขณะนี้ไม่มีคำหยาบเพราะใจไม่เดือดร้อน แต่เวลาที่ใจเดือดร้อนแล้ว ผรุสวาจา นั้นก็กล่าวออกไปได้ เพราะสภาพของจิตที่เดือดร้อน

คำว่า นาภินิเวสเยยฺย ได้แก่ ไม่เพียงแกล้งกล่าว

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวัน ลองพิจารณาดี ๆ ว่าเคยมีบ้างไหม

บพว่ สทกฺโข ได้แก่มีความทุกข์ด้วยวิปากทุกข์บ้าง กิเลสทุกข์บ้าง

ที่บางท่านปรารถนามีความทุกข์ ก็ควรที่จะแยกได้ว่า ความทุกข์ที่มีอยู่เป็นวิปากทุกข์ เป็นผลของกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้ว นั่นเป็นส่วนหนึ่งของผลของกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่ถ้ากิเลสทุกข์มีไหม คือความเร่งร้อนใจ ความไม่สบายใจ ความเดือดร้อนใจที่เกิดขึ้นที่ได้รู้อารมณ์ที่ไม่ดี ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สำหรับอารมณ์ที่ไม่ดีต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จริง เพราะเหตุว่ากรรมในอดีตได้กระทำแล้ว แต่กิเลสทุกข์สามารถที่จะระงับ บรรเทา ละคลายได้ ด้วยการระลึกถึงว่าขณะนั้นเป็นสภาพของอกุศลจิต ซึ่งถ้าเกิดบ่อย ๆ ก็จะสะสมไป แล้วก็ทำให้จิตของตนเองเศร้าหมอง ไม่สามารถที่จะดับความเศร้าหมองนั้นได้ ถ้าสติไม่เกิดขึ้นรู้ว่าสภาพของจิตในขณะนั้นเป็นอกุศล

แต่ถ้าสติเกิด ระลึกได้ว่าขณะนั้นเป็นสภาพของจิตที่ไม่ดี และจิตที่ไม่ดีในขณะนั้นของตนเอง บุคคลอื่นก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างอื่นได้ นอกจากสติและปัญญาจะรู้ในขณะนั้นว่า เป็นสภาพที่เศร้าหมอง ไม่เป็นกุศล แล้วก็จะทำให้จิตเศร้าหมองมากขึ้นถ้าสะสมไปมากขึ้น ถ้ารู้อย่างนี้ก็คงจะไม่มีใครอยากจะสะสมสภาพของจิตที่เศร้าหมอง ซึ่งตนเองเท่านั้นที่จะบรรเทาให้ละลายได้

บอกว่า สอุปสมานฺโฏ ได้แก่ มีการกระทบกระทั่งด้วยอำนาจวิบาก และการกระทบกระทั่งด้วยอำนาจกิเลสนั่นเอง คือว่ามีความเร่าร้อน

บอกว่า มิจุฉาปฏิบัติทา ความว่า ข้อปฏิบัตินี้เป็นอกุศลปฏิบัติทา

ถ้าปล่อยให้จิตเศร้าหมอง เตือดร้อน เร่าร้อนด้วยกิเลส ไม่ระลึกรู้ในขณะนั้น ก็ไม่สามารถที่จะดับได้ เพราะฉะนั้นก็เป็นอกุศลปฏิบัติทา

พระธรรมเปลี่ยนบุคคลผู้เหี้ยมโหดได้

ขอกล่าวถึงชีวิตของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้ว่า ธรรมได้เปลี่ยนพระองค์จากการเป็นอโศกมหาราชผู้ดุร้าย เป็นธรรมาโศกราช คือเป็นมหาราชผู้ทรงธรรม

ข้อความในสมันตปาสาทิกา มีว่า

เมื่อพระเจ้าอโศกทอดพระเนตรเห็นอาการอันสงบน่าเลื่อมใสของนิโครธสามเณรแล้ว ก็คิดว่า สามเณรนี้คงบรรลุโลกุตตรธรรม

อันนี้ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า พระเจ้าอโศกเองทรงเป็นผู้ที่ใคร่ในการอบรมเจริญปัญญา เพราะฉะนั้นก็ทรงแสวงหาผู้ที่ควรแก่การที่จะเลื่อมใส คือ ผู้ที่บรรลุโลกุตตรธรรม ซึ่งตามความเป็นจริงนิโครธสามเณรก็ได้บรรลุอรหัตในวันบรรพชา ขณะที่ท่านปลงเกศาเสร็จ

พระเจ้าอโศกจึงทรงส่งอำมาตย์ทั้งหลายไปนิมนต์สามเณรมารับภัตตาหารในพระราชวัง

นี่ก็เป็นการแสวงหาบุคคลที่ประกอบด้วยปัญญา

เมื่ออำมาตย์เหล่านั้นยังช้าอยู่ ก็ได้ทรงส่งอำมาตย์ไปอีก ๒ - ๓ คน รับสั่งขอให้สามเณรมาเร็ว ๆ เกิด

ซึ่งนิโครธสามเณรก็เดินไปตามธรรมดาของตน แต่ว่าในความรู้ลึกของพระเจ้าอโศกมหาราชก็ไม่ทันพระทัยของพระองค์ ที่ใคร่จะให้นิโครธสามเณรไปรับภัตตาหารโดยเร็ว

นิโครธสามเณรเมื่อได้เข้าไปในพระราชวังแล้ว พระเจ้าอโศกก็รับสั่งว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงรู้อาสนะอันสมควรแล้วนั่งเถิด

ซึ่งก่อนหน้านั้น พวกนักพรตต่างๆ ที่เข้ามารับถวายทานภัตตาหารในพระราชวังนั้น เวลาที่พระเจ้าอโศกรับสั่งว่า ขอพระคุณเจ้าจงนั่งบนอาสนะอันสมควรแก่ตนเถิด บางพวกก็นั่งบนพระเก้าอี้ แล้วก็บางพวกก็นั่งบนแผ่นกระดาน

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ทุกยุคทุกสมัยซึ่งแสดงให้เห็นอหิชาที่ยึดต่าง ๆ กัน ตามการสะสม

แต่เมื่อพระเจ้าอโศกรับสั่งกับนิโครธสามเณรว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงรู้อาสนะอันสมควรแล้วนั่งเถิด

นิโครธสามเณรเหลียวข้างโน้นข้างนี้คิดว่า บัดนี้ไม่มีภิกษุอื่น ๆ จึงเข้าไปใกล้พระราชบัลลังก์ มีเศวตฉัตรอันยกขึ้นไว้ ได้แสดงอาการแก่พระราชบิดาเพื่อประโยชน์ในการทวงถือบาตร พระราชาทอดพระเนตรเห็นสามเณรนั้นเข้าไปใกล้พระราชบัลลังก์ ทรงแสดงดำริว่าสามเณรนี้จักเป็นเจ้าของเรื่อนี้ เวลานี้ วันนี้เอง

สามเณรถวายบาตรไว้ในพระหัตถ์ของพระราชบิดา แล้วขึ้นพระราชบัลลังก์ นั่งแล้วพระเจ้าอโศกทรงน้อมถวายข้าวยาคุ ของคบเคี้ยว และภัตตาหารทุกชนิดที่เขาจัดถวายพระองค์ สามเณรรับแต่เพียงพอยังอัตภาพให้เป็นไปแก่ตนเท่านั้น

ในเวลาเสร็จภัตกิจ พระเจ้าอโศกมีพระราชดำรัส ขอให้นิโครธสามเณรแสดงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ประทานไว้แก่พุทธบริษัท ซึ่งนิโครธสามเณรก็ได้กล่าวอุปมาทอรรคในพระธรรมบทอันเหมาะแก่พระราชบิดา เพื่อประโยชน์แก่การอนุโมทนา

พระราชบิดาทรงเลื่อมใส แม้นิโครธสามเณรก็ได้ให้พระราชบิดาพร้อมทั้งราชบริพารดำรงอยู่ในสภาวะ ๓ และศีล ๕ พระเจ้าอโศกทรงรับสั่งให้สร้างพระมหาวิหารชื่อว่า อโศการาม และได้ทรงสร้างวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ประดับด้วยเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ ซึ่งก็เสร็จในเวลา ๓ ปี และพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระก็ได้ทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยเลือกพระภิกษุทั้งหลายผู้ทรงพระปริยัติ คือ พระไตรปิฎก มีปฏิสัมภิทาแตกฉานต่างด้วยทรงคุณวิเศษ มีด้านวิชา ๓ เป็นต้น จำนวน ๑,๐๐๐ ในจำนวนพระภิกษุ ๖ ล้านรูป สังคีติ คือ สังคายนาครั้งนี้กระทำ ๙ เดือน ที่อโศการามในเมืองปาฏลิบุตร

ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้ว่า มีสถานที่หลายแห่งที่ควรจะไปนมัสการ แล้วก็น้อมระลึกถึงคุณของผู้ที่ได้กระทำการอนุเคราะห์เผยแพร่พระพุทธศาสนา

อย่างพระมหินท ก่อนที่พระมหินทเถระจะไปเผยแพร่พระธรรมที่ลังกาก็ได้ไปอยู่ที่อโศการาม แล้วก็ก่อนที่จะไปสู่ลังกาก็ได้จาริกไปทางทักษิณาคีรีชนบท อ้อมเมืองราชคฤห์ เยี่ยมญาติทั้งหลาย ๖ เดือน แล้วก็ไปเยี่ยมลาพระมารดาที่กรุงอุชเชนี

นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใส และแสดงให้เห็นถึงอานุภาพคุณของพระธรรม ซึ่งสามารถที่จะเปลี่ยนบุคคล จากความเป็นบุคคลผู้เหี้ยมโหด ดุร้าย ไปเป็นผู้ที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ท่านหนึ่ง แต่ถึงอย่างนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชก็ไม่ได้เป็นพระอริยเจ้า

ยากนะคะ การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ใช่ว่าจะรู้แจ้งได้โดยง่าย ถึงแม้ว่าจะได้สร้างมหาวิหารชื่อว่า อโศการาม สร้างวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง แล้วก็ได้ทรงส่งพระเถระไปเผยแพร่พระธรรม แต่ว่าถ้าสะสมบารมียังไม่พร้อมที่จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยเจ้า ก็ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ก็ได้เปลี่ยนจากความเป็นบุคคลผู้ดุร้าย ผู้อธรรม มาเป็นผู้ที่ทรงธรรม เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังจะติดตามรับฟังศึกษาพระธรรมต่อไป เพื่อที่จะให้เจริญกุศลทุกประการยิ่งขึ้น

น้อมนำพระธรรมพิจารณาจิตใจของตนเอง

สำหรับการฟังพระธรรมจะมีประโยชน์มาก เมื่อน้อมนำพระธรรมนั้นพิจารณาจิตใจของตนเอง เช่น ถ้าได้ข่าวการสิ้นชีวิตของใครก็ตาม ย้อนระลึกถึงตนเองนอกจากบุคคลนั้น เพราะเหตุว่าผู้ตายอาจจะเป็นผู้ที่มีโลภะมาก ชอบภาพเขียน ชอบดนตรี ชอบสิ่งสวยงาม ชอบความเพลิดเพลินต่าง ๆ แล้วตัวของท่านเหมือนอย่างนั้นหรือเปล่า

เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ที่มีโลภะมาก มีความติดข้องในทรัพย์สมบัติ ก็ควรที่จะได้รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ ปรากฏทางตา จึงเกิดความยินดีพอใจชั่วขณะที่เห็น เวลาที่ปรากฏทางหูเป็นเสียงที่ไพเราะ ก็ทำให้เกิดความยินดีพอใจชั่วขณะที่ได้ยินเสียงนั้น

หรือว่ากลิ่นหอม ๆ ที่ปรากฏ ก็ทำให้เกิดความพอใจเพียงชั่วขณะที่สั้นมาก คือ ชั่วขณะที่กลิ่นนั้นปรากฏ แม้รส แม้สัมผัส ก็เช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้นวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า แม้ว่ารูปร่างจะเกิดขึ้นและกดับไปเร็วมาก เร็วสักเท่าไรก็ตาม ความพอใจก็ยังติดตามรูปร่างที่ปรากฏนั้นเร็วอย่างนั้น จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น แล้วสำหรับผู้ที่มีมากด้วยโทษะ ซึ่งแต่ละท่านก็ต้องพิจารณาตนเองว่า เป็นผู้ที่มีกิเลส ชวนเคือง เดือดร้อนใจบ่อย ๆ หรือว่าผูกโกรธใครไว้บ้าง ก็จะได้พิจารณาตามความเป็นจริง แท้ที่จริงก็หาไม่มีบุคคลนั้นไม่ จะมีบุคคลนั้นก็เพียงชั่วชาติเดียวที่ท่านพบเท่านั้นเอง หลังจากนั้นแล้วจะไม่มีอีกเลย

เพราะฉะนั้นจะโกรธหลังจากที่บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไปแล้ว ควรหรือไม่ควรในเมื่อไม่มีบุคคลนั้นอีก ตราบใดที่ยังมีบุคคลนั้นให้เห็น ก็อาจจะทำให้ท่านนึกโกรธหรือผูกโกรธ แต่ถ้าคิดได้ว่า บุคคลนั้นจะอยู่ในโลกนี้ไม่นาน แล้วก็จะจากไปโดยสิ้นเชิง จะไม่มีบุคคลนั้นอีกเลย ควรจะโกรธบุคคลนั้นเมื่อสิ้นชีวิตแล้วหรือไม่ ถ้าไม่ควร แม้ในขณะนี้เอง ก็เป็นเพียงชั่วขณะที่นามธรรมและรูปธรรมเกิดดับเท่านั้น ไม่นานเลย

เพราะฉะนั้นถ้าใครเป็นคนที่มีมักจะชวนเคืองใจ ไม่พอใจบุคคลอื่นง่าย ๆ หรือว่าไม่ลืมความโกรธความชวนเคืองนั้น ก็ควรที่จะระลึกถึงความจริงว่า พบกันเพียงชาตินี้ชาติเดียวจริง ๆ แล้วก็จะไม่พบกันอีกเลย

เพราะฉะนั้นก็ควรจะดีต่อกัน มีเมตตาต่อกัน หรือว่าควรจะโกรธกัน เพราะเหตุว่าการเห็นกันครั้งหนึ่ง ๆ ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ว่า เป็นการเห็นกันครั้งสุดท้ายหรือไม่ เพราะถ้าไม่คิดว่าเป็นการเห็นกันครั้งสุดท้าย ก็อาจจะไม่ทำดีกับบุคคลนั้น แต่ถ้ารู้ว่าเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เห็นกัน ก็อาจจะทำให้จิตใจอ่อนโยน และมีความเมตตา กรุณาต่อกันได้

สภาพธรรมะต้องมีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้

สภาพธรรมต้องมีปัจจัยจึงจะเกิดขึ้นได้ ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ลอย ๆ เลย เช่น ถ้าเราเห็นสิ่งที่น่าพอใจก็ทำให้เกิดความดีของ ยินดีพอใจ ถ้าเห็นสิ่งที่ไม่น่า

พอใจก็ทำให้ชุ่มใจ เป็นไปตามเหตุการณ์ เป็นไปตามสิ่งที่มาปรากฏ ให้ได้เห็นทางตา ให้ได้ยินทางหู ให้ได้กลิ่นทางจมูก ให้ได้ลิ้มรสทางลิ้น ให้กายกระทบสัมผัส แล้วก็ปรุงแต่งคิดนึกเป็นเรื่องต่าง ๆ แต่ว่าสภาพธรรมที่เป็นอริยสัจธรรม ก็คือ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นขณะนี้เกิดจึงได้ปรากฏ แล้วดับไป

ถ้าไม่สามารถที่จะประจักษ์การเกิดดับก็ไม่ใช่ว่าทุกขอริยสัจ เพราะเวลาพูดถึงอริยสัจ ๔ ทุกคนก็ทราบว่ายอริยสัจที่ ๑ คือ ทุกข์ อริยสัจที่ ๒ คือ ทุกขสมุทัย เหตุแห่งทุกข์ อริยสัจที่ ๓ คือ ทุกขนิโรธ การดับทุกข์ และอริยสัจที่ ๔ คือ หนทางปฏิบัติที่จะทำให้อริยสัจธรรม คือ ทุกขนิโรธ การดับทุกข์ คามินีปฏิบัติ หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ

ซึ่งขณะนี้ถ้ายังไม่ได้ศึกษาธรรม เราก็เข้าใจ “ทุกข์” เพียงแค่ว่า เวลาที่เราป่วยไข้แล้วก็ประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ นั่นคือความทุกข์ของเรา ซึ่งเคยคิดว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นทุกข์ แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ทุกข์ยิ่งกว่านั้น คือ ไม่ได้ตรัสรู้เพียงว่า ทุกขเวทนาหรือความรู้สึกเป็นทุกข์ ความไม่สบายใจต่าง ๆ แต่ตรัสรู้สภาพธรรมใดก็ตามซึ่งเกิด สภาพธรรมนั้นดับ ขณะนี้สภาพธรรมกำลังเกิดดับ

เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่ตัวตน เราไม่สามารถที่จะยับยั้งให้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่เกิด ดำรงคงอยู่ได้ ขณะที่เห็น เป็นขณะเดียวกับที่ได้ยินหรือเปล่า ถ้าไม่ศึกษาก็คิดว่า พร้อมกันเลย ทั้งเห็นด้วย ทั้งได้ยินด้วย แต่ถ้าคิดถึงขณะที่สั้นมากเร็วมาก เช่น เห็น ต้องอาศัยจักขุปสาท ถ้าไม่มีจักขุปสาทจะไม่มี การเห็นเลย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น ใครซึ่งไม่มีจักขุปสาทแล้วบอกว่า จะเห็น พยายามให้เห็น ทำให้เห็น ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมทั้งหมด ก็ต้องมีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด และเมื่อสภาพธรรมนั้นเกิดแล้วก็ดับ สลับกันรวดเร็วมากทีเดียว เช่น ทางตาไม่ใช่ทางหู จิตเห็นไม่ใช่จิตได้ยิน ไม่ใช่จิตคิดนึก เพราะฉะนั้นวันหนึ่ง ๆ จะมีจิตซึ่งเกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อไม่ประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมก็ไม่รู้จักทุกขอริยสัจ รู้จักแต่ทุกข์ที่เป็นทุกขเวทนา หรือว่าความรู้สึกที่ไม่พอใจเท่านั้น

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องเริ่มศึกษาธรรมให้เข้าใจละเอียดขึ้น ๆ ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม และเป็นธรรมที่มีจริง ขณะนี้กำลังเป็นอย่างนั้น และที่จะเกิด ธรรมหนึ่งธรรมใดได้ ก็เพราะเหตุว่าต้องมีเหตุปัจจัยเฉพาะสภาพธรรมนั้น ๆ เช่น จิต เห็นก็ต้องมีจักขุปสาท ไม่อย่างนั้นก็เห็นไม่ได้ จิตได้ยินก็ต้องมีโสตปสาท ถ้าไม่มี โสตปสาทจิตได้ยินก็ไม่ได้

ระลึกถึงความตายโดยแยบคาย

เวลาที่ระลึกถึงความตายโดยไม่แยบคาย ย่อมทำให้เกิดความกลัว หรือความ ห่วงใย หรือความกังวล แต่เวลาที่เป็นการระลึกถึงความตายอย่างถูกต้อง ด้วยความ แยบคาย ย่อมเป็นปัจจัยให้ละความห่วง ความกังวลต่าง ๆ ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อตาย แล้ว จะไม่เหลือความจำของชาตินี้เลย ว่า เคยเป็นบุคคลใด ไม่เหลือความคิดที่เคยคิด ในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันในโลกนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผูกพันกับบุคคลต่าง ๆ ในโลก เพราะเหตุว่าเวลาที่สิ้นชีวิตไปแล้ว นอกจากจะเอาทรัพย์สมบัติทั้งหมดที่มีอยู่ไปไม่ได้ ก็ยังเอาบุคคลทั้งหลายซึ่งเป็นที่ยึดทั้งหมดในโลกนี้ติดตามไปไม่ได้ แล้วก็ยังจะเอา ความทรงจำทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกนี้ไปด้วยไม่ได้ แม้แต่ความจำก็ไม่เหลือ เป็นบุคคล ใหม่ทันที เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภพใหม่ชาติใหม่ ก็เป็นบุคคลใหม่ เป็นเรื่องใหม่ ไม่เกี่ยวข้องกับผูกพันกับบุคคลเก่า ๆ ในโลกเก่า

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ในขณะที่กำลังทรงจำสิ่งที่กำลังปรากฏเป็นบุคคล ต่าง ๆ เป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้ว โดยสภาพความเป็นจริง ของสภาพธรรมนั้นเป็นปรมาณธรรม คือ ห่างจากการเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นช่วงขณะที่ นามธรรมเกิดขึ้น เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล แล้วแต่ขณะจิต แล้วก็หมดไปทุก ๆ ขณะ เพราะฉะนั้นว่างจริง ๆ จากการเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่ใช่ต้องรอไปจนกระทั่งถึงความ ตายเกิดขึ้น แล้วถึงจะปรากฏว่า หาบุคคลเก่าไม่ได้อีกเลย ที่เคยอยู่ในโลกนี้ แต่แม้ใน ขณะที่กำลังมีชีวิตอยู่เดี๋ยวนี้ ก็ยังหาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลในรูปธรรมนามธรรมซึ่ง เกิดดับในขณะนี้ไม่ได้จริง ๆ เมื่อปัญญาผู้ชัดว่า ขณะนี้เป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่

เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องรอคอยไปจนกระทั่งถึงขณะที่เป็นความตายของบุคคลนั้นบุคคลนี้ แล้วจึงจะเกิดมรณานุสติขึ้น

แม้ในขณะนี้เอง ขณะที่สติกำลังระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏมีความตายอยู่ทุกขณะ สมองจากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเหตุว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรม เป็นแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ข้อความในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงความตายที่จะเกิดก่อนมรณสตินี้ก็มีมาก

นี่คือการอบรมเจริญปัญญา

ฟังเพื่อเข้าใจ หรือว่าเพื่อให้สติปัญญาเกิดเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพื่อเข้าใจ เพราะเหตุว่าถ้ายังไม่เข้าใจจนถึงขั้นที่สามารถจะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจได้

เพราะฉะนั้นในขณะที่ฟังไม่นึกถึงสติปัญญา ไม่คิดถึงนิพพาน ไม่คิดถึงการทำละกิเลส เพราะเหตุว่าตัวตนละไม่ได้ ปัญญาเท่านั้นที่สามารถที่จะละกิเลสได้ แต่ถ้าไม่มีปัญญา พยายามหาทางใด ๆ ที่จะละกิเลส หรือว่าที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็เป็นไปได้ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้นฟังเพื่อละความต้องการที่อยากจะถึง หาหนทาง เมื่อไรจะทันหรืออะไรก็แล้วแต่ ให้รู้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้เลย ต้องมีความเข้าใจตามลำดับขั้นจริง ๆ คือ ขณะนี้มีความเข้าใจแค่ไหน ก็เป็นผู้ที่ตรงว่า ขณะนี้กำลังพูดถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา มีจริง ๆ แล้วจะรู้ว่า เป็นเพียงธาตุหรือธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเพียงปรากฏ ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีสิ่งใดที่เป็นตัวตนในสิ่งที่ปรากฏเลย

เพราะฉะนั้นที่จะแยกการที่คิดอย่างรวดเร็ว จำอย่างรวดเร็วกว่า กำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นการรู้ความจริงว่า เห็นสิ่งที่ปรากฏ พอจะเป็นไปได้ไหม เพียงแค่มีสิ่งที่ปรากฏ แล้วเริ่มที่จะเข้าใจว่าเพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ว่า กำลังเห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ เป็นความเข้าใจขั้นฟัง แต่จริง ๆ สิ่งทีปรากฏยังเป็นคนหนึ่งคนใดอยู่เสมอ

ก็แสดงให้เห็นว่า กว่าปัญญาจะอบรม จนกระทั่งคลายการมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสิ่งที่ปรากฏ พระโสดาบันจะมีการเกิดอีกอย่างมากเพียง ๗ ชาติ ลองคิดดู ในสังสารวัฏซึ่งเกิดดับนานแสนนานมาแล้ว พระพุทธเจ้าเองทรงบำเพ็ญพระบารมี ๔ อสงไขยแสนกัปบ้าง ๘ อสงไขยแสนกัปบ้าง ๑๖ อสงไขยแสนกัปบ้าง

แล้วเราขณะนั้นอยู่ที่ไหน กว่าสามารภที่จะฟังเข้าใจว่า จริง ๆ แล้วทุกอย่างที่เป็นธรรม มีลักษณะเฉพาะตนซึ่งใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้ สิ่งที่ปรากฏทางตามีจริงเป็นรูปที่กระทบจักขุปสาท เกิดแล้วดับ แม้ขั้นฟังจริงหรือเปล่า ถ้าจริง อบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะค่อย ๆ เข้าใจในขณะที่กำลังเห็นว่า ขณะนี้ไม่มีคน ไม่มีอะไร แต่มีสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่างสังขารต่าง ๆ แม้เป็นรูปร่างสังขารต่าง ๆ ก็หลยวาระ เพราะว่าจะต้องมีเพียงสิ่งที่สามารถกระทบจักขุปสาทปรากฏ แล้วก็ดับไป นับวาระไม่ได้ ไม่มีใครไปนั่งนับวาระ เพราะว่าเป็นไปอย่างรวดเร็ว

แต่การที่เคยจำว่า มีคนในขณะที่กำลังเห็น ถูกหรือผิด มันคงพอที่จะเข้าใจในความหมายของคำว่า “อนัตตา” เป็นธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏได้ทางตา

นี่คือ การอบรมเจริญปัญญาด้วยความเป็นผู้ตรง

นี่คือ ความเป็นอนัตตา

ไม่มีกฎเกณฑ์ แต่ว่าที่ถามเพื่อที่จะเข้าใจว่า ธรรมเป็นอนัตตา หรือว่าเป็นอัตตา

ชีวิตจริง ๆ เป็นธรรม และธรรมก็เป็นอนัตตาด้วย แต่เพราะการไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความเป็นอนัตตา ในขณะที่บอกว่า เป็นทุกข์มาก แล้วก็ทำอะไร หรือว่าจะให้ทำอะไร สองอย่างไข่ม

ขณะที่เป็นทุกข์มาก เมื่อไร เมื่อทุกข์เกิดแล้ว ถ้าทุกข์ยังไม่เกิดจะบอกว่าเป็นทุกข์มากได้ไหม ไม่ได้ทุกข์ที่เกิดแล้วดับ มีอย่างอื่นเกิดต่อหรือเปล่า

นี่คือ ความเป็นอนัตตา ถ้าเราจะพูดถึงชาวโลก ว่าให้ทำอย่างนั้นให้ทำอย่างนี้ แต่ไม่เห็นความเป็นอนัตตาของธรรม เพราะฉะนั้นการฟังธรรมจะต่างกับการที่เราคิดว่า เราจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้เพื่อแก้ไข เมื่อโคกเศร้าวร้งให้ เราก็จะต้องปลอบเขา

ไม่มีใครห้ามที่จะให้จิตที่ได้สะสมมาคิดอย่างไร ทำอย่างไร แต่ให้รู้สภาพธรรม นั้นเกิดแล้วเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่เราไปทำให้เกิด อย่างคนที่เป็นทุกข์บอกว่าทุกข์มาก ทุกข์นั้นเกิดแล้วถึงได้กล่าว และรู้ว่าลักษณะนั้นเป็นทุกข์มาก และทุกข์นั้นก็ดับ แล้วอะไรเกิดต่อ กลายเป็นเราไปอีกแล้วจะต้องทำอะไรกับทุกข์ โดยที่ไม่รู้ว่าขณะนั้นทุกข์ เกิดสืบต่อเพราะเหตุปัจจัย แม้คิดก็ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้นการฟังธรรมทั้งหมด เพื่อให้มีความเห็นถูก จนกระทั่งสามารถที่จะ ประจักษ์ความจริงว่า ไม่ใช่เราเลยสักอย่างเดียว คิดที่จะช่วย ก็ไม่ใช่เรา จะไม่ช่วย ก็ ไม่ใช่เรา จะหาวิธีใด ๆ ทั้งหมด ขณะนั้นก็เห็นสภาพธรรม แล้วแต่ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล แต่มีปัจจัยที่จะเกิดเป็นอย่างนั้นก็เป็นอย่างนั้น ให้รู้ความจริง เป็นอนัตตาไม่ใช่เรา

ไม่ใช่ให้ส่งเสริมว่า เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็มีตัวตนที่ควรจะทำอย่างนี้ ไม่ควรจะทำ อย่างนี้ แต่ไม่เห็นความเห็นถูกว่า ขณะนั้นเป็นธรรม

การฟังธรรมเพื่อเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นธรรม เพราะฉะนั้นจะมีการฟังธรรม ใด ๆ ในวันหนึ่ง ทั้งหมดก็เป็นธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุปัจจัย แม้ความคิด แต่ละคนก็คิดไม่เหมือนกัน ก่อนคิดรู้ไหมว่า จะคิดอย่างนั้น เมื่อเกิดแล้ว จິ้งรู้ เป็นความคิดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล แต่ต้องเกิดแล้วจິ้งรู้ ไม่ใช่เราไปทำให้เกิดเป็น กุศล หรือไปทำให้เกิดเป็นอกุศลได้

ไม่มีขณะใดเลยที่จะขาดธรรม เพราะเหตุว่ามีปัจจัยที่จะให้ธรรมเกิดสืบต่ออยู่ ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนตาย ลองหาขณะซึ่งไม่มีธรรม ที่เกิด จึงเป็นธรรมแต่ละ ลักษณะ แต่เพราะความไม่รู้ ไม่ว่าธรรมประเภทใดเกิด ก็มีความเป็นตัวตนเพราะ ความไม่รู้ คิดว่าจะทำให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็นอย่างนี้

แต่ว่าตามความเป็นจริงการฟังธรรมเพื่อให้มีความเข้าใจที่มั่นคงว่า แม้คิดก็เป็น ธรรมไม่ใช่เรา เพราะว่าความคิดก็หลากหลายต่างกันด้วย วันนี้คิดอย่างนี้ พอฟังเหตุ ฟังผลคิดอีกอย่าง ตามปัจจัยที่มีความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง หรือว่ามีความเห็นผิด

ในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ต้องการที่จะเข้าใจว่าเป็นธรรม หรือว่าต้องการที่จะเป็นเรา ที่จะทำอย่างนั้นจะทำอย่างนี้ ก็เป็นธรรมที่คิด เพราะว่ามีเห็น มีได้ยิน มีได้กลิ่น มีลิ้มรส มีรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และมีคิดนึก ในสังสารวัฏก็มีอย่างนี้เท่านั้นเอง

มรณานุสติละคลายความติดข้อง

สำหรับมรณานุสติทั้งหมด ท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้ว่า จุดประสงค์ในการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเรื่องมรณานุสตินั้น ไม่ใช่เพียงเพื่อให้จิตสงบ แต่เพื่อให้ระลึกถึงลักษณะของกาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นที่พึ่ง เป็นธรรมที่เป็นเกาะ เป็นธรรมที่จะทำให้ดับทุกข์ได้จริง ๆ เพราะเหตุว่าบางคนก็อาจจะระลึกถึงความตาย แต่จะทราบใหม่ว่า ขณะนั้น ขณะที่ระลึกนั้นเป็นกุศลหรือว่าเป็นอกุศล ถ้าระลึกแล้วไม่มีการละ ไม่มีการคลายอะไรเลย ขณะนั้นจะเป็นกุศลได้ไหม ไม่ได้

แต่ถ้าถ้าผู้ใดที่ระลึกแล้ว ก็ยังพิจารณาจิตใจในขณะนั้นได้ว่า มีการละคลายการติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสมบัติ ในวงศ์ญาติญาติ หรือว่า ในมานะการถือตน ขณะนั้นก็ย่อมเป็นประโยชน์ของการที่จะระลึกถึงความตาย แต่ถ้าระลึกแล้วไม่มีการละ ไม่มีการคลายอะไรเลย ก็ไม่มีประโยชน์

การคิดถึงความตาย จะทำให้ละมานะได้ไหม ภพนี้ชาตินี้อาจจะเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยชาติ สกุล โภคสมบัติ รูปสมบัติ วิชาความรู้ บริวารสมบัติ ทุกสิ่งทุกอย่างประการ แต่ว่าภพหน้าชาติหน้าจะเป็นใคร ยังจะมีรูปสวย รูปงาม มีทรัพย์สมบัติมาก เกิดในสกุลที่พร้อมด้วย ทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ ข้าราชการบริวารหรือเปล่า อาจจะตรงกันข้ามเลยก็ได้

เพราะฉะนั้นการที่ระลึกความตาย เห็นความไม่เที่ยง ก็ย่อมจะทำให้ท่านละคลาย แม้ความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสมบัติของท่าน ซึ่งเคยถือว่าเป็นของเรา และนอกจากนั้นก็ยังทำให้เกิดละคลายมานะ การถือตน การสำคัญตน หรือความผูกพันในสัตว์ ในบุคคลซึ่งเป็นที่รัก ในสังขารซึ่งเป็นที่รักได้ จึงจะเป็นกุศล แต่ถ้าคิดถึง

แล้วไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลย อะไรก็ไม่ได้ละ อะไรก็ไม่ได้คลาย จะกล่าวว่าเป็นมรณานุสติ เป็นกุศลจิตได้ไหม ระลึกเฉย ๆ

ถ้าเป็นกุศลที่ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงมุ่งหวังจริง ๆ ในการแสดงพระธรรม ก็คือ ระลึกรู้ลักษณะของกาย ของเวทนา ของจิต ของธรรมทันที

จุดคามรรมเทพ กับ สิ่งที่ปรากฏ

ผู้ถาม กราบเรียนท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ กระผม พันเอกสุนทร ปิ่นทองดี อนุศาสนาจารย์กองทัพอากาศที่ ๔ อยากจะเรียนถามจากเรื่องที่เป็นปรากฏการณ์ เรื่องที่ปรากฏขึ้นเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นต่อหน้าสาธารณชนเป็นจำนวนพันคน เรื่องคือว่า ตอนท่านขุนพันธรราชเดช ได้สิ้นชีวิต ก็ได้เก็บศพท่านไว้ ๑๐๐ วัน เมื่อครบ ๑๐๐ วันก็ได้ทำพิธีที่จะเคลื่อนศพท่าน ไปตั้งที่เชิงตะกอนเพื่อประกอบกิจพระราชทานเพลิง ในวันนั้นก็มีผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บังคับการตำรวจ แล้วก็อดีตนายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ก็มีการทำบุญถวาย ทำบุญสวดมนต์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป

เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ ตามประเพณีตั้งแต่ท่านชวน ผู้ว่าตามลำดับทั้ง ๑๐ ท่าน ถวายปัจจัยไทยธรรมพระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับท่านขุนพันธร ปรากฏว่าเพื่อนซึ่งเป็นอาจารย์ผู้หญิงเป็นเพื่อนบุตรสาวของท่านขุนพันธร ได้ถ่ายรูปด้วยกล้องดิจิตอล ถ่ายทั้งผู้ถวายและภาพหีบศพด้วย ก็ปรากฏว่าเมื่อถ่ายเสร็จแล้วมีร่างท่านขุนพันธรราชเดช ปรากฏที่หน้าโลงนั่งอยู่บนเหนือเครื่องราชทัณฑ์ นี่เป็นปรากฏการณ์ที่อยากทราบว่า มันเกิดอะไรขึ้นประการที่ ๑

แล้วก็ประการที่ ๒ ซึ่งในขณะนี้ที่นครศรีธรรมราช มันมีเรื่องอัศจรรย์ที่หลาย ๆ คนฟัง แล้วก็ไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น เช่น บางท่านบางคนที่แขวนจุดคามรรมเทพถ่ายรูปไป จะปรากฏว่ามีรูปจุดคามรรมเทพเต็มไปหมดเป็นแว่น ๆ หรือในบางพิธีที่เขาจะทำพิธีสร้างจุดคามรรมเทพ ยังไม่สร้างแต่ในขั้นตอนของการทำพิธี กล้องถ่ายรูปเห็นรูปที่กำลังจะทำในอนาคต ปรากฏอยู่ในกล้องซึ่งอัดรูปออกมาแล้วปรากฏ ก็อยากจะกราบเรียนถาม

อาจารย์ว่า ข้อสงสัยที่กระผมได้เจอมาทันทีภาพท่านขุนพันธรักษ์ราชเดชก็ภาพขององค์ตุลาการศาลฎีกา คืออะไรและเกิดขึ้นได้อย่างไร

ส. ถ้าจะตอบโดยวิชาการอื่นก็คงจะมีคำอธิบาย เพราะทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุพอสมควรที่จะให้เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าตามหลักที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เท่านั้นเอง

ไม่ว่าจะเห็นอะไรทั้งสิ้น บางคนอาจจะกล่าวว่าเห็นเทวดา บางคนอาจจะกล่าวว่าเห็นสมบัติมหาศาล หรือบางคนอาจจะกล่าวว่าเห็นอะไรก็ตามแต่ แต่ทั้งหมดของสิ่งที่เห็นนั้น คือ สิ่งที่ยังปรากฏทางตา ถ้าไม่มีตา ไม่มีจักขุปสาท เห็นไม่ได้เลย แต่เมื่อเห็นแล้วไม่รู้ เห็นแล้วยึดถือว่า เป็นเราเห็น และยึดถือว่า สิ่งที่เห็นเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ทำให้จิตคิดเรื่องยาวต่อไป โดยที่ไม่รู้ความจริงว่า แท้ที่จริงเห็นเกิดขึ้น แล้วดับไป

เพราะฉะนั้นไม่ว่าเราจะเห็นอะไรวิจิตรต่าง ๆ แปลกต่าง ๆ ในแต่ละชาติ แต่ก็ยังไม่รู้ความจริงของเห็นว่า แท้ที่จริงแล้ว ช่วงขณะหนึ่งที่ไม่มีความสามารถที่จะบันทึกลงได้ สิ่งนั้นก็ถือว่า เมื่อเห็นแล้ว รู้หรือเปล่าว่า ไม่ใช่เรา นี่สำคัญกว่า เพราะต่อไปก็ไม่ทราบว่าจะเห็นอะไรที่จะแปลกยิ่งกว่านี้ก็ได้ ตามความคิดนึกของเรา

บางคนบอกว่าเห็นเปรต ไม่ต้องถ่ายรูปเลย เห็นได้ เขาก็มีความเชื่อความคิดว่าเขาเห็น แล้วเขาก็สงสัยว่า เป็นอะไร แล้วมาจากไหน

แต่คำตอบในพระพุทธศาสนาเป็นคำตอบที่ใครปฏิเสธไม่ได้เลยว่า สิ่งที่สามารถจะเห็นได้ มีจริง ๆ ขณะนี้กำลังปรากฏทางตา แต่ไม่มีใครสนใจที่จะรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วสิ่งนี้คืออะไรแน่

ในเมื่อในอดีตพระโพธิสัตว์ท่านก็ยังไม่ได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นท่านก็ยังมียกเลส มีความไม่รู้ มีความผูกพันในทุกอย่าง แต่ว่าความคิดของพระโพธิสัตว์จะต่างจากความคิดของคนอื่น

นี่แสดงระดับขั้นของปัญญาจากการที่บุคคลนั้นต่อไปจะเป็นใคร จะสะสมปัญญามากน้อยแค่ไหน สำหรับพระโพธิสัตว์ถ้าท่านเกิดความพอใจในสิ่งใด ท่านมีการสนใจที่จะรู้ว่า ความจริงแท้ ๆ ของสิ่งที่ท่านพอใจนั้นเป็นอะไร สิ่งที่ยังหรือเปล่า ยังยืนหรือเปล่า

นี่ก็เป็นความคิดที่หลากหลายแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้นถ้าจะตอบโดยวิชาการอื่นก็มีหลายอย่าง หรือแม้แต่จะเห็นเปรต เห็นอะไร โดยไม่ต้องถ่ายรูปลงก็ได้ แต่สิ่งที่คนอื่นไม่รู้ แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมี เพื่อให้คนอื่นเกิดปัญญาที่จะละความไม่รู้และการยึดถือ ก็คือให้มีความเข้าใจจริง ๆ ว่า ไม่ว่าจะเห็นอะไรที่ไหน สิ่งปรากฏทางตาเป็นสิ่งที่จริงที่ยากที่จะรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะเพียงเห็นรูป ก็เป็นนั่นเป็นนี่ไปแล้ว ตามความคิดนึก

แต่ถ้ามีเด็กซึ่งให้เด็กนั้นดูรูป เด็กนั้นจะรู้ใหม่ว่า รูปนั้นเป็นรูปอะไร เด็กนั้นไม่มีความคิดเลยว่าเป็นใครในรูป แต่ว่าคนที่เคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวมาแล้ว ทนที่ที่เห็นรูปก็จะมีความคิดนึกว่า นั่นเป็นรูปใคร เมื่อไร อย่างไร

เพราะฉะนั้นความจริงแท้ ๆ ก็คือว่า ควรจะรู้ความจริง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่จริงเพราะเกิดขึ้น แล้วก็หมดไป สืบต่ออย่างรวดเร็วซึ่งรู้ได้ยาก แต่ว่าสามารถที่จะรู้ได้

ผู้ถาม แจ่มแจ้งแล้วครับท่านอาจารย์ครับ ก็ถือว่าเป็นความรู้ในทางอายตนะจักขุวิญญาณ เห็นก็สักแต่ได้เห็น แต่ว่าอย่างที่เป็นข่าว ทุกครั้งทุกคราว ที่วัดแต่ละช่องก็พยายามสืบค้นถึงที่มาที่ไปของภาพ ไปถามช่างเทคนิคเลยว่า กล้องดิจิตอลนี้ถ่ายแล้วสามารถที่จะออกมาเป็นอย่างนี้ได้ไหม อะไรต่าง ๆ ก็เป็นอีกหนึ่งความเห็น

เพียงพริบตาเดียว

เพียงพริบตาเดียว บุคคลที่ท่านผูกพัน มีเยื่อใยไว้มากมาย ในปัจจุบันชาตินี้ โดยฐานะของมารดาบิดาบ้าง บุตรธิดาบ้าง วงศาคณาญาติ มิตรสหายบ้าง แต่ว่าเพียงพริบตาเดียว บุคคลนั้นก็เป็นอย่างอื่น ในเมื่อท่านสิ้นชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว ท่านก็เป็นบุคคลอื่นโดยเด็ดขาด ที่จะย้อนกลับมาเป็นบุคคลเก่าไม่ได้เลย ความสัมพันธ์ ความผูกพันเยื่อใยต่าง ๆ ที่เคยมีกับสามี ภรรยา บุตร ธิดา ญาติมิตรสหายต่าง ๆ เหล่านั้น ในพริบตาเดียว ต่างคนต่างก็เป็นบุคคลอื่นไปทั้งหมด ไม่มีการที่จะย้อนกลับมาผูกพันเหมือนเดิมได้

แต่กิเลสและอกุศลกรรมที่ท่านทำไว้ ท่านเท่านั้นที่จะได้รับผลของอกุศลกรรมที่ท่านทำ เพราะเหตุว่าการเกิดสืบต่อกันของปฏิสนธิจิตและจุติจิตนั้น ไม่มีระหว่างกัน หมายความว่าไม่มีจิตอื่นเกิดคันเลย เมื่อจุติจิตซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายของภพนี้ดับไปแล้ว จิตที่เกิดสืบต่อ คือ ปฏิสนธิจิต ทันทีในภพภูมิต่อไป แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม

เพราะฉะนั้นการที่จะจากความเป็นบุคคลนี้ และเยื่อใยความผูกพันกับบุคคลทั้งหลายในภพนี้รวดเร็วเหลือเกิน เมื่อวานนี้กับวันนี้ไกลกันยิ่งกว่าขณะของจุติจิตและปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่า พริบตาเดียวจริง ๆ บุคคลที่ท่านเคยยึดถือเยื่อใยผูกพันไว้ ก็เป็นอื่น รวมทั้งตัวท่านเองด้วย

นี่คือสภาพความจริงของนามธรรมและรูปธรรม ขณะนี้ดูเหมือนว่า ไม่เห็นว่าเป็นอย่างนั้น เพราะว่าท่านก็กระพริบตาแล้วหลายครั้ง ก็ยังเห็นเหมือนเดิม แต่ความจริงขอให้คิดว่า ใหม่จริง ๆ เมื่อเทียบกับขณะนี้ไม่ใช่ขณะเดียวกันแล้ว แน่นอนที่สุด ทั้งจิตที่เห็น ทั้งวัตถุที่ปรากฏให้เห็นทางตาด้วย แต่ความที่เคยจดจำแล้วก็ผูกโยงอดีตที่ผ่านมาไป แม้ชั่วขณะหนึ่ง กับขณะนี้และขณะนี้ต่อไป ทำให้ยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุตัวตน ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือว่าไม่เกิดดับ ซึ่งท่านก็จะพิจารณา ไคร่ครวญ ไตร่ตรอง เปรียบเทียบขณะต่าง ๆ ได้ว่าเป็นจริงอย่างนี้ไหม

สำหรับเรื่องของภพหนึ่งกับชาติหนึ่ง วันนี้ท่านพึงพอใจในวัตถุสิ่งของ แก้วแหวน เงินทอง เสื้อผ้าอาภรณ์อะไรมาน้อยเท่าไร พริบตาเดียวอีกเหมือนกัน ท่านก็จะไม่เป็นเจ้าของ หรือว่าไม่สามารถที่จะใช้สอยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นได้ นี่เป็นขณะที่รวดเร็วมากของการสืบต่อกันของปัจจุบันชาตินี้กับชาติหน้า

ทรงมีผู้ภักดี

พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่จริงใจต่อการอบรมเจริญบารมี เพื่อการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม จนในที่สุดทรงรู้แจ้งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันต-

สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุคือ พระองค์ทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวดในหมู่สัตว์และเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงประกอบด้วยพระคุณสูงสุดกว่าสรรพสัตว์ จึงทรงประกอบด้วยเสียงสรรเสริญสุดดีที่ไพเราะยิ่ง และบริสุทธิยิ่งในไตรโลก และทรงมีผู้รักดีต่อพระองค์อย่างจริงใจ

ท่านผู้ฟังก็คงจะเห็นการกล่าวสรรเสริญพระพุทฺธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ๒,๕๐๐ กว่าปีในโลกมนุษย์ ในเทวโลก ในพรหมโลก เป็นคำสดุดีสรรเสริญอย่างไพเราะยิ่งและบริสุทธิยิ่ง ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวดในหมู่สัตว์และเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้มี ผู้ที่รักดีต่อพระองค์อย่างจริงใจ

ข้อความในปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาโลภสูตร มีข้อความว่า

ความรักดีในพระผู้มีพระภาคเป็นความรักดีของผู้เลื่อมใสมั่นคงยิ่ง อันใคร ๆ จะเป็นสมณพราหมณ์ เทวดา มาร หรือพรหม ก็ลักไปไม่ได้ เป็นความจริง บุคคลผู้รักดีเหล่านั้น แม้ตนเองจะต้องเสียชีวิต ก็จะไม่ยอมทิ้งความเลื่อมใสในพระพุทฺธเจ้า หรือคำสั่งสอนของพระองค์ ก็เพราะต่างมีความรักดีอย่างมั่นคง

ด้วยเหตุนี้แลพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ผู้ใดแลเป็นบัณฑิต เป็นผู้กตัญญูกตเวที ผู้นั้นย่อมเป็นกัลยาณมิตร และมีความรักดีอย่างมั่นคง

ทุกท่านลองพิจารณาจิตใจ มีความรักดีต่อพระผู้มีพระภาคอย่างจริงใจ โดยไม่มีใครบังคับ ผู้ใดก็ตามที่มีความศรัทธา มีความเลื่อมใสในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าบุคคลอื่นจะพยายามเปลี่ยนความศรัทธา หรือว่าความรักดีของท่าน ท่านก็ไม่เปลี่ยน ตราบจนสิ้นชีวิต เพราะว่าแต่ละบุคคลที่มีความมั่นคงศรัทธาในพระรัตนตรัยแล้วก็จะเป็นผู้ที่มีความรักดีต่อพระผู้มีพระภาคจนตลอดชีวิต

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ไม่มีใครอีกที่จะได้รับความรักดียั่งยืนนานเท่าพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุว่าความรักดีที่มีต่อบุคคลอื่นที่ไม่ใช่พระผู้มีพระภาคนั้น ก็เป็นชั่วขณะ ชั่วกาล บางครั้งก็มากบางครั้งก็น้อย บางครั้งก็ยาวนาน บางครั้งก็ช่วงเวลาไม่นาน แต่ความรักดีต่อพระผู้มีพระภาคสำหรับพุทธบริษัทจะเห็นได้ว่า ทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ มีการสวดมนต์ ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ตั้งแต่เด็ก จนโต จนตาย

นี่ก็แสดงให้เห็นถึงพระคุณที่ทุกคนได้ประจักษ์ในความจริงใจที่พระผู้มีพระภาคทรงอบรม เจริญบารมีเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรม และทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวดในหมู่สัตว์ และเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

ทั้งนี้พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ภควา เพราะทรงมีคุณภักดีอย่างมั่นคง เพราะพระองค์ทรงมีปกติแสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์โลก ทั้งนี้เพราะพระมหากุณาบารมีที่ทรงใคร่ครวญที่จะทรงแสดงธรรม ให้สัตว์ทั้งหลายบรรลุถึงความมั่นคงในศีล ในสมาธิที่สงบจากกิเลส และในปัญญา พระองค์จึงทรงได้รับความภักดีอย่างจริงใจจากพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ทรงได้รับความภักดีโดยมอบถวายปัจจัยไทยธรรมทุกสิ่ง ทั้งดอกไม้ ธูปเทียน ของหอม เครื่องสักการบูชา

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าผู้มีความจริงใจ มีสัจจะ มีการที่จะแสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์โลก เป็นผู้ที่ดีบักเลศหมด เพราะฉะนั้นผู้ที่ย่อมสามารถที่จะเห็นพระมหากุณา และพระปัญญาของพระองค์ได้ จึงมีความภักดีต่อพระองค์ โดยที่ไม่มีใครที่จะมีผู้ภักดีต่อ เท่ากับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้นในสมัยนี้น่าคิดอีกว่า ท่านผู้ฟังภักดีต่อพระรัตนตรัยจริง ๆ หรือว่า ภักดีต่อภิกษุบุคคล นี่ก็ต้องคิด เพราะเหตุว่าถ้าเป็นการภักดีต่อพระรัตนตรัยแล้ว ก็ศึกษาเข้าใจพระธรรม แล้วก็อบรมเจริญปัญญา เพื่อละคลายอกุศลของตนเอง

แต่ถ้าถ้าภักดีต่อภิกษุบุคคล ซึ่งไม่ทำให้เข้าใจพระธรรม แล้วก็ไม่สามารถที่จะอบรมเจริญปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ การภักดีต่อบุคคลอื่น หรือแม้ภิกษุบุคคลนั้นก็เพียงเพื่อหวัง ลาภบ้าง ยศบ้าง ตำแหน่งบ้าง แต่ว่าไม่สามารถที่จะเกิดปัญญาที่จะทำให้เข้าใจในพระรัตนตรัยได้

ความต่างกัน ความภักดีต่อพระรัตนตรัยกับความภักดีต่อภิกษุบุคคลซึ่งไม่ทำให้เข้าใจพระธรรม แต่ว่าอาจจะเพียงทำให้เกิดลาภบ้าง ยศบ้าง หรือว่าสักการะ หน้าที่ ตำแหน่งการงาน

ชนะกิเลสตนเอง ไม่ใช่ชนะคนอื่น

บุษบง ผู้ที่ชนะหม่มมนุษย์ในสงครามถึงหนึ่งล้านคน ยังสู้ผู้ที่ชนะตนเพียงผู้เดียวไม่ได้ ผู้นั้นเป็นจอมทัพสูงสุดโดยแท้

สุ. คุณบุษบงรำไพ ไม่สงสัยหรือว่า อะไรชนะ ชนะอะไร ชนะกิเลสอะไร และอะไรชนะกิเลส

บุษบง ปัญญาชนะคะท่านอาจารย์

สุ. พูดถึงว่าชนะกิเลส ก็รู้สึกทุกคนเห็นด้วย แต่อะไรจะชนะได้ อย่างคนโลภ โลภะความตระหนี่ อะไรจะชนะโลภะ ถ้ากำลังโกรธ อะไรจะชนะโทสะ ถ้าไม่รู้ อะไรจะชนะความไม่รู้ได้

บุษบง ไม่ใช่ปัญญาหรือคะ

สุ. ก็แล้วแต่ เพราะเหตุว่าโลภะเป็นอกุศล ถ้าปกติมีกำลัง อกุศลคือ อโลภะก็เกิดไม่ได้เป็นปกติ แต่เมื่อไร อโลภะเกิด เมื่อนั้นชนะโลภะหรือเปล่า แล้วโทสะ ความขุ่นใจ ทุกคนก็มีเรื่องที่จะไม่พอใจ เป็นของธรรมดาสำหรับคนที่สะสมความขุ่นใจ ไม่คิดและไม่รู้ว่า จะชนะได้อย่างไร เพราะโดยมากพออกุศลเกิดก็เป็นไปตามกำลังของอกุศล

แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ควรจะมีอกุศลมาก ๆ ให้มาก ๆ หรือว่าชนะอกุศล คือ ชนะกิเลส ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชนะความชั่วด้วยความดี แต่ว่าความชั่วของใคร ความดีของใคร ส่วนใหญ่พอพูดว่าชนะความชั่วด้วยความดี คิดว่าชนะความชั่วของคนอื่นด้วยความดีของเรา แต่ลืมว่า ชนะความชั่วของเราด้วยความดีของเรา ต่างหาก ไม่ใช่เข้าไปชนะความชั่วของคนอื่นด้วยความดีของเรา ยากกว่าไหม ลองคิดดู

เพราะฉะนั้นพระธรรมที่ได้ฟังถ้าไม่คิดไม่ไตร่ตรอง เหมือนเข้าใจ ชนะกิเลส แล้วอะไรชนะ แล้วก็กิเลสมีตั้งเยอะ แล้วอะไรชนะอะไร แต่ว่าทุกคนมีโลภะ มีความติดข้องมาก ๆ สะสมมา อะไรจะชนะโลภะได้ ต้องอโลภะขณะนั้น จึงชนะโลภะได้

ถ้ากำลังโกรธขุ่นใจ เป็นของธรรมดา ไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล ไม่ใช่แก้ตัว แต่เป็นผู้มีปัญญารู้ตามความเป็นจริงว่า การที่จะละอกุศลไม่ง่าย ต้องเป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ

แม้แต่การฟังอย่างนี้ ก็ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ทุกคนโกรธ อาจโกรธคนในบ้าน สติเกิดระลึกได้ ความโกรธไม่มีประโยชน์เลย เขาไม่รู้ เขาก็โกรธ แล้วเรารู้เพราะเรา ศึกษาธรรม และมีเมตตากับคนที่ไม่รู้ได้ไหม ถ้าได้ ขณะนั้นอโทสะก็ชนะโทสะ

จะเห็นความต่างกันของขณะที่เป็นอโทสะ กำลังโกรธอยู่ คิดได้ ไม่โกรธ แล้วก็มีเมตตา ก็เป็นกุศลได้ในขณะนั้น ขณะนั้น คือ ชนะ แล้วชนะหรือเปล่า หรือว่ามันแต่ไปคิดเรื่องชนะคนชั่วด้วยคนดี และคิดว่าเป็นคนอื่น แต่ว่าตามความเป็นจริงก็คือ ชนะอกุศลด้วยกุศล ชนะชั่วด้วยความดี และถ้าไม่มีความดีเลย อะไรจะชนะได้ ไม่มีทางที่จะชนะได้เลย ก็สะสมไป

เพราะฉะนั้นทรงแสดงพระธรรมโดยประการทั้งปวง เพื่อที่จะให้มีความเข้าใจ แต่ต้องไตร่ตรองว่า ไม่ใช่เรามุ่งจะไปชนะคนอื่น แต่ขณะนั้นอกุศลเกิดแล้ว มีกำลังแล้ว เห็นแล้วว่าเป็นกิเลส จะชนะหรือไม่ชนะ ถ้าไม่มีปัญญา ไม่มีการอบรม ไม่มีปัจจัยที่สติจะเกิดระลึกได้ ก็ไม่ชนะ

เพราะฉะนั้นธรรมก็เป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจ

จะชนะคนอื่นอีกไหม กำลังชนะคนอื่นเป็นกิเลส หรือเป็นอกุศลหรือเปล่า และเวลาที่ชนะเขาแล้ว ดีใจ เป็นสุข เป็นอกุศลหรือเปล่า เรียกว่าเป็นผู้ชนะหรือเปล่า ก็ต้องเป็นผู้แพ้

เมื่อความสนใจพระธรรมน้อยลง

ผู้ถาม ผมเองบางครั้งก็ต้องได้ชื่อว่า “คุณประมาท” เหมือนกัน เพราะว่าธรรมมันเคยมีความรู้สึกว่ามันแข็ง ๆ มันเนือย ๆ เหมือนกัน เป็นบางครั้งนะครับ เพราะว่าคือมันไม่เหมือนอย่างอื่นเขา เขาไปนั่งปั๊บ เห็นไฉ่นั้นเห็นไฉนขึ้นมา เดี่ยวเขาก็วูบวาบ ๆ กันได้เขาก็ตื่นเต้นกันไป แล้วก็แห่แหนกันไปก็เยอะแยะ ก็อย่างที่ว่าอาจารย์บรรยายอยู่เนี่ยมันเป็นธัมมจักรจริง ๆ เมื่อเป็นธัมมจักรแล้ว มันก็ยาก เมื่อมันยาก ก็รู้สึกว่ามันไม่เห็นอะไร มันไม่ได้อะไรขึ้นมา

สุ. มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ก็รู้สึกว่าจะไม่เห็นอะไร กำลังเห็นเป็นธรรม กำลังได้ยินเป็นธรรม ชีวิตประจำวันไม่พ้นจากธรรม แต่ก็ยังไม่เห็นอะไร คำพูดนี้ก็จริง เพราะเหตุว่าต้องเป็นปัญญาที่เห็น และที่จะเห็นว่าเป็นธรรมได้ ไม่ใช่เพียงขั้นการฟัง เข้าใจ เพราะเหตุว่าขั้นการฟังเข้าใจเดี๋ยวเดียว หหมดแล้ว เรื่องฟัง เรื่องเข้าใจ แต่สภาพธรรมไม่หมด เกิดมาแล้วที่สภาพธรรมจะหมดไม่มี กำลังเห็นเป็นธรรม กำลังได้ยินเป็นธรรม ตลอดชีวิตเป็นธรรม แต่ไม่เข้าใจ

เพราะฉะนั้นผู้ที่ชอบธรรมเจริญปัญญาที่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ที่ไม่ได้ฟังและก็ไม่เข้าใจว่า ธรรมคือขณะปกติธรรมดาอย่างนี้ แต่ว่าความไม่เข้าใจ หรืออวิชชาที่สะสมมา และกิเลสบริวารทั้งหลายมีมาก ทำให้เนือยไป และก็รู้สึกว่าจะเห็นเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ว่า เข้าใจแล้วเพราะฉะนั้นก็ปล่อยไป ปล่อยไปจนกว่าสติปัญญานจะเกิดเมื่อไรก็เมื่อนั้น นั่นชื่อว่าเป็น “คุณประมาท”

เพราะเหตุว่าถ้ามีความเข้าใจเกิดขึ้นว่า ศรัทธาเลื่อมใส ความสนใจธรรมลดลง ขณะนั้น ควรจะเป็นโอกาสของโยนิโสมนสิการที่จะรู้ว่า จะต้องคบหาสมาคมกับพระธรรมเพิ่มขึ้น มิฉะนั้นแล้วก็จะปล่อยตัวเองให้เป็นมือที่จับเชือกที่อ่อนแรงลง แล้วก็จะตกลงสู่เหวของอวิชชาอีกได้

ทำเหมืองแร่

อรณพ คราวก่อนไปดูที่เมืองจันทน์ เวลาเขาทำเหมืองแร่ เขาก็จะดูว่าพื้นที่ตรงนี้น่าจะมีแร่รัตนชาติ เขาก็จะเอาน้ำฉีด ก็เป็นโคลน แล้วผ่านสายพานขึ้นมา ส่วนใหญ่จะมีแต่พวกกรวด พวกหิน เยอะแยะไปหมดเลย ที่จะมีรัตนชาติปะปนมาเขาคอยแยก ก็น้อยมาก แต่ผู้ที่เขาชำนาญ พวกช่างที่อยู่เหมือง หรือนักวิชาการทางอัญมณีศาสตร์เขาก็จะรู้เลย หยิบออกมา เขาก็จะแยกได้เลย

เพราะฉะนั้นถามว่าเป็นกรวดเป็นทรายเสียเยอะ แต่ที่จะเป็นรัตนชาติที่จะเป็นรัตนะแสนยาก แสนน้อย เพราะฉะนั้นน้อยก็น้อย กรวดทรายมีเยอะกว่า แล้วคนที่ไม่รู้ ไม่สามารถแยกได้ ก็หยิบผิดหยิบถูกด้วยซ้ำไป เพราะของผิด ๆ มีเยอะกว่า

เพราะฉะนั้นเราเหมือนกับคนที่ตาบอดสนิท หรือว่าดีหน่อยก็คือตาฝ้าฟาง เราก็แยกไม่ค่อยออกกว่าอะไรเป็นรัตนชาติจริง ๆ อะไรเป็นก้อนกรวดก้อนหิน แต่ถ้าเป็นคนที่ดี คือ เป็นผู้ที่มีปัญญา ก็จะรู้ว่า ส่วนใหญ่แล้วเป็นกรวดเป็นทราย ที่จะเป็นรัตนชาติจริง ๆ ก็มีน้อย

ฉันใด ถ้าไม่มีความเข้าใจ ไม่เข้าใจธรรม เราไม่รู้หรอกว่า อะไรเป็นรัตนะ เราไม่รู้หรอกว่า อะไรคือสิ่งที่มีคุณค่า เป็นบุคคลที่หาได้ยาก ตั้งแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้แสดงธรรมตามพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่เข้าใจธรรมตามที่มีผู้แสดง และผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมอบรมเจริญปัญญา รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏในขณะนี้ ก็ยากจนกระทั่งอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ธรรมตามที่พระองค์สอน ถึงจะกระทำคุณทดแทนคุณของพระพุทธเจ้าได้ เป็นกตัญญูตเวที เพราะพระพุทธเจ้าท่านสอนเราเพื่อให้ดับกิเลส ตราบใดที่เราไม่ได้ศึกษาธรรมเพื่อการดับกิเลส ก็ไม่ได้เป็นกตัญญูตเวที เพราะฉะนั้นยาก

เพราะฉะนั้นทั้งหมดรวมกันไป เหมือนกับความเข้าใจ ถ้าไม่มีปัญญาไม่มีความเข้าใจ เราก็ไปถือประมาณกรวดทรายมีเยอะแยะเลย แต่ถ้าเราแยกไม่ออก เพราะเราแยกไม่ออก เราถึงเห็นว่าทำไมสิ่งที่มีเยอะ ๆ น่าจะดี น่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าถูก แต่จริง ๆ ไม่เป็นอย่างนั้นเลย เพราะว่าหาได้ยาก

เพราะฉะนั้นประโยคนี้นี้ชัดเจนว่า รัตนะเหล่านี้หาได้ยาก ผู้ที่แสดงธรรม ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดง หาได้ยากในโลก

ทรงหนักในพระธรรม ๑

ข้อความในปัญจสุทนี อรรถกถาัมชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ รทวินิตสูตร ซึ่งจะเป็นการเคารพในธรรมของพระผู้มีพระภาค ซึ่งพุทธบริษัทก็ควรที่จะได้ดำเนินรอยตาม

ข้อความในปัญจสุทนี รทวินิตสูตร มีข้อความเรื่องการที่พระผู้มีพระภาคทรงเคารพในธรรมว่า

ความเคารพในธรรมนี้ได้เกิดแก่พระผู้มีพระภาคตั้งแต่ประทับ ณ โคนไม้ไทรเพื่อทรงใคร่ครวญว่าจะเคารพผู้ใด แต่เมื่อไม่มีผู้ใดเลยที่ควรแก่การเคารพ สิ่งเดียวที่ควรแก่การเคารพ คือ ทรงเคารพธรรม พระผู้มีพระภาคทรงเคารพธรรม จึงได้เสด็จต้อนรับพระมหากัสปะ เป็นหนทางถึง ๓ คาวุต

โดยมากท่านผู้ฟังเวลาศึกษาพระสูตรหรือว่าพระธรรมวินัย อาจจะเกิดข้อข้องใจข้อสงสัยว่าเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงกระทำเช่นนั้น เช่นนี้ กับบุคคลนั้น บุคคลนี้ แต่ว่าเพราะเหตุว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่เคารพธรรมเท่านั้น ทุกอย่างที่ยังประพฤติกฎปฏิบัตินั้นก็เพื่อธรรม เพราะเหตุว่า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงเคารพธรรม จึงได้เสด็จต้อนรับพระมหากัสปะ เป็นหนทางถึง ๓ คาวุต

เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จะต้องไปทรงต้อนรับใครบ้างใหม่ ธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องราว เป็นบุคคลที่เป็นผู้มีเกียรติยศยิ่งใหญ่ในทางโลก แต่ว่าเพราะทรงเคารพในธรรม

เพราะพระผู้มีพระภาคทรงเคารพธรรม จึงได้เสด็จไปต้อนรับ แสดงธรรมแก่ท่านพระมหากัปปินะ หลังเสวยพระกระยาหารครั้งหนึ่ง เสด็จไปไกลถึง ๔๕ โยชน์ ตรัสธรรมกถาตลอดคืนในนิเวศน์ของนายช่างหม้อ ให้บุพกุสาติกุลบุตรดำรงอยู่ในอนาคามีผล

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปถึง ๑๒๐ โยชน์ เพื่อทรงอนุเคราะห์สามเณรผู้มีปกติอยู่ป่า

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปไกลถึง ๖๐ โยชน์ ทรงแสดงธรรมแก่พระเถระที่อยู่มองไม่ตะเคียน พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า ท่านพระอนุรุทธเถระ นั่งตรึกถึงมหาปริสวิตก เสด็จไปปรากฏพระองค์ต่อหน้าพระเถระ ประทานสาธุการ

พระผู้มีพระภาคทรงเคารพธรรม ทรงให้จัดเสนาสนะในพระคันธกุฎี หลังเดียวกันกับพระองค์เพื่อท่านพระโสณโกฏิภิกษุแล้วในเวลาใกล้รุ่งทรงเชื้อเชิญให้ท่านพระโสณโกฏิภิกษุให้แสดงธรรม แล้วประทานสาธุการเมื่อจบสรวัฏญะ คือ การสวดด้วยการใช้เสียง

พระผู้มีพระภาคทรงเคารพธรรม พระองค์จึงทรงเสด็จไปสิ้น ๓ คาวุต ตรัส
อานิสงส์แห่งความสามัคคีในโคตมคสาณสูตร

ทรงหนักในพระธรรม ๒

ในวันใกล้เช้าพรรษาเสด็จจาริกออกจากพระวิหารเชตวัน แม้พระเจ้าปเสนทิ-
โกศลก็ไม่ทรงสามารถให้เสด็จกลับได้ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เสียใจที่ไม่มีผู้ใด
สามารถที่จะทำให้พระผู้มีพระภาคเสด็จกลับพระวิหารเชตวัน แต่ว่ามีทาสีผู้หนึ่ง คือ
ปุลณาทาสี ได้ถามท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า ไสกเศร้าเรื่องอะไร ซึ่งขณะนั้นท่าน
เศรษฐีกำลังเสียใจ ท่านก็เลยตวาดไปว่า ไม่สามารถทำให้พระผู้มีพระภาคเสด็จกลับได้
ปุลณาทาสีก็กล่าวว่า ตนสามารถที่จะทำให้พระผู้มีพระภาคเสด็จกลับพระวิหารเชตวัน
ได้

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็กล่าวว่า ถ้าปุลณาทาสีสามารถที่จะทำให้พระผู้มี
พระภาคเสด็จกลับพระวิหารเชตวันได้ ก็จะให้นางปุลณาทาสีนั้นได้กลับเป็นอิสระ
เป็นไท นางปุลณาทาสีก็ได้ไปแล้ว หมอบที่พระบาท กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาค
เสด็จกลับ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ปุลณา เธอมีชีวิตเกี่ยวข้องกับคนอื่น จะทำอะไรแก่เราได้

คือว่าเมื่อเป็นทาสของเข ไม่มีอิสระเลย แล้วก็จะทำประโยชน์อะไร หรือว่าจะ
เกื้อกูลพระองค์ได้อย่างไร ในเมื่อตัวของปุลณาทาสีเอง ก็มีชีวิตเกี่ยวข้องกับคนอื่น
เป็นทาสของคนอื่น จะทำอะไรแก่พระองค์ได้

นางปุลณาทาสีกราบทูลว่า พระองค์ทรงทราบว่ หม่อมฉันยังไม่มีไทยธรรม
แต่เพราะพระผู้มีพระภาคเสด็จกลับ หม่อมฉันจะตั้งอยู่ในสรวงคณและศีล พระผู้มี
พระภาคจึงตรัสประทานสาธุการ แล้วก็เสด็จกลับเข้าสู่พระวิหารเชตวัน

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ปรากฏโด่งดังเรื่องหนึ่งในสมัยนั้น ซึ่งเมื่อเศรษฐีทราบเรื่องก็ได้
ให้ปุลณาทาสีเป็นอิสระ แล้วก็ยกให้อยู่ในฐานะของบุตรสาว ภายหลังปุลณาทาสีก็ขอ

บวช แล้วก็ขณะที่กำลังเจริญปวารณวิปัสสนา พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ก็ได้ตรัส
โอภาสคาถาว่า

ปณณนาเธอให้พระสังฆธรรมเต็มบริบูรณ์เหมือนดวงจันทร์ในวันเพ็ญ เพราะ
ปัญญาที่บริบูรณ์จึงทำที่สุดแห่งทุกข์ ในที่สุดแห่งคาถา ท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์
เป็นสาวิกาที่โด่งดังผู้หนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ทรงหนักในธรรม เคารพในธรรมอย่างนี้ คือ ทรงมุ่งธรรม
เป็นใหญ่ ไม่ว่าจะเสด็จไปที่ไหนหรือว่าทรงต้อนรับใครก็ตาม

การรับเพื่อรักษามิตรและกุศลจิต

ในอัมปทานชาดก คัมภีร์เอกนิบาต มีข้อความว่า

ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสวยพระชาติเป็นสังขเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ มีสมบัติ
๔๐ โกฏิ ในสมัยนั้นท่านพระเทวทัตก็เกิดเป็นปิลียเศรษฐีในเมืองพาราณสี มีสมบัติ ๔๐
โกฏิเหมือนกัน เศรษฐีทั้ง ๒ เป็นสหายโดยที่ไม่เคยเห็นกันเลย ต่อมาภายหลังก็มีภัย
ใหญ่เกิดขึ้นกับปิลียเศรษฐี ท่านเกิดยากจน ปิลียเศรษฐีก็ได้พาภรรยาไปหาสังขเศรษฐี
ซึ่งสังขเศรษฐีก็ได้ต้อนรับด้วยความยินดี ให้ที่กินที่อยู่ที่พักอาศัยเป็นที่สบายทุกอย่าง

พอล่วงไปได้ ๓ วัน ท่านสังขเศรษฐีก็ได้ถามปิลียเศรษฐีว่า การที่มานี้ด้วย
ประสงค์อะไร ปิลียเศรษฐีก็ได้บอกว่าจะมาขอพึ่ง เพราะเหตุว่าทรัพย์สมบัติของตน
พินาศหมดแล้ว สังขเศรษฐีก็เต็มใจมอบทรัพย์ให้ ๔๐ โกฏิ พร้อมทั้งสมบัติอื่น ๆ และ
ผู้คนบริวารอีกเป็นอันมาก ปิลียเศรษฐีก็ได้กลับไปอยู่ที่กรุงพาราณสี แล้วก็ได้ตั้งตัวได้
เป็นมหาเศรษฐีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาอีกนานก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้สังขเศรษฐียากจนลง ท่านก็คิดว่า ปิลีย
เศรษฐีคงจะช่วยเหลือท่านบ้าง คงจะไม่ทิ้งท่าน เพราะเหตุว่าท่านได้เคยอุปการะปิลีย
เศรษฐีไว้มาก ท่านก็ได้พาภรรยาไปที่กรุงพาราณสี แต่ว่าได้ให้ภรรยาพักรออยู่ที่ศาลา
นอกกรุงก่อน และท่านก็ได้ไปหาปิลียเศรษฐี แต่ว่าปิลียเศรษฐีไม่ต้อนรับปราศรัยท่าน
ถามเพียงคำเดียวว่า มาเพื่อประสงค์อะไร ซึ่งสังขเศรษฐีก็ได้ตอบว่ามาเยี่ยม ปิลีย

เศรษฐีก็ถามว่าพักที่ไหน สังขเศรษฐีก็ตอบว่า ยังไม่มีที่พัก ปิณัยเศรษฐีก็บอกเลยว่า ไม่มีที่จะให้พัก แล้วก็ได้ให้ผู้คนจัดข้าวสาร ๔ ทะนาน เป็นเสบียงให้ไปหุงต้มกินเอง แล้วก็เชิญไปที่อื่น อย่าได้กลับมาหาอีก

ซึ่งความจริงในวันนั้น ปิณัยเศรษฐีมีข้าวสารสี่ขึ้นฉางถึง ๑,๐๐๐ เกวียน ไม่ควรที่จะให้ข้าวสารแก่เพื่อนเพียง ๔ ทะนานเท่านั้น เมื่อข่าวไพร่คนนั้นได้นำข้าวสาร ๔ ทะนานไปห่อขายผ้าให้สังขเศรษฐี ก็ได้กระซิบบอกสังขเศรษฐีว่า สหายของท่านเป็นคนอกตัญญูเสียแล้ว ฝ่ายสังขเศรษฐีจึงคิดว่า เราควรจะรับข้าวสาร ๔ ทะนานนี้หรือไม่ ครั้นคิดอย่างนี้แล้ว ก็คิดต่อไปว่า ถ้าเราไม่รับข้าวสาร ๔ ทะนานนี้ ก็ได้ชื่อว่า เราทำลายความเป็นมิตรก่อนเขา คนโง่เขลาทั้งหลายย่อมเสียความเป็นมิตรกัน เพราะไม่รับของเล็กน้อยที่มีมิตรให้ คิดแล้วก็รับข้าวสาร ๔ ทะนานไป แล้วก็ได้กลับไปหาภรรยา ซึ่งภรรยาก็เสียใจร้องไห้เมื่อได้ทราบเรื่อง แล้วก็กล่าวว่า รับข้าวสาร ๔ ทะนานนี้มาทำไม ข้าวสาร ๔ ทะนานนี้จะสมกับเงิน ๔๐ โกฏิของเราแล้วหรือ ซึ่งสังขเศรษฐีก็ได้ตอบว่า ที่รับข้าวสาร ๔ ทะนานนี้มา ก็เพื่อที่จะรักษาความเป็นมิตรของฝ่ายเราไว้ ด้วยคิดว่า ความเป็นมิตรของคนไม่มีปัญญาย่อมเสียไป เพราะไม่รับของเล็กน้อย

ข่าวไพร่ของสังขเศรษฐีที่สังขเศรษฐีให้กับปิณัยเศรษฐีไป ได้ทราบข่าวก็ได้รับเศรษฐีไปพักที่บ้าน ประนินบิตรีบใช้ด้วยข้าวปลาอาหารที่ประณีต แล้วได้พากันไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสีตรัสให้เศรษฐีทั้ง ๒ ไปเฝ้า ทรงซักถามเมื่อทรงทราบแล้ว ก็ได้ถอดปิณัยเศรษฐีออกจากตำแหน่ง ให้บริบทพัสสมบัติทั้งหมดให้แก่สังขเศรษฐี ซึ่งสังขเศรษฐีก็รับเฉพาะเงิน ๔๐ โกฏิกับข่าวไพร่ซึ่งเป็นของตนเท่านั้น นอกนั้นก็คืนให้กับปิณัยเศรษฐี แล้วท่านก็ได้กลับไปตั้งตัวเป็นเศรษฐีที่กรุงราชคฤห์จนสิ้นอายุ

พื้นฐานพระอภิธรรมอยู่ที่ไหน

กุลวิไล ท่านอาจารย์คะ สำหรับในช่วงของพื้นฐานพระอภิธรรมในช่วงนี้ ก็จะเป็นสิ่งที่เราจะถือเอาให้เรามีความเข้าใจธรรมที่จะเห็นภัยด้วยปัญญา กราบเรียนท่านอาจารย์

ส. พื้นฐานพระอภิธรรมคงจะไม่จบแน่นอน ตราบใดที่ปัญญายังไม่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ พื้นฐานพระอภิธรรมอยู่ที่ไหน เดียวนี้ สันทนาธรรม ก็คือ คิด แล้วก็มีความเห็นต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุด คือ จิต ถ้าไม่มีจิตจะมีอะไรไหม ไม่มีเลยทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎก หรือว่าไม่ว่าจะเป็นอะไร ๆ ทั้งหมด แม้แต่คิดก็ไม่มี รูปที่เกิดจากอตุม์ลักษณะต่าง ๆ กัน จิตไม่เกิดขึ้นจะรู้ไหมว่า มี ก็ไม่มี ใครรู้อะไรเลย

เพราะฉะนั้นพื้นฐานจริง ๆ ก็คือ จิต และขณะนี้ทุกคนก็มีจิต แต่ถ้าพูดเรื่องอื่นไกลตัว จะทำให้รู้ลักษณะของจิตในขณะนี้ได้ไหม เพราะฉะนั้นในขณะนี้เองที่กำลังมีจิตก็ต้องมีความเข้าใจในลักษณะของจิตซึ่งเป็นธรรม ปกติธรรมดา จิตเกิดขึ้นเป็นธาตุรู้ก็เป็นเราไปหมดเลย จิตทุกประเภทก่อนที่จะได้ฟังธรรม เป็นจิตของเรา ขณะนั้นจิตของเราเป็นอกุศล หรือว่าจิตของเราเป็นกุศล เป็นของเราไปหมด โดยที่ไม่รู้ความจริง ซึ่งเป็นพื้นฐานจริง ๆ ว่า เป็นธรรม จิตซึ่งเป็นธาตุรู้เกิดขึ้นเป็นธรรม และไม่มีใครสามารถจะไปยับยั้งไม่ให้จิตเกิด แล้วดับ แล้วก็เกิด แล้วก็ดับ แล้วก็เกิด แล้วก็ดับ สืบต่อไม่สิ้นสุด ตราบใดที่ยังมีปัจจัยที่จะให้จิตเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นการฟังธรรมก็คือให้รู้ธรรม แม้แต่สภาพธรรมที่เคยยึดถือว่า เป็นเรา หรือว่าเป็นใคร หรือจะเป็นอะไรแล้วแต่ ทั้งหมด พื้นฐานอยู่ที่จิต

พุทธกิจ

แต่ว่าการคบของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่ใช่เพื่อประโยชน์อย่างชาวโลก แต่ว่าเพื่อทรงอนุเคราะห์บุคคลนั้นให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม และให้เจริญมั่นคงในกุศลยิ่งขึ้น

พระบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อจะได้ถึงความสมบูรณ์ในการที่จะเกื้อกูลสัตว์โลก คือ สัตตูปการสัมปทา เริ่มตั้งแต่ตรัสรู้จนกระทั่งปรินิพพาน ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ด้วยพระมหากรุณาจริง ๆ

ถ้าท่านผู้ฟังได้ทราบถึงพระพุทธรูปประจำวันของพระผู้มีพระภาค ย่อมจะเห็นได้ว่า ไม่ทรงละเลยโอกาสที่จะอนุเคราะห์สัตว์โลกเลย ซึ่งในอดีตก็ไม่ทราบว่าจะมีท่านผู้ฟังที่ได้เคยเห็น เคยเฝ้า เคยฟังธรรมจากพระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคหรือไม่ แต่ว่าในยุคนี้สมัยนี้ย่อมไม่มีผู้ใดได้เห็นพระผู้มีพระภาค แต่ว่าสำหรับสมัยก่อน ในครั้งนั้นก็ไม่มีผู้ใดที่สามารถจะระลึกได้ว่า เคยได้เฝ้า ได้ฟังธรรมจากพระโอษฐ์ และได้ซาบซึ้งในพุทธรูปที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ

เพราะฉะนั้นสำหรับในวันนี้ ขอกล่าวถึงข้อความในปรมัตถโชติกา อรรถกถา สุตตนิบาต อุคครวรรค กสิการทวาชสูตร ซึ่งมีข้อความที่กล่าวถึงปุเรภัตติกและปัจฉาภัตติกกิจของพระผู้มีพระภาค

สำหรับปุเรภัตติก คือ กิจก่อนการเสวยภัต และปัจฉาภัตติก คือ กิจหลังจากที่ได้เสวยพระกระยาหารแล้ว แต่ว่าหมายความว่า ตอนเช้ากับตอนบ่าย ปุเรภัตติกหมายความว่า ตอนเช้า และปัจฉาภัตติก คือ กิจหลังจากที่เสวยพระกระยาหารแล้ว ก็เป็นกิจในตอนบ่าย

ข้อความในอรรถกถามีว่า ในพระสูตรนั้นจะพึงมีคำถามว่า

ปุเรภัตติกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นไฉน ปัจฉาภัตติกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นไฉน

เฉลยว่า พระพุทธเจ้าเสด็จลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ทรงกระทำการบริกรรมสรีระ มีการล้างพระพักตร์เป็นต้น เพื่อจะอนุเคราะห์แก่อุปัฏฐากและเพื่อความผาสุกแห่งพระวรกาย ทรงปล่อยเวลาให้ล่วงไปที่เสนาสนะอันสงัดจนกระทั่งถึงเวลาเสด็จบิณฑบาต ในเวลาเสด็จบิณฑบาต ทรงนั่งจีวร คือ สบง แล้วทรงคาดประคตเอว ห่มจีวร ทรงถือบาตร

บางคราวเสด็จเข้าไปในบ้านหรือนิคมเพื่อบิณฑบาตแต่พระองค์เดียว บางคราวก็มีพระภิกษุสงฆ์ไปด้วย บางคราวเสด็จเข้าไปโดยปกติ แต่บางคราวเสด็จเข้าไปด้วยการแสดงอภินิหารเป็นเอนก คืออย่างไร คือเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาต

ลมอ่อน ๆ พัดมาแต่เบื้องหน้า ชำระแผ่นดินให้สะอาด เมฆฝนโปรยลงมา ทำให้ฝุ่นละอองบนหนทางราบคาบ แล้วก็ลอยเป็นพदानอยู่ชั้นบน

อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า ลมทั้งหลายได้พัดเอาดอกไม้ทั้งหลายมาเกลี่ยลงบนหนทาง ภูมิประเทศซึ่งร้อนก็เย็นลง ภูมิประเทศซึ่งเย็นก็อุ่นขึ้น ในขณะที่ย่างพระบาทไป พื้นแผ่นดินก็เสมอราบเรียบ หรือว่าดอกไม้ทั้งหลายซึ่งสัมผัสสabayมารับที่พระบาท เมื่อพระบาทเบี่ยงขวาสักว่าพอวางภายในเสาชื่อน คือ พอย่างเข้าเขตเมืองฉัพพรรณรังสีก็แผ่ออกจากพระศรีระ ชานไปทางทิศโน้นบ้างทิศนี้บ้าง ประดุจสีทองและสีเหลืองจับสถานที่ทั้งหลาย มีปราสาทและเรือนยอดเป็นต้น สัตว์ทั้งหลาย มีช้างม้าและนกเป็นต้น ซึ่งยืนอยู่ในที่ของตนนั้นเองก็เปล่งเสียงด้วยอาการอันไพเราะ เครื่องดุริยางค์ มีกลองและพิณเป็นต้น และเครื่องอาภรณ์ที่ประดับกายของมนุษย์ทั้งหลาย ก็มีเสียงด้วยอาการอันไพเราะเหมือนลม

พวกมนุษย์ทั้งหลายย่อมรู้ได้ด้วยสัญญานนั้นได้ว่า วันนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเสด็จมาบิณฑบาตในที่นี้ พวกมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ถือเอาวัตถุทั้งหลายมีดอกไม้และของหอมเป็นต้นออกจากเรือน ปิดกวาดถนนหนทาง บูชาพระผู้มีพระภาคด้วยวัตถุทั้งหลาย มีดอกไม้และของหอมเป็นต้น โดยเคารพ ทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงประทานภิกษุ ๑๐ รูปแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระองค์จงประทานภิกษุ ๒๐ รูปแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระองค์จงประทานภิกษุ ๑๐๐ รูปแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย

เมื่อรับบาตรแม่ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ให้ปุ่อาสนะ แล้วน้อมบิณฑบาตเข้าไปด้วยความเคารพ พระพุทธเจ้าทรงทำภตกิจแล้ว ก็ทรงตรวจดูสันดานของสัตว์เหล่านั้น แล้วจึงทรงแสดงธรรม โดยประการที่มนุษย์บางพวกตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ บางพวกตั้งอยู่ในศีล บางพวกบรรลुरुยผล มีโสดาบัน สกทาคามี และอนาคามีผล อย่างใดอย่างหนึ่ง บางพวกก็บวช แล้วสำเร็จพระอรหันต์อันเป็นผลอันเลิศ

พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ชนโดยประการนั้น ๆ แล้ว เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ แล้วเสด็จไปยังพระวิหารทรงประทับนั่งบนพุทธอาสน์อันบรรจง ซึ่งเขาปูไว้แล้ว ซึ่งมีดอกไม้เป็นมณฑลในที่นั้น ๆ ทรงคอยให้ภิกษุทั้งหลายฉันภตกิจเสร็จอยู่

ต่อจากนั้นอุปัฏฐากก็กราบทูลให้พระผู้มีพระภาค ทรงทราบถึงการเสร็จภารกิจของภิกษุทั้งหลาย

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคจึงเสด็จไปยังพระคันธกุฏี ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคผู้ทรงกระทำปุเรกัตถิ์เสร็จแล้วอย่างนี้ ทรงประทับนั่งแล้ว ณ ที่อุปัฏฐานะ ณ ที่ใกล้แห่งพระคันธกุฏี ทรงล้างพระบาท ทรงประทับยืนบนตั่งสำหรับยืน ย่อมให้อิโวาทพระภิกษุว่า

ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงยังตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด การบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นของยากในโลก การกลับได้เป็นมนุษย์ก็เป็นของยาก ความถึงพร้อมด้วยศรัทธาก็เป็นของยาก การได้บรรพชาก็เป็นของยาก การฟังพระธรรมก็เป็นของยาก ดังนี้

สิ้นมาก คือว่า เพียงแต่ท่านทั้งหลายพึงยังตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด นี่เป็นพระพุทธอิโวาท แต่ว่าพระภิกษุทั้งหลายท่านก็ได้รับฟังพระธรรมมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นท่านก็ย่อมเข้าใจว่า ความหมายของ “พึงยังตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท” นั้น คือ อย่างไร ในการที่จะเจริญกุศลทุกประการ ทั้งทาน ศีล ภavana โดยเฉพาะ คือ ไม่หลงลืมสติ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ต่อจากนั้นภิกษุทั้งหลายก็ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามพระกัมมัญฐาน

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงประทานพระกัมมัญฐาน ด้วยสามารถแห่งจริยาแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นเรียนพระกัมมัญฐานแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วก็ไปยังที่อยู่ของตน ภิกษุบางพวกเข้าไปสู่ป่า บางพวกไปยังโคนไม้ บางพวกไปยังสถานที่ทั้งหลาย มีภูเขาเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง บางพวกไปยังภพของเทวดาทั้งหลาย มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เป็นต้น บางพวกไปยังสวรรค์ทิพ

ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฏี ถ้าหากว่าพระองค์จะทรงหวังอยู่ ก็ทรงมีพระสัมปชัญญะ สำเร็จสิ้นไสยาสน์โดยเบื้องขวาสักครู่หนึ่ง ต่อจากนั้นพระองค์ซึ่งมีพระกายอันสงบระงับแล้ว เสด็จลุกขึ้นแล้วทรงตรวจดูสัตว์โลกในภาคที่ ๒

ที่ว่า “ต่อจากนั้นภิกษุทั้งหลายจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามพระกัมมัฏฐาน” ถ้าฟังดูเผิน ๆ อาจเข้าใจว่าไปขอกัมมัฏฐาน เฉพาะหมวดใดหมวดหนึ่งตามที่อาจจะเคยคิดเคยเข้าใจ แต่ถ้าเข้าใจความหมายของกัมมัฏฐาน หมายความว่าสติปัฏฐาน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นกัมมัฏฐานของสติที่สติจะระลึก จะศึกษา จะพิจารณารู้ในความจริงของสภาพธรรมนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

พระผู้มีพระภาคจึงประทานพระกัมมัฏฐาน ด้วยสามารถแห่งจริยาแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระองค์ทรงทราบอัธยาศัยของผู้ฟังว่า มีจิตอัธยาศัยที่สะสมมาต่างกันอย่างไร เพราะฉะนั้นพระธรรมที่ทรงแสดงจึงเหมาะกับบุคคลที่ไปฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ว่าธรรมข้อใด ประการใด จะเหมาะสมกับอัธยาศัย แก่จิตของบุคคลนั้น ที่จะทำให้อ่านเข้าใจ แล้วก็ทำให้มีการละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เพราะว่าแต่ละท่านก็ได้ฟังเรื่องของนามธรรมรูปธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่เรื่อย ๆ แล้วเวลาที่สติเกิด ก็จะระลึกได้ว่า เป็นสภาพธรรมที่ต่างกันไป

ในวันหนึ่ง ๆ ชีวิตเมื่อวานนี้ นามธรรมและรูปธรรมเมื่อวานนี้ กับชีวิตในวันนี้ นามธรรมและรูปธรรมในวันนี้ มีลักษณะต่างกันตามเหตุตามปัจจัย เมื่อวานนี้อาจจะมีความทุกข์ แต่วันนี้เรื่องทั้งหลายก็คลี่คลายหายไป หหมดความทุกข์นั้นไป อาจจะกำลังมีความสุขในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ แต่ว่าก็คงจะไม่นาน พุ่งนี้หรือว่าเดือนหน้าต่อไป ก็คงจะต้องมีเหตุการณ์อื่น ซึ่งล้วนแต่เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้นตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นธรรมไม่ไกล และก็ไม่ใช่ขณะอื่น นอกจากขณะที่กำลังเป็นจริงในขณะนี้ แต่ละขณะ แล้วแต่ว่าเหตุการณ์อะไรจะเกิดขึ้นเมื่อไร ก็เป็นสภาพธรรมที่เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น นี่คือนามกัมมัฏฐาน หรือสติปัฏฐาน

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เวลาแบ่งออกเป็นยามละ ๔ ชั่วโมง เพราะฉะนั้นตอนกลางวันตั้งแต่ ๖ โมงเช้า ถึง ๔ โมงเช้า นั้นเป็นยามหนึ่ง และก็จาก ๔ โมงเช้าถึงบ่าย ๒ โมง เป็นอีกยามหนึ่ง แล้วก็จากบ่าย ๒ โมงถึง ๖ โมงเย็น เป็นอีกยามหนึ่ง

ซึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จมัตถิก ถ้าหากว่าพระองค์จะทรงหวังอยู่ พระองค์ก็ทรงมีพระสัมปชัญญะ สำเร็จสี่หยาสน์โดยเบื้องต้นว่าสักครู่หนึ่ง ต่อจากนั้นพระองค์ซึ่งมีพระกายอันสงบเรียบร้อยแล้ว เสด็จลุกขึ้นแล้วทรงตรวจดูสัตว์โลกในภาคที่ ๒

ในภาคที่ ๓ คือ ตั้งแต่บ่าย ๒ โมงไป ในสมัยที่พระองค์ทรงเข้าไปอาศัยบ้านหรือนิคมใดอยู่ คนในบ้านหรือนิคมนั้นถวายนและปุเรภัตแล้ว ในปัจฉิมภัต คือ หลังจากเสด็จมัตถิกแล้ว ชาวบ้านก็นุ่งห่มเรียบร้อย ถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น ย่อมประชุมกันในวิหาร ต่อแต่นั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปด้วยปาฏิหาริย์อันสมควรแก่บริษัทที่มาประชุมกัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์อันบรรลพ อันเขาปูลาดไว้แล้วในธรรมสภา ย่อมทรงแสดงธรรมให้เหมาะแก่กาล ควรแก่ประมาณ ต่อจากนั้นทรงทราบกาลแล้ว จึงทรงส่งบริษัท

ต่อจากนั้นในภาคที่ ๓ คือ ก่อน ๖ โมงเย็น ถ้าหากว่าพระองค์ประสงค์จะทรงพระกาย ลำดับนั้นจึงได้เสด็จจากพุทธอาสน์ เสด็จไปยังโอกาสที่ภิกษุอุปัฏฐากได้เตรียมไว้แล้ว ได้ทรงรับผ้า วาสสิกสาฎก คือ ผ้าอาบน้ำ จากมือของภิกษุผู้อุปัฏฐาก แล้วจึงเสด็จเข้าไปยังซุ้มสำหรับอาบ แม้ภิกษุผู้อุปัฏฐากนำพุทธอาสน์มาแล้ว ย่อมปูไว้ที่บริเวณพระคันธกุฎี

พระผู้มีพระภาคทรงสงระวรกายแล้ว ทรงนุ่งจีวร ๒ ชั้น ทรงคาดประคตเอว ทรงถือผ้าอุตราสงค์ เสด็จไปประทับนั่งในที่นั้นหลีกเร้นอยู่แต่พระองค์เดียวครู่หนึ่ง

ต่อจากนั้นภิกษุทั้งหลายออกจากสถานที่นั้น ๆ แล้ว จึงพากันมาในที่ใกล้พระผู้มีพระภาค บรรดาภิกษุเหล่านั้นบางพวกถามปัญหา บางพวกทูลขอพระกัมมัฏฐาน คือ ฟังพระธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ เพราะอะไร เพราะไม่เข้าใจแล้วปฏิบัติได้ไหม เพียงแต่ขอ เพียงแต่บอก ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ต้องหมายความว่าสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติให้ภิกษุเหล่านั้นได้ปฏิบัติถูกต้อง บางพวกทูลขอการฟังธรรมแล้วแต่ว่าจะเป็นเรื่องของกุศลธรรมมีเท่าไร อกุศลธรรมมีเท่าไร

พระผู้มีพระภาคทรงทำตามประสงค์ของภิกษุเหล่านั้นให้สำเร็จอยู่ ย่อมทำปฐมยามให้ล่วงไป

โอกาสที่จะทรงพักผ่อนนี้น้อยมาก เพราะว่าหลังจากที่เสร็จพระวรกายแล้ว ก็ยังมีภิกษุที่มาเฝ้าแล้วก็ถามปัญหา ย่อมทำปฐมยามให้ล่วงไป ตั้งแต่ ๖ โมงเย็นถึง ๔ ทุ่ม

ในมัชฌิมยามคือตั้งแต่ ๔ ทุ่ม ถึง ตี ๒ พวกเทวดาจากหมื่นโลกธาตุ เมื่อได้โอกาสจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามปัญหาตามที่ตนได้ตั้งขึ้น โดยที่สุุดอย่างน้อยเป็นปัญหาแม้ที่มีอักษร ๔ ตัว

คือ ถามทุกอย่างตั้งแต่สั้นจนกระทั่งถึงเรื่องยาวทีเดียว

พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงแก้ปัญหาของเทวดาเหล่านั้นอยู่ ย่อมให้มัชฌิมยามล่วงไป

สำหรับในปัจฉิมยาม คือ ตั้งแต่ตี ๒ จนกระทั่งถึง ๖ โมงเช้าแบ่งออกเป็น ๔ ภาค ๔ ชั่วโมง ต่อกันนั้นพระองค์ทรงอธิษฐานจนกรม

คือ ตั้งแต่ตี ๒ ถึงตี ๓ ก็ทรงอธิษฐานจนกรม

ในภาคที่ ๒ คือ ตั้งแต่ ตี ๓ ถึงตี ๔ ทรงเสด็จเข้าไปในพระคันธกุฎี มีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสี่หิสะยาสน์โดยข้างเบื้องขวา

ชั่วโมงเดียวที่ทรงพักผ่อนโดยบรรทม

ในภาคที่ ๓ คือ ตั้งแต่ตี ๔ ถึงตี ๕ ปล่อยเวลาให้ล่วงไป ด้วยผลสมาบัติ

ในภาคที่ ๔ คือ ตั้งแต่ตี ๕ ถึง ๖ โมงเช้า เสด็จเข้ามาหาภรรณาสมาบัติ ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อทรงตรวจดูสัตว์ทั้งหลาย มีสัตว์ที่มีรูปอยู่ในตาน้อย และสัตว์ที่มีรูปอยู่ในตามาก

นี่คือ ปัจฉิมภารกิจของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งทรงบำเพ็ญพระบารมีที่จะอนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อให้การถึงพร้อมด้วยสัตตูปการสัมปทา

เมื่อพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงกระทำปัจฉิมภารกิจแล้วอย่างนี้ เมื่อทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูสัตว์ทั้งหลายผู้มีอธิการณอันตนไม่ได้กระทำแล้ว คือ ไม่ได้ทำบุญไว้ก่อน และมีอธิการณอันตนได้กระทำแล้วในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ทั้งหลาย และในกรรมทั้งหลาย มี ทาน ศีล และอุโบสถกรรม เป็นต้น ผู้มี

อุปนิสัยที่ยังไม่ถึงพร้อม ทั้งผู้มีอุปนิสัยที่ถึงพร้อม ทั้งท่านผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ในอวสานแห่งภาคที่ ๔

ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคก็จะทรงเสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์เหล่านั้น ซึ่งข้อความต่อไปมีว่า

ในกาลใดพระผู้มีพระภาคทรงปรารภเสด็จไปในที่ไหน ๆ แต่พระองค์เดียว พระองค์ก็ทรงปิดประตูในเวลาที่จะเสด็จบิณฑบาต โดยที่เสด็จเข้าไปภายในพระคันธกุฎี แต่กาลนั้น ภิกษุทั้งหลายย่อมทราบด้วยสัญญาณนั้นว่า พระผู้มีพระภาคจะเสด็จเข้าไปในบ้านแต่พระองค์เดียวเท่านั้น พระองค์ได้ทรงเห็นแล้วซึ่งบุคคลบางคนที่จะพึงแนะนำแน่แท้ ภิกษุเหล่านั้นก็ถือบาตรและจีวรของตน กระทำประทักษิณพระคันธกุฎี ถวายบังคมแล้ว ย่อมเข้าไปบิณฑบาต

ทรงเกียรติ เสด็จที่อาจารย์อ่านมาในอรรถกถา พระพุทธเจ้าตรวดูสัตว์โลกถึง ๒ ครั้งในแต่ละวัน ซึ่งเมื่อกี่ ตอนบ่ายตรวดูสัตว์โลกครั้งหนึ่ง แล้วก็ตอน ๖ โมง ตี ๕ ถึง ๖ โมงเช้า แล้ว ตี ๔ ถึงตี ๕ พระพุทธเจ้าก็สำเร็จสี่ไสยาสน์

สุ. ที่พักผ่อน สำเร็จสี่ไสยาสน์ ตี ๓ ถึงตี ๔ แล้วก็ผลสมาบัติ ตี ๔ ถึงตี ๕

ไม่เป็นมิตรกับใครหรือเปล่า

สุ. ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี ในขณะที่การฟังธรรมก็เพื่อที่จะให้พระธรรมเตือนให้ประพฤติในทางที่ดี แต่ไม่ใช่หมายความว่า เราจะรู้แต่เพียงคำแปล เรื่องราว แต่ก็ยังไม่เป็นมิตรเท่าที่สมควรจะเป็น เพราะเหตุว่าบางคนก็อดทนคำของคนอื่นไม่ได้ หรือว่าความประพฤติของคนอื่นไม่ได้ หรือว่าความคิดเห็นของคนอื่นไม่ได้ ทั้งหมดขณะนั้นจิตเป็นอกุศล

โทสะ ความขุ่นเคืองใจ เกิดขึ้นเมื่อไร ตัวโทสะเป็นมิตรหรือเปล่า ไม่เป็น แล้วโทสะเกิดเพราะใคร คิดถึงใคร ขณะนั้นคนที่เราโกรธ เป็นมิตรหรือเปล่า ในขณะที่เราโกรธเขา ไม่เป็นเลย เหมือนกับเขาเป็นศัตรู เป็นบุคคลที่เราไม่ชอบ ไม่พอใจ

แต่ความบริสุทธิ์ของพระศาสนาก็คือว่า ให้ปัญญาเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ความไม่ดีแม้เพียงเล็กน้อย ควรจะเก็บไว้ใหม่ หรือว่าควรที่จะขัดเกลา เพราะกว่าจะขัดเกลาได้หมด ก็ลองคิดดู มองไม่เห็นอกุศล ถ้าเห็นก็น่าตกใจ เห็นโลก เห็นจักรวาลมากมาย แต่ก็ยังไม่เท่ากับอกุศลที่ได้สะสมมา โดยเฉพาะความไม่รู้ ไม่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ เมื่อไม่รู้แล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดรักบ้าง ชังบ้าง แค่คิดยังไม่พอ ก็ยังออกมาทั้งกายและวาจา ตั้งแต่เล็ก ๆ น้อย ๆ จนกระทั่งถึงสามารถที่จะประทุษร้ายเบียดเบียนได้มาก พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุเคราะห์ให้ใครมีแม้เพียงอกุศลเพียงเล็กน้อย เพราะว่าเห็นว่าเป็นโทษจริง ๆ

เพราะฉะนั้นพระธรรมทั้งหมด กัลยาณมิตร ทำให้เป็นผู้เป็นมิตรที่ดี ที่ประเสริฐสุด ที่ไม่มีใครจะเปรียบได้ เพราะว่าจะไม่ชักนำไปในทางที่ไม่ดี เพราะฉะนั้นวันนี้ก็ไม่ใช่ว่าเพียงแต่อ่าน แล้วก็ฟัง แล้วก็จำ แต่ว่าเป็นมิตรกับใครขณะนี้หรือเปล่า ตอบตรงๆ ไม่ต้องให้ใครได้ยินก็ได้ แต่ว่าเป็นผู้ที่ตรงต่อธรรม ความจริงต้องเป็นความจริง ต้องเป็นสัจธรรม ถ้าเกิดไม่ชอบใคร เป็นอกุศลนี้แน่นอน ของใคร ของตัวเอง แล้วก็จะให้มีมาก ๆ ต่อไปอีก หรือว่าเห็นโทษ

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นพระคุณของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมโดยละเอียดยิ่ง แม้ในเรื่องของมิตร แม้ในเรื่องของผู้ที่เป็นคนดี เป็นผู้ที่มีปัญญาต่าง ๆ เหล่านั้น ก็ให้รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นผู้ตรงต่อตัวเอง

สนทนาธรรมไม่ชื่อว่าคลุกคลี

ผู้ถาม ก็ในเมื่อติดตามเสด็จ ก็ศึกษาพระธรรมเพื่อปฏิบัติ ถ้าภิกษุทั้งหลายอยู่ร่วมกัน จับกลุ่มกัน ถ้าสนทนาธรรมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และนำความรู้ความเข้าใจนั้นไปปฏิบัติ ก็ไม่เห็นมีโทษอะไรนี่ครับ

สุ. ไม่มีโทษแน่ค่ะ ถ้าเป็นการฟัง การศึกษาและการปฏิบัติตาม ไม่ใช่การชอบยินดีคลุกคลีในหมู่คณะ เพราะฉะนั้นผู้ที่บวชถึงจะต้องพิจารณาตัวเองจริง ๆ โดยรอบคอบว่าบวชเพื่อจุดประสงค์อะไร และเมื่อบวชแล้วยังต้องประพฤติตาม

จุดประสงค์นั้น ซึ่งเป็นการต่างกันระหว่างเพศคฤหัสถ์กับบรรพชิต เพราะเหตุว่า ถ้าเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้ไม่บวชก็บรรลุได้ เป็นที่รู้ว่า ผู้ที่ไม่บวชก็สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะฉะนั้นผู้ที่บวช ต่างกับผู้ที่ไม่บวชก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ โดยอริยาศัยของตนเอง ซึ่งต้องการที่จะอบรมเจริญปัญญาในเพศของบรรพชิต ซึ่งสละทั้งหมด ทั้งบ้านเรือน ทั้งวงศ์าคณาญาติ ทั้งทรัพย์สมบัติ ต้องมีอริยาศัยอย่างนั้น เพราะเหตุว่าถึงแม้ไม่สละอย่างนั้น ก็ยังรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ต้องเป็นผู้มีสัจจะ ความจริงใจในการบวช

ผู้ถาม ก็ในเมื่อสนทนารธรรมไม่มีโทษแล้ว ทำไมพระพุทธเจ้าจึงยังตำหนิครับ

สุ. ทรงตำหนิการคลุกคลีคะ ไม่ใช่ทรงตำหนิเรื่องการสนทนารธรรม

ผู้ถาม ก็หมายความว่าขณะที่สนทนารธรรม ขณะนั้นไม่ชื่อว่า คลุกคลี อย่างนั้นหรือครับ

สุ. ไม่ชื่อว่า “คลุกคลี” เพราะเป็นการอบรมเจริญปัญญา แล้วก็ต้องปฏิบัติให้คล้อยตามปริยัติที่ได้ศึกษาด้วย เพราะเหตุว่าพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผู้ใดเรียนปริยัติแล้ว ไม่ปฏิบัติคล้อยตามให้เหมาะสมแก่ปริยัตินั้น ผู้นั้นชื่อว่า ไม่มีอาวุช

ผู้ถาม แล้วที่ว่า คลุกคลี คลุกคลี หมายความว่าอย่างไร

สุ. ชอบที่จะอยู่ สนุกดี

ผู้ถาม เท่านั้นหรือครับ

สุ. มีความพอใจที่จะคลุกคลี ที่จะอยู่ด้วยกัน เป็นความพอใจที่จะอยู่ร่วมกัน เหมือนอย่างมิตรสหาย คฤหัสถ์มีมิตรสหาย เพราะอะไร เพราะอยู่ด้วยกันสบาย ยืนสบาย นอนสบาย พุดสบาย รับประทานอาหารสบายกับบุคคลใด บุคคลนั้นเป็นสหาย

ผู้ถาม พระก็เหมือนกัน ก็มีสหายเหมือนกัน

สุ. จะเหมือน ก็ไม่ต้องเป็นพระ ก็เป็นคฤหัสถ์ ก็ยังรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ฟังสบาย ๆ

ส. ฟังธรรมนี้ ฟังสบาย ๆ พอได้ยินคำนี้ คนที่ยังไม่ได้เข้าใจธรรมเลย ก็รู้สึกดีใจว่า ฟังธรรมนี้ไม่ต้องทำอะไรเลย ฟังสบาย ๆ แต่ว่าสบายเมื่อไร ทุกคำต้องละเอียดมาก สบายเมื่อรู้ว่าเป็นธรรม แต่ถ้าฟังแบบฟังสบาย ๆ เราก็ไม่ต้องฟังให้ละเอียด เราก็ไม่ต้องฟังอะไร ไม่ต้องไปฟังต่อไป ไม่ต้องคิด แค่ฟังสบาย ๆ นั่นคือเพลินและผิด

เพราะฉะนั้นธรรมก็เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก แม้แต่คำซึ่งทุกคนก็คิดว่าเราก็เข้าใจดีแล้ว และก็ชอบเสียด้วยใครบอกว่า ฟังสบาย ๆ ไม่ได้ดีร้อน ไม่ต้องขวนขวาย ไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องเพียร จริง ๆ แล้วก็ถูกต้อง เพราะว่า ไม่มีใครเพียร แต่ว่าทั้งหมดนี้เป็นธรรม เพราะฉะนั้นแม้แต่สบาย จะสบายแบบโลภะ เราฟัง แล้วเราสบาย หรือสบายด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เพราะไม่มีเราที่กำลังฟังธรรม แต่เป็นธรรมนั่นเอง ขณะที่ฟังเข้าใจแล้ว ไม่มีเรา จะรู้ได้ ขณะนั้นต้องสบายแน่นอน แต่ว่าทราบใดที่เรายังรู้สึก ว่า ฟังธรรมก็ไม่เห็นจะสบาย กังวลบ้าง อยากจะมีความเข้าใจมากกว่าที่กำลังฟังบ้าง ขณะนั้น คือ ผิด

เพราะฉะนั้นธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ แต่ละคำเราคิดเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจว่า ฟังธรรมเพราะขณะนั้นไม่รู้ว่าเป็นธรรม จึงฟังเพื่อที่จะรู้ความจริงว่า ไม่มีเรา

อรรถาธิบาย ที่ว่าฟังสบาย ๆ

ส. ฟังแล้วสบาย เพราะเข้าใจ สบายตรงเข้าใจ ไม่ได้ดีร้อนกับอะไรเลย ไม่มีขณะอื่นที่จะมาร่วมด้วยในขณะนั้น ไม่ได้มีความคิดอื่นที่จะทำให้ไม่สบายในขณะที่กำลังเข้าใจธรรม ถ้าไม่เข้าใจธรรม ฟังแล้วไม่สบายแน่ เพราะไม่เข้าใจ เป็นเรา ใช่มั้ย เมื่อไรจะรู้ ขณะนั้นสบายไหม

อรรถาธิบาย ไม่สบาย

ส. แต่ขณะที่เข้าใจ ขณะนั้นสบาย เพราะเหตุว่าเข้าใจ เวลาที่เข้าใจตรงนั้น ขณะนั้นจะไม่สบายไม่ได้ เพราะรู้ความจริง รู้จักธรรมด้วยว่าเป็นธรรม เมื่อ

เข้าใจว่าเป็นธรรม อะไรที่จะไม่สบาย ก็ไม่มี ไข้ไหม เพราะว่าขณะนั้นเข้าใจ นี่คือความละเอียดของธรรม

อรรธ ถ้าไม่เข้าใจ ก็จะมีตัวตน ก็สบาย ๆ ฟังธรรม ตอนนั้นก็ไม่ใช่เข้าใจอยู่แล้ว

ส. เพราะฉะนั้นการฟังจึงต้องละเอียด และต้องเข้าใจจริง ๆ ในแต่ละคำที่พูดอย่างนั้นหมายความว่าอย่างไร ฟังสบายๆ ไม่ได้ร้อน เพราะฟังแล้วเข้าใจว่าเป็นธรรม ขณะที่กำลังเข้าใจว่าเป็นธรรม ขณะนั้นจะไม่สบายไม่ได้ เพราะว่าในช่วงหนึ่งขณะ ซึ่งปัญญาเกิดขึ้นเข้าใจ เห็นถูก แต่พอเสียงดัง ไม่ใช่ขณะที่กำลังเข้าใจ คนละขณะแล้ว สบายใจใหม่ เวลาได้ยินเสียงดัง ก็แล้วแต่ว่า เราหมายความว่าถึงความสบายใจที่เราเข้าใจสภาพธรรมขณะนั้นอย่างไร

รักประเทศคือเป็นคนดี

กุลวิไล ทำให้นึกถึงที่ท่านอาจารย์เคยบอกว่า ถ้ารักประเทศจริง ๆ แล้ว คือ ทุกคนต้องเป็นคนดี

ส. ถูกต้องค่ะ

กุลวิไล ขณะนั้นจิตเป็นกุศล

ส. แล้วมีใครรักประเทศบ้างไหม ถ้ารักก็คือ เป็นคนดี รักแต่ไม่เป็นคนดี ก็ไม่มีทางที่จะชื่อว่า รักจริง ๆ ได้ เพราะว่ารักตัวเอง โดยไม่ทำร้ายตัวเอง แต่ว่าต้องมีปัญญาจนกระทั่งสามารถที่จะรู้ว่า เป็นธรรมเสมอกันหมดเลย ไม่ว่าจะเป็นใคร เป็นเพื่อน เป็นศัตรู หรือเป็นใคร ก็คือ เป็นธรรม ถ้าเป็นอกุศล นำสงสารไหม พร้อมทั้งจะสงสารเกื้อกูลได้ไหม ถ้าสามารถที่จะทำให้เขาเปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศลได้ เป็นประโยชน์มหาศาล

ยังโกรธใครอยู่หรือเปล่าคะ

กุลวิไล ขณะที่โกรธ เป็นภัยที่มองไม่เห็น

สุ. ยังผูกโกรธไว้ด้วยหรือเปล่า โกรธแล้วยังไม่หมดเลย ก็ลำบาก ยังไม่มี
ขั้นที่จะเห็นประโยชน์ของการที่จะประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม อย่างนี้การฟังจะ
เป็นประโยชน์มากหรือน้อย ก็จะได้เห็นได้

อย่าเพิ่งไปไหนไกล

อรรณน แต่ในการศึกษาเพื่อให้ทราบความละเอียดของวิถีจิต ผู้ศึกษาฟังทั้ง
ศัพท์ภาษาบาลีและความยุ่งยากก็แยกแยะไม่ออกมา แล้วความละเอียดขนาดไหนที่
สามารถทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏขณะนี้

สุ. คุณอรรณนมีเพื่อนหลายคนไหมคะ

อรรณน หลายคนค่ะ

สุ. เพื่อนดีของคุณอรรณนคือใคร ไม่ต้องเป็นชื่อ คนที่สามารถจะทำให้
คุณอรรณนมีความเห็นที่ถูกต้อง ไม่ใช่ให้เห็นผิด เข้าใจผิด เพราะฉะนั้นขณะนี้ก็มีสภาพ
ธรรมที่ปรากฏ ถ้าเป็นเพื่อนที่ดี จะพาให้คุณอรรณนห่างไกลจากสิ่งที่ปรากฏ ไปสนใจ
เรื่องที่คุณอรรณนไม่สามารถที่จะรู้ได้ หรือรู้ว่าแม้ว่าสิ่งนี้มี แต่ก็ยากแสนยาก เพราะว่า
ไม่เคยคิดที่จะเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ จริง ๆ คิดเรื่องราวทั้งหมด มาจากสิ่งที่เห็นบ้าง
ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง คิดนึกบ้าง เป็นเรื่องราวมากมาย โดยที่แม้ขณะนี้ก็มี
สิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ก็เห็นเป็นคนนั้นคนนี้ เป็นอย่างนี้ไปทุกชาติ กับคนที่รู้ว่า ทำไมไม่
รู้สิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดที่จะรู้ว่า อะไรเป็นปรมาตถ์ อะไรเป็น
บัญญัติ มิฉะนั้นก็พูดแต่ชื่อ ปรมาตถ์กับบัญญัติ บัญญัติเป็นสิ่งที่ไม่มีจริง ปรมาตถ์เป็นสิ่งที่
มีจริง และเมื่อไรจะรู้จักตัวปรมาตถ์ว่าเป็นสิ่งที่มีจริง

เพราะฉะนั้นใครจะพาคุณอรรณนไปไหนไกล ๆ ตามไป หรือว่าให้มาสู่การที่จะ
เข้าใจถูก เห็นถูกในสิ่งที่กำลังมีจริง ๆ และยังมีต่อไปอีกนานแสนนาน ถ้าไม่รู้สิ่งที่
กำลังปรากฏในขณะนี้จริง ๆ ประโยชน์อะไรกับการที่มีเห็นแล้ว ก็ภาพที่ชาติก็ไม่รู้เลยว่า
เป็นธรรม

เพราะฉะนั้นไม่อยากจะพาไปไหน แต่ว่าให้ฟัง จนกระทั่งสามารถที่จะไม่สนใจ
สิ่งอื่น และก็มีสิ่งที่กำลังปรากฏเฉพาะหน้าจริง ๆ ไม่ห่างเหินจากสิ่งที่กำลังปรากฏ
เฉพาะหน้า

ความจริงที่ควรพิจารณา

ทุกคนก็จะเห็นได้ว่า ชีวิตชาติหนึ่ง ๆ มากหรือน้อยสำหรับการที่จะอบรมเจริญ
ปัญญา ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ ก็เต็มไปด้วยความ
วุ่นวายของธุรกิจการงานต่าง ๆ แล้วยังมีการรื่นเริง การชวนชววยเพลิดเพลินพักผ่อน
ต่าง ๆ การที่จะสนุกสนานโดยวิธีฟังเพลงบ้าง หรือว่าวาดภาพต่าง ๆ บ้าง หรือซื้อของ
บ้าง ปรุงอาหารบ้าง ปลูกต้นไม้บ้างในวันหนึ่ง ๆ

เพราะฉะนั้นชีวิตของชาติหนึ่งซึ่งปัญญาจะเจริญขึ้น ที่จะอบรมเจริญความเห็น
ถูกในลักษณะของสภาพธรรมจะมากหรือน้อย เพราะว่าบางชีวิตก็สั้นมาก บาง
ชีวิตก็อาจจะยืนยาวพอสมควร แต่ก็ยังเป็นชีวิตที่ไร้สาระ เพราะเหตุว่าไม่ได้เข้าใจ
ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นแต่ละคนก็ต้องจากโลกนี้ไป หมดสภาพความเป็นบุคคลนี้ แล้วก็
สะสมกุศลบ้าง อกุศลบ้าง มากน้อยต่าง ๆ กันไป แต่ว่าสิ่งที่แน่นอนที่สุด คือ ต้องจาก
เหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ของโลกนี้โดยสิ้นเชิงในวันหนึ่ง

เพราะฉะนั้นสิ่งที่ควรจะต้องติดตัวไป ก็ควรจะเป็นการเจริญกุศล และการเข้าใจ
สภาพธรรมเพิ่มขึ้นโดยการฟัง การพิจารณา และการอบรมเจริญสติปัญญา

ความเห็นผิดและวิปlass

อดีตักดิ์ เมื่อวานนี้ก็มีผู้หนึ่งซึ่งไม่ได้มาคุยเรื่องวิปlass ก็ตั้งคำถามเรื่อง
วิปlassขึ้นว่า ปุณฺณผู้ไม่ได้สติบ เขาก็เห็นสภาพธรรมเป็นบัญญัติหมด เขาไม่เคย
ระลึกไว้ในสภาพธรรมเลยว่าเป็นนามเป็นรูป เพราะเขาไม่เคยศึกษา เพราะฉะนั้นปุณฺณ
คนนั้นจะต้องมีทิววิปlassตลอดเวลาที่อารมณ์มาสู่จิต ซึ่งคำตอบก็คงไม่ใช่ แต่เขามี

เหตุผลว่า เขาไม่เคยรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงเลย เพราะฉะนั้นทิวฏฐิของเขาก็ต้องวิปลาดตลอดเลย ผมก็ตอบว่า ไม่ใช่ แม้ว่าเขาจะไม่เคยสดับเลย ถ้าจิตเป็นกุศลในทาน ในศีล ขณะนั้นก็ไม่มีทิวฏฐิวิปลาด เขาก็ยังไม่แจ่มแจ้ง ฟังแล้วเขาก็ไม่เชื่อ ก็เลยอยากให้อาจารย์เพิ่มเติมครับ

ส. การพิจารณาธรรมต้องพิจารณาละเอียดจนถึงขณะจิต อย่างที่กล่าวว่า คนที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมเลย ก็มีความเห็นผิด ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน แต่ว่าโลกมูลจิตทิวฏฐิคนสัมผัสปุฏฐิต์ไม่ได้เกิดตลอดเวลา นี่เป็นสิ่งที่คนนั้นอาจจะไม่รู้ เพราะเหตุว่าไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด

เพราะฉะนั้นก็ต้องแยกเวลาที่เห็นแล้วเกิดความยินดีชอบใจในสิ่งที่เห็น เวลารับประทานอาหารอร่อย ก็รู้สึกพอใจในรสอร่อยทันที ไม่ได้มีความเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่นั้น ในเรื่องของโลกเที่ยง ไม่เที่ยง ตายแล้วเกิดใหม่ หรือมีความเห็นว่า ต้องเป็นตัวตนแน่นอนที่กำลังบริโภคอาหารที่กำลังลิ้มรสที่อร่อยในขณะนี้

ในขณะที่ไม่มีความคิดเห็นใด ๆ แต่ว่าโลภะก็เกิดแล้ว หรือโทสะก็เกิดแล้ว อย่างรวดเร็วตามการสะสม ในขณะนั้นสัญญาวิปลาด และจิตวิปลาด แต่ไม่ใช่ทิวฏฐิวิปลาด

อดิศักดิ์ แล้วเขาก็ถามต่อไปเลย แล้วทิวฏฐิวิปลาดของปุณฺณขณที่มีได้สดับนั้นมีตอนไหน

ส. ขณะที่มีความเห็น เป็นความคิดเห็นในเรื่องของตัวตน ในเรื่องของสภาพธรรมว่าเที่ยง ในเรื่องของสภาพธรรมว่า เป็นอัตตา เป็นตัวตน ต้องเป็นความคิดเห็น แต่ว่าขณะใดที่ไม่ใช่ความคิดเห็น ขณะนั้นก็เพราะสัญญาวิปลาด ทันทีที่เห็นและอกุศลจิตเกิด ไม่ได้มีความคิดเห็นใด ๆ เลย ในขณะนั้น เป็นแต่เพียงเมื่อเห็นแล้ววิปลาด จึงเกิดโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะที่เป็นอกุศล ในขณะนั้นไม่มีความคิดเห็นใด ๆ เพราะฉะนั้นก็ไม่ใช่ทิวฏฐิวิปลาด

นิภัทร ตกลงวิปลาดมี ๓ คือ ทิวฏฐิวิปลาด สัญญาวิปลาด จิตวิปลาด เกิดเฉพาะกับอกุศลจิตอย่างเดียวเท่านั้น ใช่ไหมครับ

ส. ค่ะ

นิภัทร ในขณะที่เป็นกุศลแล้ว วิปลาดทั้ง ๓ ไม่มี

ส. ถูกต้องค่ะ

นิภัทร ที่นี้ทวิฏฐวิปลาสอย่างเดียวนะ ก็เกิดเฉพาะโลภมูลจิตทวิฏฐิตสัมปยุตต์เท่านั้น ไม่ได้เกิดกับอกุศลจิตอื่น ๆ ถ้าเอามาเทียบกับจิตอย่างนี้ ก็จะทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ทวิฏฐวิปลาสเกิดเฉพาะกับโลภมูลจิตทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ส่วนสัญญาวิปลาส จิตวิปลาสนั้น เกิดกับอกุศลจิตทั่วไป แต่ในขณะที่จิตเป็นกุศล เช่น ขณะให้ทาน ขณะรักษาศีล ขณะนั้นวิปลาสทั้ง ๓ ไม่เกิด

มีมืออันล้างแล้ว

ซึ่งข้อความในอรรถกถา อธิบายว่า บทว่า มุตตจาโค ความว่า มีการสละโดยไม่ข้องใจ คือ ไม่กังวลใจ ไม่เดือดร้อนใจในการสละ บทว่า ปยตปาณิ ความว่า มีมืออันล้างแล้ว

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า ผู้ไม่มีศรัทธา แม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง ก็จัดว่า ยังมีมือเปื้อนอยู่นั่นแล เวลานี้มือเปื้อนหรือเปล่า

แต่คนที่มีความศรัทธาชื่อว่า มีมืออันล้างสะอาดแล้วทีเดียว เพราะเป็นผู้ยินดีอยู่แล้ว ในทาน ความสะอาดของใจ ของศรัทธาซึ่งเหมือนมือ ซึ่งถือไว้ซึ่งกุศล ไม่ปล่อยกุศล

นี่ก็จะเห็นได้ว่า เวลาที่ปกติเราล้างมือกันอยู่เสมอ เพราะเห็นว่ามือสกปรก แต่ขณะนั้นควรคิดที่จะล้างความตระหนี่ของจิตใจด้วย เมื่อได้ทราบความหมายของคำว่า “มีมืออันล้างไว้” เพราะถึงแม้ว่าจะล้างมือสักเท่าไร แต่ยังเป็นผู้ที่ตระหนี่อยู่ แม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง ก็จัดว่า ยังมีมือเปื้อนอยู่นั่นแล

แนวทางการศึกษาพระธรรม

พรทิพย์ สำหรับผู้ที่ศึกษาใหม่ที่ยังไม่เข้าใจมาก ก็ต้องเรียนชื่อก่อนไม่ใช่หรือคะ

ส. เรียนชื่อ ถึงสิ่งที่มีจริง ๆ หรือไม่มีจริง ๆ

พรทิพย์ ถึงสิ่งที่มีจริง ที่เป็นธรรม ว่าเป็น จิต เจตสิก รูป

ส. เพราะฉะนั้นก่อนอื่นยังไม่รู้จักจิต แต่รู้หรือยังว่าเป็นธรรมคำแรกเลย

พรทิพย์ ถ้ายังไม่เริ่มศึกษาก็ยังไม่รู้จัก

ส. เพราะฉะนั้น เมื่อเริ่มศึกษา

พรทิพย์ ก็ต้องรู้ชื่อก่อน

ส. ชื่ออะไร

พรทิพย์ ว่าอันนี้เป็นจิตเห็น ..

ส. ยังไม่ได้รู้ว่าเป็นธรรมเลย

พรทิพย์ ก็เริ่มงง แล้วค่ะ

ส. เดียวก่อนนะคะ วันนี้ทุกคนมานั่งที่นี่ จิตเห็น ไม่มีใครสงสัย แต่เป็น
ธรรมหรือเปล่า

พรทิพย์ คือ ทุกอย่างเป็นธรรม เราก็ต้องศึกษาว่า

ส. เมื่อก็ไม่ได้พูด รู้มาจากไหนทุกอย่างเป็นธรรม

พรทิพย์ ก็จากการศึกษา

ส. เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องรู้อะไร

พรทิพย์ ก็ต้องรู้ธรรมคืออะไร มีอะไรบ้าง

ส. ก็ต้องรู้ธรรมคืออะไร แต่เมื่อก็ไม่ได้บอกอย่างนี้ค่ะ รู้จิต

พรทิพย์ หมายถึงว่าเราเริ่มมาเรียน เราเริ่มรู้จักว่าจิต

ส. เริ่มรู้จักว่าจิตอีกแล้ว แล้วจิตเป็นอะไร

พรทิพย์ จิตก็เป็นธรรม

ส. ค่ะ ยังไม่รู้เลยว่า เป็นธรรม ไปเริ่มที่จิต

พรทิพย์ ก็เปิดหนังสือปรมัตถธรรม ก็เริ่มต้นด้วย รูป จิต เจตสิก

ส. ไม่มีคำว่าธรรมเลยหรือคะ

พรทิพย์ มีค่ะ

ส. แล้วเริ่มด้วยอะไร

ส. ภัณฐา ท่านอาจารย์คะ ทุกสิ่งเป็นธรรม

ส. รู้ได้อย่างไร รู้มาจากไหนว่า ทุกสิ่งเป็นธรรม

สุกัญญา เพราะว่า มีจริง

ส. คิดเองหรือเปล่าคะ

สุกัญญา ก็มีจริง ๆ

ส. คิดเองหรือเปล่าว่าเป็นธรรม

สุกัญญา ไม่ใช่ ไม่ได้คิดเอง

ส. เพราะฉะนั้น เริ่มต้นรู้อะไรก่อน

สุกัญญา เริ่มต้นก็รู้ในสิ่งที่มีจริง ๆ

ส. รู้ว่าอย่างไร

สุกัญญา รู้ว่ามีสิ่งที่มีจริง

ส. อะไรบ้างมีจริง

สุกัญญา จิต มีจริง

ส. จิตเป็นธรรมหรือเปล่า

สุกัญญา เป็นธรรม

ส. เพราะฉะนั้น จะขาดคำว่าธรรมได้ไหม

สุกัญญา ไม่ได้

ส. แล้วจิตเป็นธรรมจริง ๆ หรือว่าเป็นเรา

สุกัญญา เป็นธรรม

ส. แน่นอนนะคะ

สุกัญญา แน่นอน

ส. ไม่เปลี่ยน

สุกัญญา ไม่เปลี่ยน

ส. รู้แล้ว

สุกัญญา รู้แล้ว

ส. แค่นี้

เมตตา เรื่องชื่อของกรรม เมื่อก่อนก็เคยไปศึกษากรรม ก็รู้จักแต่ชื่อ จิต ๘๘ ดวง มีโลภมูลจิต มีโทสมูลจิต มีจักขุวิญญาณก็จะรู้จักแต่ชื่อ จักขุวิญญาณก็เป็นวิบากจิต เห็นสิ่งที่ดีบ้าง เห็นสิ่งที่ไม่ดีบ้าง ก็ได้รู้จักแต่เรื่องราว

แต่สำหรับท่านอาจารย์จะบรรยายให้เห็นถึงตัวลักษณะสภาพธรรม สิ่งที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าจิตเห็นที่เป็นธาตุรู้ไม่เกิดขึ้น สิ่งที่กำลังปรากฏปรากฏได้เมื่อธาตุรู้เกิดขึ้นเห็น ท่านอาจารย์แสดงให้เห็นถึงธาตุรู้ ธาตุเห็น คือ ลักษณะตัวธรรมจริง ๆ ว่าเป็นอย่างนี้

ซึ่งท่านอาจารย์ก็เคยกล่าวเสมอว่า ธรรมคำเดียว อย่ามองข้ามไป ให้เข้าใจจริงๆ ถึงตัวสภาพธรรมจริง ๆ เพียงคำเดียวก็ถึงความเป็นพระอรหันต์ได้

พรทิพย์ แต่มันก็ต้องเริ่มต้นจากการเรียนแบบนั้นมาก่อน ไม่ใช่หรือคะ

ส. แบบไหน

พรทิพย์ ที่จะต้องรู้ว่าจิตมีกี่ประเภท

ส. อ้าว ยังไม่รู้จักจิตเลย เดียวนี้จิตเป็นอะไร เรียนแล้วนี่คะ

พรทิพย์ จิตคือธาตุรู้

ส. ที่นี้ กี่ประเภท เดียวนี้ จิตเป็นอะไร ประเภทไหน

พรทิพย์ ขณะนี้เป็นจิตเห็นคะ

ส. ค่ะ ประเภทไหน

พรทิพย์ จักขุวิญญาณ

ส. ก็ตอบได้เลย เป็นชาติอะไร

พรทิพย์ วิปากจิต

ส. ค่ะ แล้วรู้จักจิตเห็นไหม ว่าเป็นธรรมที่เกิด แล้วก็ดับ มีจริง ๆ

พรทิพย์ แต่มันต้องเริ่มมาจากตรงโน้นก่อน ถูกไหมคะ

ส. ไม่เริ่มตรงนี้หรือคะ

พรทิพย์ เริ่มตรงนี้

ส. ค่ะ เริ่มชื่อ หรือว่า รู้ว่าขณะนี้ มีสิ่งที่ปรากฏ แล้วยังไม่รู้เลย เพราะฉะนั้นจะฟังให้เข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ไม่ต้องไปอ้อมไปไหนเลย

เพราะว่าฟังแล้วก็มาถามว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างไร เห็นเป็นอย่างไร ทั้ง ๆ ที่ ชื่อจำได้หมดเลย แล้วเดี๋ยวนี้ก็มีสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ แล้วก็มีเห็นจริง ๆ จะเข้าใจ เห็น จะเข้าใจสิ่งที่ปรากฏ เป็นธรรมที่ไม่เหมือนกันเลย เพราะขณะนี้เป็นอย่างนี้ จะเรียกชื่ออะไรก็ได้แล้วแต่ภาษาอะไร

แต่ถ้าเราบอกว่าจิตเห็นเป็นวิบาก แล้วก็อาศัยจักขุปสาท เห็นรูปารมณฺ์ มี เจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร แล้วเดี๋ยวนี้ล่ะ เข้าใจว่าเห็นขณะนี้ไม่ใช่เราเป็นธรรมหรือ เปล่า หรือต้องมานั่งท่องว่า เห็นเป็นสิ่งที่กำลังมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๗ ประเภท

พรทิจฺญ อย่างนี้การศึกษา ก็จะต้องศึกษาจากสิ่งที่มีจริง ๆ ก่อน แล้วค่อยไป รู้ว่าขณะนี้เจตสิกประกอบด้วย ๗ หรือคะ

ส. คุณพรทิจฺญมีเห็นตลอดชีวิต ตายไปด้วยการจำว่า จิตมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๗ ประเภท แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรม

พรทิจฺญ คะ ชาตินี้ก็ต้องไปเรียนอย่างนี้อีก เพราะว่าไม่รู้จักเห็น

ส. ชาตินี้ ก็คือ เห็น แล้วไม่รู้จะใช้ภาษาอะไร อาจจะไม่ใช้ ภาษาไทยอีกก็ได้ แล้วก็ยังไม่รู้จักเห็นจนแล้วจนรอด และเรียนเพื่อจำชื่อ คิดว่าต้อง ตั้งต้นอย่างนั้น หรือว่าเรียนเพราะรู้ว่ามีธรรมตลอดเวลา แค่นี้ เป็นสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน เลย และก็ยังไม่รู้ตลอดชีวิต ถ้าไม่ได้ฟังให้เข้าใจ

พรทิจฺญ วันนี้ที่มีคนใหม่ที่เข้ามาศึกษาวันแรกวันนี้ ก็นับว่าเป็นโอกาสดี มากที่เขาได้เข้ามาปั๊บ ได้ฟังตรงนี้คะ

ส. ความจริง

พรทิจฺญ ใช่คะ